T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE DİNDAR MİLLİYETÇİLİĞİN OLUŞUM SÜRECİ: MİLLİ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ONUR TÜRKÖLMEZ

ANABİLİM DALI: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ

PROGRAM: SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER

KOCAELİ – 2014

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE DİNDAR MİLLİYETÇİLİĞİ'NİN OLUŞUM SÜRECİ: MİLLİ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ONUR TÜRKÖLMEZ

ANABİLİM DALI: SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
PROGRAM: SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER

DANIŞMAN: DOÇ. DR. YÜCEL DEMİRER

KOCAELİ – 2014

KABUL VE ONAY SAYFASI

Onur TÜRKÖLMEZ tarafından hazırlanan "Türkiye'de Dindar Milliyetçiliğin Oluşum Süreci: Milli Türk Talebe Birliği Örneği" adlı bu çalışma jürimizce Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Ünvanı, Adı-Soyadı ve Kurumu	İmzası
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Yücel DEMİRER-Kocaeli Üniversitesi	
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Güven BAKIREZER-Kocaeli Üniversitesi	
Jüri Üyesi: Yrd. Doç. Dr. Hülya KENDİR ÖZDİNÇ-Kocaeli Üniversitesi	

Sınav Tarihi: 16.06.2014

Enstitü Yönetim Kurulu'nun Onay Tarihi ve Karar No: 25.06.2014/12

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardım ve desteğini gördüğüm çok fazla insan var. En başta tez danışmanım, hocam, Doç. Dr. Yücel DEMİRER'e akademik ilgilerimi bir simyacı titizliğiyle incelediği, tez konusunun belirlenmesinden yazım sürecine ve tamamlanmasına değin, ufuk açıcı yönlendirmeleri ve değerlendirmeleri için bir teşekkürden çok daha fazlasını borçluyum. Bu meyanda, Kocaeli'de 2012-2013 öğretim yılı boyunca bizlere gerçek bir akademi atmosferini soluma fırsatını veren değerli hocalarım Doç. Dr. Güven BAKIREZER, Yrd. Doç. Dr. Hülya KENDİR ÖZDİNÇ ve Yrd. Doç. Dr. M. Ruhi DEMİRAY'a da akademiye ilk adımlarımızı atarken sarf ettikleri değerli emekleri için teşekkür ederim. Burada bizlere kazandırılan düşünme biçimi ve tavrın bütün akademik yaşamım boyunca korumayı umuyorum.

Tezin ekonomi tarihi kısmıyla ilgili değerli yorum ve önerileriyle önümü açan Yrd. Doç. Dr. Mehmet Zeki AK ve Prof. Dr. Mustafa Kemal AYDIN'a teşekkür ederim. Çalışmanın bütününe yakın kısmında yazı taslaklarımı inceleyerek yazımımı iyileştirmeme yardımcı olan Doç. Dr. Zeynel Abidin KILINÇ'a da teşekkür ediyorum.

En büyük teşekkür, çalışma boyu bütün heyecanımı paylaşan ve akademik hayatımı teşvik ve takdir eden annem ve kardeşime ait. Onların varlığı daima hayatımın daha neşeli ve katlanılır geçmesini sağlayacak.

Onur TÜRKÖLMEZ

27.05.2014 Adapazarı

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖZET III
ABSTRACT IV
KISALTMALAR V
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM
DİNDAR MİLLİYETÇİLİK: KAVRAMI ANLAMAK VE AÇIKLAMAK

1. ULUS DEVLET'İN YENİ DAYANAĞI OLARAK DİN 13
2. TÜRKİYE'DE DİNDAR MİLLİYETÇİLİĞİN YÜKSELİŞİ 15
    2.1. Kemalizm'in Etkisi 19
    2.2. Milliyetçi Muhafazakarlık ve Dindar Milliyetçilik 26

İKİNCİ BÖLÜM
MİLLİ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ VE DİNDAR MİLLİYETÇİLİK

1. BİRLİK HAKKINDA GENEL BİLGİLER 33
    1.1. Ziya Gökalp ve MTTB 35
2. MTTB'NİN TARİHİ VE İDEOLOJİSİ: ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME 40
    2.1. Kuruluş Dönemi (1916-1936) 41
    2.2. Karmaşık Bir Geçiş Dönemi (1946-1965) 47
    2.3. Milliyetçi Muhafazakarlar İktidarda (1965-1970) 52
2.4. Milliyetçilerin Tasfiyesi ve İslamcıların Zaferi (1970-1980) 57
3. MTTB'nin Kuruluşundan Kapanışına Yeniden Üretim Alanları 67
    3.1. Batı Karşıtlığı 67
    3.2. Antikomünizm 69
    3.3. Milli Ekonomi 71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE DİNDAR MİLLİYETÇİLİĞİN EKONOMİ POLİTİĞİ

1. BURJUVAZİNİN CUMHURİYET SERÜVENİ 76
2. MTTB'NİN EKONOMİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ 81
3. MTTB VE MİLLİ GÖRÜŞ: SINIFSAL UZLAŞININ SOMUTLAŞMASI 83
SONUÇ 90
KAYNAKÇA 95
ÖZGEÇMİŞ 101

T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE DİNDAR MİLLİYETÇİLİĞİN OLUŞUM SÜRECİ: MİLLİ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Türkiye'de din ve seküler ulus devlet arasındaki ilişki, söz konusu kurumlar arasında gerilim üzerinden okunmaktadır. Bu duruma din ve ulus devlet arasındaki ilişkinin salt ideolojik düzlemde ele alınması neden olmuştur. Türk ulus devletinin kurumsallaşması, kapitalist üretim ilişkilerinin yerleşmesi bakımından düşünüldüğünde; dindarlar ve ulus devlet arasındaki ilişkinin farklı bir eklemlenme çizgisi üzerinde geliştiği görülecektir. Bu çalışmada; Türkiye dindarlığının belli dönemlerde sınıfsal çelişkinin çözüm yolu, belli dönemlerde meşruiyet kaynağı olarak kullandığı milliyetçi söylemin sürekliliği Milli Türk Talebe Birliği üzerinden incelenmiştir. Çalışmanın temel sorusu; küreselleşme sonrası bir kavram olan dindar milliyetçiliğin Türkiye'de küreselleşme öncesi fikir hareketlerinde nasıl biçimlendiği ve bunun hangi sınıfsal temellere dayandığıdır. Çalışmanın temel amacı; Türkiye'de din gibi ulus ötesi bir kurumun siyasal görünümlerinin, ulus devleti aşan bir projeye sahip olup olmadığının sorgulanmasıdır. Bu kapsamda çalışma boyunca Milli Türk Talebe Birliği'nin ideolojisinde yıllar içinde belirginleşen dindarlığın izi sürülmüştür. Dindar milliyetçiliğin, Türkiye'de sermaye birikim sürecinin radikal biçimde değiştiği 1960 sonrası dönemde güç kazandığı görülmektedir. Bu durumun nedeninin tarım ve ticarette yoğunlaşan taşra burjuvazisinin planlı sanayileşme politikası sonucunda merkezi sanayi burjuvazisine karşı güç kaybetmesi olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Dindar Milliyetçilik, Milliyetçi Muhafazakarlık, Milli Türk Talebe Birliği, Milliyetçilik, İslamcılık, Burjuvazi, Kapitalizm, Sermaye Birikimi.*

T.C.

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

THE FORMATION PROCESS OF RELIGIOUS NATIONALISM IN TURKEY: THE CASE OF NATIONAL UNION OF TURKISH STUDENTS

ABSTRACT

In Turkey, the relation between religion and secular nation state has been read over a tension. The ideological approach to the relation between religion and nation state caused this reading. Considering in terms of the establishment of capitalist production relations; the relationship between the religious people and the nation-state will be seen to have developed a different form of articulation during the institutionalization of the Turkish state. In this study, nationalist rhetoric of the Turkish religiosity, which have used as a solution for class contradictions or as a legitimacy provider time to time, has been studied through the National Union of Turkish Students (MTTB). The main question of the study is how "religious nationalism" in Turkey, as a post globalization concept, has been formed by pre-globalized movement of thought and class. The aim of the study is to question whether is there any agenda political formations of religion in Turkey as transnational notion beyond the nation state. In this context, the religiosity is traced which crystallized in the ideology of MTTB over the years. Religious Nationalism gained power in the era of 1960s which is the period of a radical change in capital accumulation process in Turkey. The reason of gaining power is understood by the result of planned industrialization policy, which has been empowered central industrial bourgeoisie instead of agrarian and commercial bourgeoisie located provinces.

Keywords: Religious Nationalism, Nationalist Conservatism, National Union of Turkish Students, Nationalism, Islamism, Islamic Politics, Bourgeoisie, Capitalism, Capital Accumulation.

KISALTMALAR

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

AP: Adalet Partisi

CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DP: Demokrat Parti

MHP: Milliyetçi Hareket Partisi

MNP: Milli Nizam Partisi

MSP: Milli Selamet Partisi

MTTB: Milli Türk Talebe Birliği

GİRİŞ

Modern Türkiye'de İslamcılık, kendini çoğunlukla milliyetçiliğin içinde tanımlayarak yükselmiştir. Özellikle kuruluş yıllarında devletten gördüğü yoğun baskı dini hareketleri böyle bir meşruiyet çemberinin içinden geçmek zorunda bırakmıştır. Bu sürecin sonunda özellikle ana akım İslami hareketler Kemalizm'in ve milliyetçiliğin çeşitli reflekslerini miras alarak ilerlemişlerdir.

Bu çalışmada modern Türkiye'nin kuruluşundan da önce siyasal alanda rol alan Milli Türk Talebe Birliği'nin (MTTB) faaliyetleri incelenerek İslami hareketlere aktarıldığı düşünülen milliyetçi refleksler tespit edilmeye çalışılmaktadır. Çalışmada Türkiye'deki İslami hareketlerin miras aldığı bu refleksler dindar milliyetçilik ya da dini milliyetçilik kavramları kullanılarak tanımlanmıştır. Kavram, uluslararası literatürde İran yada Afganistan'daki radikal dini hareketlerin 1980'lerin sonunda ürettikleri yeni bir birliktelik algısına denk düşmektedir. Bu çalışmada ise aynı kavram Türkiye İslamcılığının geliştiği özgün tarihsel koşullar içinde radikal ya da ılımlı tüm unsurlarıyla milliyetçi bir söylemi içermesi şeklinde anlaşılmaktadır. Türk Müslümanlığı, İslam'ın uluslarüstü öğretisinin gerisinde kalan bir tarih algısıyla İslam toplulukları içerisinde kendilerini kategorik üst olarak tanımlamaktadır. Oysa İslam düşüncesi, milletler arasında yatay ya da dikey kategorizasyonların yeri olmayan bir ümmet düzenini öngörmektedir. Ancak Türk dindarlığının geldiği tarihsellik içinde bu tür bir milliyetçilik geliştirdiği görülür. Özellikle Osmanlı deneyiminin etkisiyle güç kazanan bu düşünce, yakın tarihte önemli rol alan İslami hareketlerin ideolojisinin temelini oluşturmaktadır.

Çalışmanın örnek olayı olan Milli Türk talebe Birliği, dindar milliyetçiliğin Türkiye'de oluşumunun takip edilebileceği yapılardan biridir. MTTB'nin milliyetçi tavrı ve dindarlığı her iki mevhumun da ana akımının taşıyıcısı olmakla birlikte, her ikisini de farklı noktalara taşımıştır. Son noktada MTTB'nin milliyetçiliğinde dindarlık, dindarlığında ise Türk milliyetçiliği birbirinden ayrılmaz bir hale gelmiştir.

MTTB üzerine yapılmış mevcut çalışmalar, birliğin ideolojisinin yıllar içinde farklı kliklerin etkin olmasına bağlı olarak değiştiği görüşünde birleşmektedir. Bu bir yönüyle kabul edilebilir bir tespit olmakla birlikte MTTB'nin çok sert kırılmalar

yaşamasına rağmen varlığını koruyabilmesini ve bir tarihsel ve düşünsel süreklilik yakalamasını açıklamak yönünden eksik kalmıştır. MTTB'nin ideolojik gelişimini konjonktüre bağlı kopuşlardan ziyade belli bir hedefe ilerleyen bir dönüşüm olarak düşünmek daha anlamlı olacaktır. Hakim tonları rejime uydurmakla birlikte MTTB'nin hem devlete bağımlı hem de ondan ayrışmış gayrıresmi bir aksiyonerliğinin olduğu görülür. Ayrıca böyle bir kopuşun mümkün olması için Birliğin de bu değişiklikleri kendi içinde nasıl ele aldığına bakılması gerekmektedir. Birliğin iç tartışmalarına dönük mevcut kaynaklar, 27 Mayıs Darbesi sonrası "solcu" bir dönem dışında bütün bir MTTB tarihinin bir sürecin parçası ve bir "neslin" eseri olarak yorumlanıp sahiplenildiğini göstermektedir. Bu bakımdan bu çalışmanın mevcut monografilerden farkı MTTB ideolojisinin yeni devletin taşıyıcısı olan bir gayrıresmi milliyetçiliğin dönüşümü olarak ele alınmasıdır. Bu dönüşümün yönünü ve dönüşümü etkileyen dinamikleri incelemek amacıyla sosyo-ekonomik analize başvurulmuştur.

MTTB'nin ideolojisinde yıllar içinde meydana gelen değişimin Türkiye'de devlet aklı olarak tanımlanan mevhumla paralellikler taşıdığı söylenebilir. 1916 yılında kurulduğunda MTTB, Türkçü, Turancı bir gençlik hareketi olarak siyasal eylemlerde bulunmuş devlet tarafından bazen hoş karşılanan faaliyetleri bazen sınırları zorladığı gerekçesiyle cezalandırılmıştır. Çeşitli kesintilerle birlikte Türkçülük MTTB'de 1960'lara kadar hakim ideoloji olagelmiştir. 1960-1965 yılları arası 27 Mayıs Darbesi'ni destekleyen "Atatürkçü" bir çıkış dahi görülür. 1965 yılı ve sonrasında ise MTTB içinde farklı ideolojik grupların birliğe hakim olma mücadelesine girmişlerdir. Özellikle 1969 yılındaki kongrede milliyetçiler ve İslamcılar'ın desteklediği adayların rekabeti söz konusu olmuş, bu kongreyi muhafazakar aday Burhaneddin Kayhan'ın kazanmasıyla MTTB'nin ideolojik konumu da netleşmiştir. Yukarıda zikredilen örnekler, MTTB'nin her dönem hakim devlet düşüncesiyle zıt düşmemek adına özen gösteren bir yapıda olduğunun işaretidir.

1970'li yıllarda MTTB'nin Türkçülük'ten milliyetçi muhafazakar bir söylem eşliğinde İslamcılığa kaydığı görülür. Siyasal görüşü de büyük ölçüde aynı dönemin etkin siyasal hareketi olan Milli Görüş'le paralelleşmiştir. Bu bakımdan özellikle MTTB'nin son on yılındaki değişim dindar milliyetçiliğin Türkiye seyrin takip etmek açısından yararlıdır.

MTTB'nin kuruluşundan kapatılışına kadar geçen sürede süreklilik gösteren fakat ideolojisi değiştikçe içeriği ve anlamlandırılma biçimleri değişen çeşitli refleksleri ve siyasal duruşları bulunmaktadır. Bunların başında antikomünizm gelmektedir. Kemalizm'in halkçılık ilkesiyle sınıf ayrışmasını reddetmesi MTTB'nin de Kemalist dönemindeki antikomünist eğilimini açıklamaktadır. Antikomünizmle paralel olarak süreklilik gösteren bir diğer eğilim milli sermayenin yaratılması ve desteklenmesidir. Hedefe dair herhangi bir şüphe barınmaksızın yıllar içinde milli olanın ne olduğuna dair tanımlamalar sürekli olarak güncellenmiştir. Kavramların sürekliliği fakat zamanla içlerinin seküler değerler yerine İslami olanlarla doldurulması MTTB'yi dindar milliyetçi bir hareket haline getirmiştir.

Osmanlı ordusunun modernleşmeci subayları tarafından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, bu kadroyla birlikte Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki idealleri de belli ölçülerde devralmıştı. Yeni devlet bu idealleri gerçekleştirmek için farklı etnik ve dinsel unsurları bir arada tutacak bir milli kimlik inşa etmek zorunluluğuyla karşı karşıya kaldı. Milletin yaratılması için öncelikle İslam'ın birleştirici etkisine başvuruldu. Neticede mübadeleler, tehcirler ve çeşitli operasyonlar ülkedeki gayri-Müslim nüfusu bir hayli azalmasına neden olmuştu. O dönemde çoğunluğu Müslüman olan bir topluma İslam nosyonlarıyla yaklaşmak daha anlamlı görünmekteydi. Ancak ülkenin doğusunda etnik ve dinsel muhalefetin su yüzüne çıkması bu projeden vazgeçilmesine neden oldu. Ankara dinsel muhalefet karşısında sert tedbirler aldı ve İslam'ı kamusal alandan büyük ölçüde sildi. Genç cumhuriyet çok etnili bir toplumu Türklüğe ikna etmek için hızla kültür ve tarih araştırmalarına yöneldi. Mevcut değerler üzerinden inşa edilemeyen milli kimlik, Osmanlı öncesi geçmişe dönülerek yeniden icat edildi.

Bu dönemin kültür araştırmalarının amacının Anadolu'da o dönem yaşayan tüm halkları aynı tarihsel köke, Türk kültürüne ait olduklarına ikna etme çabası olduğu düşünülebilir. Bu görüşe göre gözle görülür farklılıklar olsa bile bunlar coğrafi, yerel, dinsel şartlara dayalı çeşitlenmelerdir ve hepsi temelde Türklüğün milattan önceye uzanan tarihine dayanmaktadır. Tarih tezinin peşinden gelen Güneş Dil Teorisi, tam da böyle bir ortaklaştırma çabasının ürünüdür. Sümerlerden 1920'lere kadar gelen tüm dillerin Türkçe'den üretildiği savına dayanan Güneş Dil Teorisi, muhataplarının ciddiye almamış olması bir yana Kemalistlerin amacını da belli

ölçülerde ortaya koymuştur. Kemalistler bir asimilasyondan ziyade farklılığı Türklük'ün içinde sınırlandırma yolunu tercih etmişlerdir. Daha sonra bu farklılaşma yozlaşma olarak eleştirilir ve eski en özgün Türk kültürüne dönüş teşvik edilir. Osmanlıca kelimelerin Öztürkçe karşılıklarının bulunmasına yönelik arayış bu biçimde anlatılabilir.

Kemalistlerin dine bakışı doğudaki isyanlardan sonra değişmiş ve dini önce yasaklama daha sonra da denetim altında tutma yoluna gitmişlerdir. Bu anlamda Türk laikliği, dini devletten biçimsel olarak ayırmamıştır. Dini milli kimliği bölücü bir tehdit olarak gördüğünden dinin bağımsız işlevini engellemiştir. Bunun yerine din görevlileri yetiştiren dini metinleri çevirip yorumlayan ve fetva veren bir Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kurulması dinin milli kimlik projesi kapsamında biçim değiştirmesi ve ona uyumlaşmasının önünü açar. Kemalizm'in inşa ettiği mili kimlik Anadolulu, Türkçü ve Müslüman bir çerçeve içinde ifade edilmiştir. Tüm unsurları devlet tarafından tanımlanan bu kimlik Türk milliyetçiliğinin de kendini tanımlama biçimi olmuştur.

Zaman içinde Türk milliyetçiliğinin unsurlarının milli kimlik içindeki yoğunlukları değişiklik göstermektedir. 1940'lı yıllara kadar Kemalistlerin, meşru ulusal siyaset alanını milliyetçilik ve modernizmle sınırlandırdıkları bir gerçektir (Taşkın, 2013:63). Bu tarihten itibaren ise ortaya çıkan milliyetçi muhafazakar bir zümre, İslami görüşlerini mevcut Türkçü ideolojiyle ilişkiye sokarak kendi görüşlerine hareket alanı kazandırmıştır (Bora, 1998:120). O yıllara kadar etkisi süren İslam'a yönelik olumsuz yargılar, İslamcıları ve muhafazakarları böyle bir "üçüncü yol" bulmaya itmiş olabilir. Ancak milliyetçi muhafazakarlığın ortaya çıkışı salt böylesi bir refleksle açıklanamaz. İslam'ın milliyetçilikle siyasal pratik alanında ilişkiye girdiği bu ilk yıllar hem milliyetçileri dindarlıkla, hem de dindarları milliyetçilikle kaynaştırmıştır.

Dindar milliyetçilik belli ölçülerde Osmanlıcı ve İslami söylemi barındırmakla birlikte milliyetçi hiyerarşiyi gözetmiştir. Bu bağlamda, Türklüğün ırka dayalı tanımı yerine mistik ve kültürel yönlerine vurgu yapılmıştır. Tarihte Türklerin gücü ve önemine işaret ederken bu gücün İslami bir imandan kaynaklandığı vurgulanmıştır. Bu anlamda milliyetçi muhafazakarlıkla benzer hatta eşanlamlı olduğu dahi düşünülebilir. Ancak dindar milliyetçilik milliyetçi muhafazakarlıktan ayıran en

önemli yönü coğrafi vurguları ve gelecek tasavvurudur. Müslüman milliyetçiler, diğerlerinden Türkler dışındaki Müslüman toplumları da tanımak ve sahiplenmek yönüyle ayrılırlar. Bu anlamda belli ölçülerde kozmopolit oldukları bile söylenebilir. Ancak bu tanıma hali, Türklüğün hiyerarşik ve kategorik üstünlüğüne mani değildir. Türk dindarlar İslam'ı büyük ölçüde Osmanlı üzerinden algılamışlardır. İslam'ın çok kültürlüğünü Osmanlı toplumsal yapısı üzerinden açıklarlar ki bu da kaçınılmaz olarak Türk liderliğinin tespiti ve kutsanmasını beraberinde getirmiştir. Türklerin Osmanlı döneminde İslam'a yaptığı hizmetlerin unutulmamasını bu nedenle bugünün Türklerine de saygı duyulması gerektiği düşüncesi hakimdir.

Dindar milliyetçiler, Kemalizm'in inşa ettiği milli kimliğin içinde İslami yönleri ağır basan, Anadolu'nun sembolik anlamına saygı duyan bir grubu temsil eder. Türklüğü ise hem kültürel hem de tarihsel olarak diğer Müslüman toplumların özellikle Arapların üstünde olmanın aracı olarak görmüşlerdir.

İnşa edilen milli kimliğin salınımlarına benzer biçimde MTTB'nin de milliyetçi görüşleri zaman içinde değişik unsurların öne çıkmasıyla dönüşmüştür. Söz gelimi, MTTB kuruluş yıllarında Türkçü bir örgüttür. Özellikle 1940'lara kadar Türkçü devlet politikalarına paralel eylemlerle destek vermiştir. Bu yılların ünlü "Vatandaş Türkçe Konuş!" kampanyası MTTB tarafından düzenlenmiştir. İlginç olan, özellikle çok partili hayata geçişten sonra MTTB'nin Kemalist çizgide tutunması konusundaki ısrarıdır. Kendi tarifleriyle "sol cereyanların etkisindeki MTTB" 1960 Darbesi ve sonrasında da bu çizgiden uzun süre kopmamıştır.

Gerçekten de özellikle 1960-1965 yılları MTTB için istisnai bir dönemdir. Yüksel Çengel'in başkanlığı döneminde Türkiye İşçi Partisi ile yakınlaştığı kendi salonunu vererek kongre düzenlemesini sağladığı görülür (Oruç, 2005:47). Bu durum 1965 yılında Çengel'in yerine Rasim Cinisli'nin başkanlığa geçmesiyle değişir. Özellikle 1960'ın sonları ve 1970'ler Türkiye'de sağın yeniden düzenlendiği ve yeni hareketlenmelerin ön plana çıktığı yıllardır. 1940'larda sağ daha homojen bir yapıda görünürken bu yıllar özellikle milliyetçilik ve İslam arasındaki ayrımın belirginleştiği söylenebilir (Akgün ve Çalış, 2002:597). Bu ayrım İslam'ı 1990'lardaki kadar ciddi bir siyasal ve söylemsel farklılığa götürmemiştir. Muhafazakarlığın o döneme kadar kendini milliyetçilik üzerinden tanımlama eğilimine paralel olarak dinin millet tanımının içindeki yoğunluğu giderek daha da artmıştır.

MTTB bu dönemde sağ gençliğin bahsettiğimiz dönüşümü çerçevesinde hem sokak gücü hem de düşünsel mayalanma mecrası olarak işlev görmüştür. Çalışmamızda özellikle bu dönemde MTTB'nin komünizm karşıtı söylemi geliştirirken milliyetçi muhafazakarlığı aşarak dindar milliyetçilik temel kurumlarıyla inşa ettiği irdelenmiştir. MTTB ve sağ entelijansiyanın bu dönemde inşa ettiği Müslüman Milliyetçiliği, özellikle 1980 sonrası solun tamamen silindiği Türkiye siyasetinde güçlenmiş ve bugün Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarları eliyle devlet politikası halini almıştır. Dindar milliyetçilik incelemek için MTTB'nin seçilmesinin temel nedeni de AKP'nin kurucu kadrosunda bulunan ve halen burada siyaset yapan pek çok ismin MTTB geçmişli olmalarıdır. AKP öncesi Milli Görüş içerisindeki bir grubu temsil eden bu kesim AKP ile ana akım olma niteliği kazanmıştır. Bu bağlamda MTTB gibi bir gençlik hareketinin politik duruşunun analiz edilmesi önem taşımaktadır. Bugün on yıldır iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iç ve dış politikadaki tutumlarına bakıldığında bu türden bir dindar milliyetçilik uyguladığı düşünülebilir. Bu nedenle dindar milliyetçiliğin tanımlanması, özellikle AKP'nin yönetici kadrosunu siyasi hayata hazırlayan kurumlardan biri olan MTTB üzerinden analiz edilmesi önem taşımaktadır.

1960 sonrası 27 Mayıs Darbesi'yle şekillenen Türkiye'de hem toplumsal hem de ekonomik açıdan yeni bir dönemdir. Özellikle Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) kurulması ve ekonomide planlı dönemin başlaması kapitalizmin yeni bir aşamaya girdiğini göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye ekonomisi tarıma ve dış ticarete dayalı bir gelişme stratejisi izlemiştir. Bu stratejinin korunması da devletçi sanayileşme potansiyelini kısa sürede ortadan kaldırmıştır (Turgut, 1991:185). 1946'dan 1960'a kadar giden bu süreçte Demokrat Parti (DP), Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) dış yardım programına dahil olmak için ABD tarafından tanımlanan kapitalist işbölümü kurallarına tabi olmuştu. Bu kapsamında Türkiye ekonomisinde sanayileşme yerine tarım ve ticarete ağırlık verişmeye başlandı. Elbette bu dış etkenin yanında içeride de devlet dışında güçlü bir müteşebbis sınıfın bulunmaması, tarım ve ticaret burjuvazisinin hakim ve güçlü konumu etkili olmuştur. Dönemin özellikle ikinci yarısından itibaren ithal ikameci sanayileşmenin temelleri atılmaya başlanmıştır. 1954-1960 döneminde dayanıksız tüketim malları üreten sektörlerin güçlendirilmişti. 1960 yılına gelindiğinde toplam

sanayi üretiminde makine ve imalat sanayilerinin payı %1'i bile bulmamaktaydı (Yaşa'dan akt. Turgut, 1991:177). Bu dönem sanayileşme ve planlamanın belli ölçülerde ortaya çıktığı ancak tam bir planlı sanayi politikasının uygulanmadığı yıllardı. DP, o yıllara kadar kendisini iktidara taşıyan sınıflar olan toprak sahipleri ve ticaret burjuvazisinin çıkarlarıyla çelişen bir tutum içine girmekten kaçınmıştı.

27 Mayıs 1960 Darbesi, DP iktidarının sonunu getirmekle birlikte DP'nin yavaş hareketlerle geçtiği sanayileşme ve planlama ekonomisi sürecini hızlandırmıştır. Darbeyi gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi'nin söyleminde ağırlıklı yer tutan planlı ekonomi ve sanayileşme kavramları, kimi entelektüellerde Kemalist restorasyon ve 1930'lu yıllardakine benzer bir devletçiliğin geri geleceği düşüncesini yaratmış olabilir. Ancak DP döneminde dış borcu hayli artan bu borçların kapatılması için ithal ikameci sanayi ve kapalı ekonomiye geçiş, uluslararası kapitalist hegemonyanın da dayattığı bir uygulamaydı. Ayrıca bu dönemin önemli farkı DP döneminin ikinci yarısından bu yana devletin girişimcilikten çıkarak girişimciye destek olan devlet konumuna geçmiş olmasıdır. Tüm bu nitelikleri düşünüldüğünde planlı ekonomi döneminin 1930'ların devletçiliğinden iç ve dış ilişkiler bağlamında oldukça farklı olduğu daha iyi anlaşılır.

Planlı dönem, sanayi burjuvazisinin yaratıldığı, güçlendiği ve 1970'lerden itibaren siyasi karar alma noktasına kadar yükseldiği bir dönemdir. DP döneminde sadece tüketim malları sektöründe gelişen sanayileşme programı bu dönemde "makine üreten makine" sanayisine yönelmiştir. Aynı dönemde ordu ile seküler merkezi burjuvazi arasında hem ideolojik bir uyum, hem de ekonomik bir bütünleşme olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca sanayileşme ve planlı ekonomi eski dönemin hakim gücü olan tarım ve ticaret burjuvazisini huzursuz etmişti. Bu kesim tepkisini 1930'larda devlet kapitalizmine geçişte gösterdiğine benzer biçimde gösterdi. Hem taşra ticaret burjuvazisinin çıkarlarını savunan, hem de hakim seküler ve Kemalist elite karşı çıkan muhafazakar bir politik söylem üretildi.

Milli Türk Talebe Birliği de söz konusu muhafazakar politik söylemin eylem ve söyleminde üretildiği bir gençlik hareketidir. Çalışmamızda bu söylem dindarların milliyetçileşmesi ve milliyetçiliğin içeriğini İslam ile yeniden belirlemesi biçiminde ele alınmaktadır. Dindar milliyetçilik hakkında üretilmiş literatüre bakıldığında kavramın 1980 sonrası neo-liberal politikalar ve küreselleşmenin yarattığı bir kimlik

bunalımının sonucu olarak okunduğu anlaşılmaktadır. Küreselleşme ile kimliklerin ikincil konuma düşmesi ve uluslararası entegrasyonun yoğunlaşması bir kimlik bunalımını da beraberinde getirmiştir. Özellikle refah devletinin çöküşü ile neoliberalizm iş güvencesi olanaklarını ortadan kaldırmış ve sendikal hakları tasfiye etmiştir (Kinnvall, 2004:743). Bu iki ekonomik ve kültürel sorun bir yanda eski refah devleti özlemini ortaya çıkarırken, diğer yandan toplumun alt kimliklere bölünmesinin yarattığı endişe geleneğin yeniden icat edilmesine neden olmuştur. Toplum içinde bölünmeleri engellemek ve refah devletinin eksikliğini sosyal ağlar vasıtasıyla gidermek amacıyla yeni oluşumlar ve birikimler ortaya çıkmıştır. Söz konusu dönemde dinsel cemaatlerin yardım ağları benzer bir işlev görmüştür. Cemaatler neo-liberal ekonominin yarattığı boşluğu yardım ağlarıyla doldururken, dinselliğin nostaljisiyle eski bağlarına vurgu yaparak milliyetçilik benzeri bir birliktelik geliştirmişlerdir.

Din ve milliyetçilik arasındaki ilişki milliyetçiliği daha yakın tarihli bir akrabalık ilişkisi biçiminde tarif eder. Bu bağlamda soy ve ırka dayalı akrabalıklarını yerini büyük ölçüde din ve kültür benzerliği almış ve millet kavramı yeniden tanımlanmıştır. Ancak dindar milliyetçiliğin tanımına ilişkin temel sorun, kavramın 1990 ve sonrasına ilişkin olmasıdır. Peki 1990'lı yıllarda yükselen dindar milliyetçiliğin oluşum aşamaları önceki on yıllarda aranabilir mi? Bu soruya cevap vermek için bu çalışmanın tarihi anlama biçimini açıklamak gerekmektedir. Derinden yüzeye her bir tarihsel dönem diğerinin temel özelliklerinin ortaya çıkmasını sağlar. Tarihsel zamanlar birlikte var olurlar, sürekli etkileşim içinde birbirlerini beslerler (Ünlü, 2011:34). Tarihsel süreçte her aşamanın hem bir öncekinden etkilendiği hem de bir sonrakini hazırladığı bir yapıda olduğu düşünülürse, Türkiye tarihinde 1960'lar ve 1990'lar arasında benzer bir analoji kurulabilir. Toplumsal değişme sürecini anlamak için toplumdaki üretim ilişkilerini ve bu ilişkilerden doğan sınıf güç dengesini anlamak gerekmektedir (Alpkaya, 2012:10). Bu çalışmada Türk siyasal hayatında dindar milliyetçilik kavramı tarihsel zamanların döngüsel birlikteliği, toplumsal değişmenin sınıf eksenli analizi üzerinden incelenmiştir. Böylesi bir analiz çerçevesinin merkez-çevre tipi elit eksenli analizlerin içine düştüğü süreklilik determinizmini aşması beklenmekte ve toplumsal değişmeyi daha gerçekçi bir biçimde açıklayacağı düşünülmektedir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, dindar milliyetçilik kavramı hakkında mevcut literatür ortaya konularak kavramın Türkiye'deki gelişimi ele alınmıştır. İkinci bölümde Milli Türk Talebe Birliği'nin kuruluşundan kapatılışına kadar geçen süreçte ideolojik dönüşümü incelenmiştir. Bu kapsamda birliğin yayınladığı süreli yayınlar ve faaliyet raporlarının taranmasından elde edilen veriler ışığında MTTB ideolojisinde dinselliğin dozunun artışı ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise Türkiye'de dindar milliyetçiliğin temsilcisi olan toplumsal sınıfların sermaye birikim süreçlerindeki rolü incelenmiş ve bu sınıfları dinsel ve milliyetçi bir söyleme iten sosyo-ekonomik nedenler tartışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİNDAR MİLLİYETÇİLİK: KAVRAMI ANLAMAK VE AÇIKLAMAK

Yirminci yüzyılın sonunda din ve milliyetçilik arasındaki ilişki yeni bir biçime evrildi. Dinin, milliyetçiliğin kurucu unsuru olmaktan çıkıp bizatihi bir milliyetçilik halini aldığı bu yeni durum, yüzyılın sonunda hızlanan küreselleşmeyle -kısmen de olsa- ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte Küreselleşme, tek başına dini milliyetçiliklerin yükselişini açıklamakta yetersizdir. Bu durum hem ulus devletin yirminci yüzyıl boyunca sahip olduğu seküler niteliğin, hem de bu sekülerliğe dinin verdiği yanıtların incelenmesiyle anlaşılabilir. Dindar milliyetçilik esasen din kurumu ya da dindarların ulus devlet içinde seküler bir uzlaşı ile var olmayı reddetmelerinin bir sonucudur.

Seküler uzlaşı kavramı ile kast edilen, dindarların ulus devlet sistemini ve onun yarattığı değerleri belli ölçülerde içselleştirmek kaydıyla dini yaşantılarına serbesti getirilmesini talep ettikleri örtük bir anlaşmadır. Böyle bir uzlaşı hem ulus devleti ve onun değerlerini, hem de dini değerleri aynı anda savunmaya çalışan devletçi bir muhafazakarlık doğurur. Juergensmeyer bu tür muhafazakarlığa örnek olarak Cemal Abdül Nasır dönemi Mısır'ını vermektedir (2001:62). Nasır'ın projesi Mısırlılaşarak modernleşme olarak tanımlanan aynı anda seküler ve Müslüman değerleri uzlaştırma arayışında olan bir modeldir. Nitekim Müslüman Kardeşler de Nasır'ın iktidara gelmesine yardım etmişler ve iktidarda söz sahibi olmayı talep etmişlerdi (Marsot, 2007:109). Nasır, Ekim 1954'te Müslüman kardeşler tarafından suikaste uğradığında bu beklenti boşa çıktı. Nasır ve Müslüman Kardeşlerin projesi başarısızlığa uğradığında Nasır, Müslüman Kardeşler'i hapse attırmış ve hareketin lideri Seyyid Kutub'u idam ettirmişti (Juergensmeyer, 2001:63). Mısır'da denenen büyük ölçüde "Mısırlılaşma" olarak tanımlanan olgu, Müslümanlığı korumaya çalışan bir muhafazakarlıktı ve rejimin otoriterleşmesiyle sonuçlandı.

Benzer bir muhafazakarlık Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı'nın başlarından itibaren savaş koşullarının da etkisiyle gelişen milliyetçi muhafazakarlık düşüncesinde kendini gösterdi. Cumhuriyet'in kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı'na

kadar geçen sürede radikal sekülerleşme ve milliyetçilik uygulaması İslam'ın kamusal hayattan hızla çekilmesine sebep olmuştur. Dinsel yaşamın özel yaşamla sınırlı kaldığı bu süreçte dindarlar cumhuriyetin seküler seçkinciliğini aşabilmek için seçkinlerin milliyetçi dilini özümseyerek örtük bir ittifak kurmuştur. Bora'ya göre laikliğe dönük tepkilerini yansıtmak, Taşkın'a göre ise cumhuriyetçilerle ortak düşman algısını pekiştirmek adına Komünizm'e karşı örgütlenen bu birliktelik yıllar içinde milliyetçi, devletçi bir muhafazakarlığa dönüşmüştür (Bora, 2003:82 ve Taşkın 2013:73).

Avrupa'da 19. yüzyılda tarımsal sınıflar büyük toprak sahipleri, küçük köylüler ve topraksız kol emekçileri olmak üzere üç ana gruba ayrılmıştır. Özellikle sanayileşmenin hızlanması Avrupa köylülüğünü proleterleştirmiş ve tarımsal orta sınıf (küçük köylülük) üst sınıflara karşı muhalefetini yükseltmiştir. Halk ve kapitalist şirketleri karşı karşıya getiren bu durum köylüler ve işçiler arasında benzer hasımlara karşı sol bir ittifakı gündeme getirmiştir. Devlet bu noktada devreye girmiş, refah politikalarıyla mevcut kaynakları yeniden dağıtarak hakem rolünü üstlenmiştir. Bu durum sınıflar arası eşitsizlikleri görece azalttığı gibi işçi ve köylü arasında halk egemenliği ve yönetime katılma düşüncesini güçlendirdi. Sonuçta egemen sınıflar halk egemenliği nosyonunu etkinleştirmek ve sosyalizmin çağrısına meydan okuyabilmek için dinsel yapıyla olan ilişkilerini yeniden düzeltmeye yöneldi. Kuzey Almanya, İngiltere ve ABD'de mevcut üretim ilişkilerini korumayı amaçlayan seküler bir muhafazakarlık doğdu (Jacoby, 2010:171-173-182). Ayrıca bu muhafazakarlığın ekonomik yansıması içe dönük endüstriyel bir kapitalizmi milliyetçilikle beslemek biçiminde gerçekleşti. Milliyetçilik akımının öne çıkardığı yeni siyaset sınıfı; muhafazakar ideoloji ve savunucularıyla önemli bir uzlaşmaya girerek; muhafazakarlığın düşmanlığını kendilerinden sosyalist hareketlere çevirmişlerdi (Taşkın, 2006:383).

Türkiye, Mısır ve Avrupa kapitalistleşme deneyimlerinin ortak sonucu, sekülerlerin dindarlarla girdikleri ilişkiden devletçi, otoriter ve kapitalist bir muhafazakarlığın doğmuş olmasıdır. Dindar milliyetçilik de ilk kaynaklarını yukarıda örnekleri verilen türde bir muhafazakarlıktan devşirmiştir. Onu devletçi muhafazakarlıktan ayıran temel nokta, ulus devleti ve değerlerini kabul etme biçiminin seçmeci olmasıyla başlar. Dindar milliyetçilik ulus devlete özgü kolektif

öznelliğin biçimini değiştirmemiş, yalnızca içeriğini dönüştürmüştür. Tıpkı seküler milliyetçiliğin yaptığı gibi seçilmesi mümkün olmayan bir kimliği ayrıcalıklı hale getirmiştir. Dindar milliyetçiler ulus devleti bir yönetim biçimi ve kurumlar sistemi olarak benimsemiş ancak ulusun verili ana kadar gelen icat edilmiş geleneğini de eleştiriye tabi tutmuşlardır. Fakat bu eleştiri milliyetçiliği dinsel gelenekle uzlaştırmaktan öte onu dinsel olanla ikame etmeye yöneliktir. Böylece ulus devletin yapısı ile içeriği arasında pragmatik bir ayrım yapılmıştır. Bir yapı olarak ulus devletin kabul edilebilirliği ancak içeriğinin dini değer ve hedeflerle doldurulmasına bağlıdır. Dindar milliyetçilerin yaptığı bu yapı ve içeriğe ilişkin ayrım var olan devlet yapısını (seküler ulus devlet) yeni kültürel içerikler ve yeni otorite kaynakları ile doldurmalarına gerekçe oluşturmuştur (Friedland, 2001: 139). Bu noktada temel problem ulus devletin varlığı değil, içinin ne ile doldurulacağıdır. Dindar milliyetçiliğin temel eleştirisi ulus devletin Batılı seküler değerlerle doldurulması bunun da toplumsal bir yabancılaşmaya sebep olmasıdır. Dindar milliyetçi kesimler Batı kültürüne karşı popülist bir mücadeleye girişerek Batı'nın tüm siyasal kurum ve geleneklerini toptancı biçimde reddederler. Batının ideolojik modelleri olarak Kapitalizm ve Komünizm aynı anda geçersiz sayılmıştır. Buna karşılık din, ümit vadeden bir alternatif eleştiri ve değişim için bir temel olarak görülmektedirler (Juergensmeyer, 2001: 15).

Dindar milliyetçiler ulus devletin yapısı ve içeriği arasındaki ayrımı başarıyla kavramsallaştırabildiklerinden modern görünmeyi de başarabilmişlerdir. Modern bir yönetim biçimi olarak ulus devlete uyguladıkları bu ayrımı modernitenin kendisine de uyguladıklarında karşımıza modernleşmenin araçsal ya da teknolojik bir gelişim düzeyi olarak tanımlanması çıkar. Dindar milliyetçiler, kendi kültürel kodlarıyla doldurdukları ulus devleti var olan en iyi teknolojik gelişim düzeyiyle takviye etmekte bir sakınca görmezler. Zira onlara göre bu türden bir gelişme kültürlerini etkilemeyecektir. Bu anlamda dindar milliyetçiler moderniteye doğrudan karşı değildirler. Modernleşme, Batı teknolojisiyle takviye edilen yerel kültürle harmanlanmış bir üçüncü yol olarak ön plana çıkmıştır.

1. ULUS DEVLET'İN YENİ DAYANAĞI OLARAK DİN

Bu çalışmada milletler ve milliyetçilik modernleşmenin doğal bir sonucu olarak düşünülmektedir. Özkırımlı'nın modernist yaklaşım olarak tanımladığı bu bakış çerçevesinde milliyetçilik; kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletin kurulması, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte veya onların sonucu olarak ortaya çıkmıştır (1999:98). Ulus devlet modernleşmenin bir sonucu olması nedeniyle aynı zamanda sekülerdir. Bu nedenle milliyetçiliğin dinamiği modernleşmenin diğer bütün öncüllerini de meşrulaştırıcı biçimde laiklik-sekülerlik olmuştur. Kapitalizmi, sanayileşmeyi ya da merkezi otoriteyi güçlendiren bir laiklik, ulus devlet için daima korunması gereken bir nitelik olarak ön plana çıkar. Ancak laikliğin toplumsal bütünleşmeyi sağlamada yeterli olmadığı durumlarda milliyetçilik kendini din üzerinden tanımlamaya yönelecektir. Dindar milliyetçiliğin ortaya çıkışını böyle bir meşruiyet bunalımı üzerinden de düşünmek gerekir.

Kavramsal açıdan dindar milliyetçiliğin ulus devlet formasyonuna pek yabancı olmadığı vurgulanmıştı. Pek çok Batı dışı ulus kimliği ve milliyetçilikleri de belli ölçülerde din ile kapsanmıştır. Bu nedenle dindar milliyetçilik ulus devlete yabancı olmadığı gibi onu yıkıcı ya da onu aşan bir projeye de sahip değildir. Aksine dindar milliyetçilik, ulus devletin temeli olan ulusu yeni bir bağlanma noktasına raptederek onu dönüştürmüş, meşruiyetini güncelleyip ulusun tanım aralığını genişleterek devletin egemenliğini pekiştirmiştir.

Birçok Üçüncü Dünya ülkesinde din, kitleleri milliyetçi mücadelelerin desteklenmesi çevresinde toplamakta önemli bir rol oynamıştır. Bunu olanaklı kılan, geleneksel toplumlarda dinin, çoğu kez, halk kitleleri için pek az anlamlı olabilen "ulus" gibi bir soyutlamayı aşarak, tek ortak kimlik kaynağı olmasıdır (Toprak, 1992:238). Dinin ırk gibi görece saf bir kategoriden daha geniş ve kapsayıcı bir hegemonik alan sunması din ve milliyetçilik arasında pragmatik bir ilişkinin doğmasını anlamlı kılar. Milliyetçiliğin hitap ettiği alanın genişlemesi için din önemli bir işlev görür.

Milliyetçiliğin tanımında ırk yerine kültürün tercihi, dinin belli ölçülerde ön plana çıkmasına yardımcı olmuştur. Bu sayede dini söylem, milliyetçilik içinde kendine yer bulmuş ve giderek milliyetçiliğin hedeflerini ve kimlik algısını tarif

edecek biçimde hegemonik hale gelmiştir. Dindar milliyetçiliğe ilişkin literatür kavramı 1990'lı yıllarda dünyada küreselleşmenin ortaya çıkışıyla ilintilendirmektedir. Bu görüşlere göre, küreselleşme ve neoliberal ekonomi politikalarının toplumlar üzerinde yarattığı sosyo-ekonomik baskı, seküler ulus devlet projesine duyulan inancın zayıflamasına sebep olmuştur (Kinnvall, 2004:759). Seküler ulus devletin prestijini kaybettiği bu anda çeşitli sosyal ağlar ve yardımlaşma kanalları üzerinden yürüyen din, siyasal bir alternatif olarak ön plana çıkar. Milliyetçilik bu dönemde tek başına halkların varoluş kaygılarını gidememiş bu nedenle milliyetçilikten daha eski ve tabanı daha geniş bir kimlik olan din temelli bir kimlik arayışı gündeme gelmiştir. Böylelikle dinin yeniden tanımlandığı ve milliyetçiliğin kavramsal haznesine oturtulduğu yeni bir dönem başlamıştır.

Yine küreselleşmenin hız kazandığı dönemde ortaya atılan iki teori de siyasal mücadelede dini milliyetçiliğe ciddi bir alan kazandırmıştır. Bunlar Fukuyama'nın ideolojilerin, siyasal ve ekonomik sistemlerin çatışmasının anlamsızlaştığını ve sona erdiğini savunan "tarihin sonu" görüşüyle, Huntington'ın Soğuk Savaş'ın egemen ideolojilerinin (sol-sağ) mücadelesinin yerini bir "medeniyetler (dinler) arası çatışmanın" aldığına ilişkin tezidir (Gülalp, 2003:18). Bu "post-modern durum" ve onun yarattığı düşünsel boşluk, seküler ulus devleti aşarak din kurumunu kimliğin başat öğesi haline getirecek tarihsel ortamı sunmuş olabilir. Dini milliyetçilik de aslında bu iki görüşü sentezleyen ve dinselliği bir üçüncü yol olarak tanımlayan bir ideolojidir.

Yukarıda açıklanan post-modern durum modernleşme ile ilintili bir milliyetçiliği de post-modern algılarla yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Küreselleşmenin yarattığı yeni iletişim imkanları aynı dine mensup farklı milletlerin iletişime geçmesini ve yeni ortaklıklar kurmasını sağlamıştır. Aslında bu imkanın, İslam'ın kozmopolit yapısını destekleyici bir fırsat sunması beklenir. Örneğin Bilici, küreselleşme sayesinde Türkiye'de kalkınmacı milliyetçi bir İslami düşünüş (Milli Görüş) yerine, uluslararası kaygıları olan yeni ve çoğulcu bir İslam'ın doğduğunu savunmaktadır (2005:800). Ancak dünya genelindeki bu kozmopolit yükselişin Türkiye'de Bilici'nin tarif ettiği çoğulcu İslam'ın tam aksine milliyetçi ve İslami kalkınmacı Milli Görüş'ü iktidara taşıdığı da gerçektir. Bu noktada, salt İslam, küreselleşme ve post-modernizm arasındaki ilişkiyle açıklanamayacak olan farklı bir

tarihsellik söz konusudur. Türk ulus devletinin tarihsel geçmişi ve Türkiye dindarlığının bu geçmişle kurduğu nostaljik bağ küreselleşme çağının ortasında milliyetçiliği farklı bir eksende yeniden üreten bir refleks doğurmuştur. Böylelikle küreselleşme ulus devleti aşacağı tahmin edilen bir fenomen olacağı yerde Türkiye örneğindeki gibi ulus devleti yeniden tanımlayan ve ona yeni bir dayanak noktası yaratan bir dini milliyetçiliğin güçleneceği ortamı sağlamıştır.

2. TÜRKİYE'DE DİNDAR MİLLİYETÇİLİĞİN YÜKSELİŞİ

Türkiye'de dindarlık ve milliyetçilik, benzeri pek çok deneyimde olduğu gibi, karşılıklı olarak birbirini beslemiştir. Bu nedenle Türk dindarların çoğu aynı zamanda Türk milliyetçisidir. Türkiye'de İslam'ın milliyetçi jargonla yıkanarak meşruiyet kazanması içinden geçilen koşulların da bir gereğiydi. Özellikle milli mücadele döneminin dayanışmacılığı ve kuruluş yıllarında devletten gördüğü yoğun baskı dini hareketleri böyle bir meşruiyet çemberinin içinden geçmek zorunda bırakmıştır.

Öte yandan Müslümanlar isimleri anılmaksızın erken Cumhuriyet'in milli topluluğunun üyesi olarak kabul edildiler. Çağaptay bu tercihi zorunlulaştıran bir neden olarak Osmanlı Devleti'nin dine dayalı millet sistemini gösterir (2009:7). Gerçekten de toplulukların dinleri üzerinden kategorize edildiği bir sistem özellikle milli mücadele döneminde gayri-Müslim olan bütün halkların -Yahudiler hariç- işgal güçleriyle işbirliği yaptığı da düşünüldüğünde Müslümanları yeni ulusun ana kütlesini oluşturmaya sürüklemişti. Bu kitle içinde Türk olmayan Müslümanlar (örneğin Kürtler) ise Türkleştirme politikası kapsamında asimile olmaya zorlandılar (White, 2013:57). Türkleştirme konusunda özellikle Balkan göçmenleri daha istekliydi. Kemalistler için Balkan göçmenleri Türkçe konuşan Müslümanlar olarak asimile edilebilir kitle içindeydi (Çağaptay, 2009:29). Fakat Kürtler, Araplar, Lazlar ve Gürcüler gibi toprağını terk etmemiş unsurlar Türklükte birleşmek hususunda gönülsüz davrandılar. Erken Cumhuriyet, gayri-Müslimleri daima ayrımcılığa ve yalnızlaştırmaya tabi tutarken, Kürtleri ve diğer gayri Türk Müslüman unsurları daima asimile olmaya "davet etti." Kemalistlere göre millet; dil, kültür ve ideal birliği yapmış bir kitleydi (Beşikçi, 1991: 13). Bu tanım Türklüğü Türkçe konuşan ve Türk kültürünü kabul eden herkesin benimseyebileceği bir kimlik haline dönüştürdü.

Ulus kimliği devletin Anadolu'daki Müslüman halkların öz kimliklerini (Laz, Kürt, Arap vd.) görmezden gelerek veya asimile ederek davet ettiği bir yapı haline geldi. Elbette bu asimilasyon çoğunlukla gönüllü olmadı fakat Kürtler Kürt kimlikleri yerine Müslümanlıklarıyla kanıksandıklarından ulusun dışına da itilmedi (Yeğen, 2009: 55).

Erken Cumhuriyet eliti Türkiye ekonomisini Avrupa'dan bağımsızlaştırmak da istiyordu. Bu kapsamda o güne kadar gayri-Müslimlerin elinde bulunan ticaret ve üretim kaynaklarını Türklerin eline geçirmek üzere harekete geçildi. Oluşum halindeki Rum ve Ermeni burjuvazisi yerine Avrupa'yla ilişkileri daha sınırlı olan bir Yahudi-Müslüman burjuvazisi tercih edilmişti (Keyder, 1992:41). Müslümanlar zaten en kalabalık topluluk olarak öncelenmişti. Yahudiler ise bu süreçte Ankara hükümetiyle ve onun Türkleştirme politikasıyla daha uyumlu bir tavır takındılar. Ankara bu ekonomi-politik gerekçeyle Yahudiler dışındaki gayri-Müslimleri Türk tanımına dahil etmiyor Türklüğü bir ırk ve inanç etrafında toplamaktaydı.

İslam bir yandan Türk milli kimliğinin kurulmasına yardım ederken, öte yandan milliyetçiliğin modernleşme misyonuyla da mücadeleye girmişti. Bu paradoksun çözümü dinin milliyetçileşmesiydi (Lorasdağı, 2010:222). Bu sürecin sonunda özellikle ana akım İslami hareketler Kemalizm'in ve milliyetçiliğin çeşitli reflekslerini miras alarak ilerledi. Türk Müslümanlığı, İslam'ın uluslarüstü öğretisini görmezden gelen bir tarih algısıyla İslam toplulukları içerisinde hiyerarşik bir ayrıma giderek Türkleri üst öğe ya da lider olarak tanımlamaya başladı. Bu elbette Osmanlı gibi geniş egemenlik alanına sahip bir dini imparatorluğun devamı olan bir toplumun yaşaması en muhtemel nostalji arayışının sonucuydu.

Türkiye geç kapitalistleşen bir ülke olarak modernleşme sürecini çarpık ve zora dayalı biçimde yaşamıştır. Türkiye'de dindar milliyetçiliğin gelişimi ulus devlete ve dolayısıyla kapitalistleşme sürecine koşut ilerler. Modernleşme sürecinde Avrupa'da burjuvalar ulus devletleri kurarlarken, bu alanda geciken ülkelerde bizzat devlet, burjuvazileri kurmaya çalışmıştır (Kılıçbay, 2013:5). Bunun sonucunda devletin resmi bir milli burjuvazi oluşturma politikası oluşmuştur. Devletin modernleşmeyi (dolayısıyla kapitalizmi) inşa ettiği durumlarda modernleşme tepeden inmeci biçime girmekte bu da toplumun çeşitli katmanlarında direnç, içine kapanma gibi durumlara neden olmaktadır. Türkiye'de dindarların rejimle ilişkisindeki gerilim

modernleşmenin bu tepeden inmeci biçimiyle bağlantılıdır. Kemalistler, 1940'ların ikinci yarısına kadar meşru siyasal alanı milliyetçilik ve modernizmle sınırladıklarında milliyetçiliğin farklı yorumlarının ortaya çıkacağını tahmin etmemişlerdi (Taşkın, 2013:63). Dindarlardan bir kısmı radikal unsurlarıyla içine kapanmış, ancak büyük ölçüde dindarlık rejimle ilişkisinde farklı bir tutum izlemiştir. Bu yeni tutum, rejimin milliyetçi, modern söyleminin içinden geçerek kendi dindar-muhafazakar düşünce kalıplarına alan açmak biçiminde kendini göstermiştir (Bora, 1998:120).

Dindarlar neden seküler devletle bu tür bir ilişkiye girmeye ihtiyaç duydular? Bu sorunun yanıtı hem dindarların sınıfsal kaygılarıyla hem de dinin bekasını, devletin bekasında simgeleyen "din ü devlet" kaygılarında aramak gerekir. Din ü devlet kaygısı Osmanlı ve Selçuklu dönemlerine kadar geri götürülebilecek bir süreçte dinen yanlış olsa da siyaseten gerekli olan bazı uygulamaların kabul edilmesine yol açmıştır (Karabaşoğlu, 2006:696). Öte yandan Avrupa kapitalistleşme süreciyle Türkiye'nin kapitalistleşme süreci arasında bir benzeşim kurulabilir. Böylece Avrupa'da 19. yüzyılda işçi-köylü ittifakına karşı egemen sınıflar arasında kurulan dinsel-seküler ittifakının doğurduğu muhafazakarlığın Türkiye'de oluşan devletçi (milliyetçi) muhafazakarlığa denk düştüğü rahatlıkla söylenebilir. Zira Türkiye'deki devletçi muhafazakarlık da ortaya çıktığı dönemde en büyük tehlike olarak sosyalizmi görmüştü.

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra Türkiye'de yürürlüğe konulan ekonomik ve siyasal program dindarları benzer bir gerilime yeniden sevk etmiştir. Darbeyi gerçekleştiren generallerin Kemalizm'i ihya düşüncesi, özellikle Demokrat Parti döneminde yeniden toplumsal ve siyasal alanda görünür hale gelen dindarlık darbe sonrası rejimle yeni sorunlar doğurmuştur. Yeni sorunlar yeni ilişki biçimleriyle tanımlanmaya çalışılmıştır. 1961 yılında Devlet Planlama Teşkilatı'nın kurulmasıyla başlayan planlı kalkınma dönemi, sanayi burjuvazisinin yaratıldığı, güçlendiği ve 1970'lerden itibaren siyasi karar alma noktasına kadar yükseldiği bir değişimi beraberinde getirmiştir. Darbe ile Kemalist restorasyonu gerçekleştiren ordu ile merkezi sanayi burjuvazisi arasında hem ideolojik bir uyum, hem de ekonomik bir bütünleşme olduğu anlaşılmaktadır (Balcı, 2011:55). Bu durum 1950'li yılların hakim güçleri olan tarım ve ticaret burjuvazisini huzursuz etmişti. Bahsi geçen

kesimler tepkilerini dinsel referanslı bir politik söylem üreterek ortaya koydu (Keyder, 2011:136).

Anadolu'nun küçük esnaf ve tüccarlarından müteşekkil olan dönemin tarım ve ticaret burjuvazisi sanayileşmenin öneminin artmasıyla ikinci plana itilmişti. 1962-1976 yılları arası planlı ekonomi döneminde yıllık sınai büyüme hızlarının ortalaması % 9.6, tarımınki %3.9'dur. Milli hasılanın bileşimi böylece sanayi lehine değişmiştir. 1960-61'de sanayinin (cari fiyatlarla) GSMH'den payı %17.5 iken bu oran 1975-76'da %21.2'ye yükselmiştir. Tarımın payı ise aynı yıllar arasında %36.5'den %27'ye düşmüştür (Boratav, 2011:361). Her ne kadar Adalet Partisi ve Süleyman Demirel, DP'den devraldığı liberaller ve tarımsal köylüye yönelik ittifakı güçlendirmiş olarak kabul edilmekteyse de tepkiler Adalet Partisi'nin Türkiye'yi Avrupa'nın açık pazarı haline getirdiği tartışmalarını yaygınlaştırmaktaydı. Gerçekten de ithal ikameci sanayileşme politikasının belkemiğini yabancı ortaklıklara dayalı şirketler oluşturuyordu. Fakat durum ticaret burjuvazisinin iddia ettiği gibi bir "açık ihanet" değildi. Yabancı şirket teknik ustalık ve bilgiyi ve çoğu zaman yedek parça ve hammaddeleri temin ediyor, Türk ortak ise sermaye, işgücü, dağıtım sistemi ve bürokratik ilişkileri yürütüyordu (Zürcher, 2000:387). Devlet sanayileşme politikasını açıktan teşvik ettiği için şirketlerin devlet yetkilileriyle kurdukları iyi ilişkiler teşviklerin dağıtımlarında belirleyici olmaya başlamıştı. Bu da tarım burjuvazisinden gelen tepkilere ideolojik bir boyut kazandırmaktaydı. Ordu, bürokrasi ve merkez sanayi burjuvazisi arasındaki ideolojik paralellik bu kesimlerin tepkilerini kendilerinin seküler olmamalarıyla ilintilendirmelerine sebep oldu. İslami tepkinin yükselişinin somut örneklerinden biri Necmettin Erbakan'ın Adalet Partisi'ni "Kırata acı ilaç lazım, iman serumu lazım" sözleriyle eleştirmesidir (Çalmuk, 2004:559). Erbakan bu çıkışı yaptığında tarih Eylül 1969'du. O tarihte Erbakan Odalar Birliği'nden olaylı bir şekilde ayrılmış ve İstanbul ve İzmir'deki büyük iş çevrelerine karşı Anadolu sermayesini temsil eden ayrı bir siyasi partinin hazırlıklarına başlayacaktı. Ayrıca 1960'lı yılların sonunda genel olarak İslamcılık düşüncesi, sağ içinde daha da belirginleşmenin sinyallerini vermekteydi.

Türkiye'de Türkçülük ve İslamcılığın önde gelen isimleri hem sosyolojik olarak hem de örgütsel anlamda aynı geçmişi paylaşmaktadırlar. Pek çoğu değişik adlarla kurulan ve kuruldukları dönemde de birbirleriyle ilişki içinde olan komünizmle

mücadele dernekleri, talebe birlikleri ve fikir kulüplerine üyeydiler (Akgün ve Çalış, 2004:597). İslamcı çevrelerle Türkçüler arasındaki en önemli ayrışma "kızılelma"lar arasındaki farklılığın vurgulanmasıyla başlamıştır. İslamcılar ümmetçi bir anlayışla Müslümanlar arasında bir bağ kurarken, Türkçüler Orta Asya ve Türk coğrafyasına yönelme arzusunda oldular. Bu kültürel temelin üzerine yukarıda bahsedilen sınıfsal ayrışmanın doğurduğu gerilim eklendiğinde Necmettin Erbakan'ın kurduğu Milli Nizam Partisi'nin kuruluş sebepleri daha iyi anlaşılacaktır.

Milli Nizam Partisi (MNP), ekonomide işbirlikçi ve çıkarcı zümrelere karşı ticari ahlakı koruyacak ve devlet kredilerinin adil dağılımını sağlayacak bir düzen hedefliyordu. Siyasi söylemi ise "milliyetçi mukaddesatçı Türkiye" sloganıyla ifade edilmekteydi (Özdemir, 2011:259). Bununla birlikte Erbakan ve çevresi de sanayileşmeye önem vermekte, fakat farklı olarak "ağır sanayi hamlesi"nin, milli kaynaklarla gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmaktaydılar. Erbakan, MNP'nin kapatılmasından sonra kurduğu Milli Selamet Partisi'nde de (MSP) yerelci vurgularını bunlara İslami eklemeler yaparak sürdürdü. Erbakan'a göre kapitalizm ve sosyalizm yasaklanmalıydı, çünkü bunlar Türkiye'yi hem ekonomik hem de kültürel açıdan dışa bağımlı hale getirmekteydi (Mardin, 2011:87). Bunun yerine önerilen İslami bir sosyo-ekonomik modeldi ki, bu da esasında sosyal yardım ağları ve sosyal devlet uygulamalarına dayalı kapitalist bir ekonomik sistem öngörmekteydi.

MNP ve MSP'nin İslami popülizminde dikkati çeken bir diğer unsur dindar milliyetçiliğin temeli olan Batı ideolojilerine (sosyalizm ve kapitalizm) aynı anda karşı çıkılması ve bunun yerine yerel kalkınmaya dayalı ekonomi ve dini politik söylemin yerleştirilmesidir. 1970'li yıllarda din; "Türkiye'nin kurtulması" fikrinin yeni alternatifi olarak yükselecek ve dindar milliyetçilik ile şekillenen yapılarda Türkiye'nin yeni yöneticileri yetişecektir.

2.1. Kemalizm'in Etkisi

Kemalizm hakkındaki değerlendirmeler ideolojinin ilerici, antiemperyalist ve benzeri bir kalkınma hedeflediği iddiasıyla, seçkinci, jakoben ve demokrasi karşıtı olduğu suçlaması arasında gidip gelmektedir. Bu çalışma kapsamında Kemalizm, az gelişmiş bir toplumu devralan genç Cumhuriyetin iç ve dış koşulların etkisiyle

uygulama biçimini değiştirdiği bir kapitalistleşme ideolojisi olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda Kemalizm'in ekonomi politiği, ideolojinin cumhuriyetin ilk yirmi yılı boyunca yaşadığı kırılma ve değişimlerin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır.

Osmanlı ekonomisi dünya kapitalizminin iş bölümü içerisinde azgelişmiş bir ekonomiydi. Özellikle imparatorluğun son döneminde uygulanan liberal iktisat, kapitülasyonlarla ayrıcalıklı kılınan yabancı ve gayri-Müslim kesimlerin işine yaramıştı. Müslüman tüccar ve zanaatkarlar giderek etkinleşen rekabet ortamında yoksullaşmış, piyasadan çekilmek zorunda kalmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nın patlaması İttihat ve Terakki'ye özlemini duyduğu milli burjuvanın oluşması için gerekli ortamı sağlayacaktı. Bu yıllarda serbest piyasa mekanizması savaş nedeniyle altüst olmuş, devlet doğrudan iktisadi yaşama müdahale etme gereği duymuştu. Tüm bu koşulların yarattığı belirsizlik ortamında milli iktisat bir çözüm yolu olarak görülmekteydi (Toprak, 1995:146).

Yeni kurulan cumhuriyetin de iki ana hedefi bulunmaktaydı: Uzun savaşlar sonrası ciddi kayba uğrayan ülke ekonomisini yeniden canlandırmak ve Osmanlı boyunca ticarete hakim olan azınlıkların yerine Türkleri geçirmek. Sermayenin Türkleştirilmesi cumhuriyetin milliyetçi ideolojisiyle de uyumluydu. Bu politika Osmanlı'nın son döneminden de ciddi bir kopuşu gerektirmiyordu. Meşrutiyetten Cumhuriyetin kuruluşuna kadar milli iktisat Türklerin gündemini daima meşgul etmişti. Ancak milli iktisadın sanayileşmeye dönük bir hedefi yoktu (Gülalp, 1993:30). Sadece ticaret burjuvazisinin millileştirilmesine odaklanılmıştı. Yirmili yıllarda Kemalizm de milli iktisada aynı perspektiften bakıyordu. Sanayileşme alanında Büyük Buhran'a değin gözle görülür bir hamle yapılmamıştı.

1923 yılının başında yapılan İzmir İktisat Kongresi, bu görüşün Cumhuriyet tarafından da sürdürüldüğünün göstergesi oldu. Kongrede alınan kararlar iktisadi liberalizmin tesis edileceği bu kapsamda ticaret burjuvazisinin destekleneceği yönündeydi. Kongre, tüccar, sanayici ve işçi temsilcilerine eşit katılım imkanı sunmuş fakat kararları itibariyle devletçiliğe geçiş sürecinde devlet tarafından hangi sınıfın destekleneceğini göstermişti. Yeni yatırımlar yapamayan devlet var olan işletmeleri devletleştirip rejiler halinde imtiyazlı ortaklıklara devrediyordu. Bu ortaklıklar içinde büyük pay kongre kararlarına da uygun biçimde yabancı sermayeye verilirken kendi başına yatırım yapma gücüne erişmemiş yerli girişimci de buralarda

yer alarak güç kazanmaya çalışıyordu (Benan ve Eres, 2012:25). Yeni kurulan cumhuriyetin iktisadi ihtiyaçlarını karşılamak için ülke ekonomisi dışa açık tutularak yabancı sermayeye çağrı yapılmıştı. Bu kararlar, bir anlamda yeni Türkiye'nin niteliğini ve hedeflerini de Batı'ya ispat etmiş oluyordu. Türkiye yabancı sermaye ile ilişkilerini ılımlı bir zeminde sürdüren "Batılı" bir ülke olmaya niyetliydi. Kongrede alınan kararlar aynı süreçte tıkanan Lozan barış görüşmelerinin de yeniden açılmasına yardımcı olması amacını da taşıyordu. Kongrenin aldığı kararlar bir yandan Osmanlı'dan miras alınan ticaret burjuvazisinin güçlendirilmesi kararını onaylamış olmaktaydı..

Savran, Kemalizm'in ekonomi politikasının yanı sıra yirmili yıllarda meydana gelen hukuki değişikliklerin de kapitalizmin kökleşmesine katkıda bulunduğunu vurgulamıştır. Hatta onun için en önemli değişim hukuki alanda yaşanandır (1985:196). Kapitalizm öncesi öğelerle donatılmış ve dinsel yönü baskın hukuk ve ticaret kuralları Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinin hukuk sistemleriyle uyumlaştırılmıştır. 1922 yılında saltanatın, 1924 yılında da hilafetin kaldırılmasıyla devlet otoritesi de laikleştirilmiştir. Böylelikle Cumhuriyet; kendi modernleşme deneyimini kendi belirlediği kriterlere göre gerçekleştiriyor, dine ve hanedana dayalı bir "ülkeyi kurtarma" duygusundan arınmış laik-milliyetçi bir siyasi sistemin temel adımlarını atmıştır. Bu dönemde muhalefet henüz oluşum sürecinde olan burjuvazi içinden yükselmemiştir. Zira hem devletin imtiyazlı ortaklıklar üzerine kurduğu ekonomi modelinden beslendiği için devletle örtük bir anlaşma içindedir, hem de siyasal iktidar karşısında özerkleşecek kadar güçlü değildi (Keyder, 2011:107). Bu nedenle iktidarın merkezileşmesine, siyasi irade onları himaye ettiği sürece açıktan cephe almamışlardır. Bu sayede bürokratik yapı modernleşmenin yönünü kendi tayin etmiştir.

Kemalizm'in bu politik ve ekonomik liberalizmi terk etmesinin ilk işareti 1925'teki Kürt ayaklanmasına müdahale ediş biçiminden anlaşılabilir. Kürt isyanları esasen ülkede milli bilincin tam anlamıyla yerleşmediğini de ortaya çıkarmaktaydı. Kemalistler bu ayaklanmayla hem şoke oldular hem de hayal kırıklığına uğradılar denebilir. İsyan eden gruplar hem Türk milliyetçiliğini hedef alan bir Kürt kimliğini hem de laikliği hedef alan bir İslam şeriatçılığını temsil ediyordu. Yine de Kemalistler bu isyanları salt dini temelli gerici bir kalkışma olarak yorumladılar.

Böylece Kürt bölgelerinin karakteristiği din üzerinden okunmuş ve temel sorunun irticai hareketler olduğu düşünülmüştü. Kürtler, kendileri kabul etmeseler de Türk olarak kabul ediliyorlardı (White, 2012:58 ve Yeğen, 2009:53). Bu nedenle Kemalistler açısından sorun dinseldi ve laik reformları derinleştirerek üstesinden gelinmeliydi. Devlet isyanların ardından bir takım biçimsel reformlara girişti ve bunları şiddetli bir biçimde koruyarak gücünü göstermeye çalıştı. Şapka kanununa muhalefet nedeniyle gerçekleştirilen idamlar bunun tipik bir örneğidir. Kemalizm aslında şapkayı değil şapka sembolü üzerinden güçlü devlet geleneğini kurumsallaştırmaya çalışmıştır. 1925 sonrası devletin gitgide güçlenmesiyle bunun gerçekleştiğini söylemek olanaklıdır.

Kürt isyanı sonrası Kemalizm'in cevabı bütün ülkeyi muhalefet kanallarından mahrum bırakmak biçiminde oldu. Başlangıçta Kemalizm'in mevcut siyasal alanı kendi modernizmi ile sınırlandırmasıyla kast edilen durum bu tarihten itibaren başlar. Kemalist modernizmin yerleşmesi için tüm toplumu bir ideal etrafında toplamak gerekmekteydi. Bu nedenle ayrışmalara neden olabilecek özgürlükçü hareketler ve çatışmaları körükleyici tüm düşünceler baskı yoluyla durduruldu. Böylece Türk korporatizminin niteliği de oraya çıkmış oldu: Aynı anda anti-komünist ve antiliberal olmayı hedefleyen dayanışmacı bir kapitalist modernleşme modeli.

İzmir İktisat Kongresi'nde işçi sınıfının taleplerinin kabul görmemesi ve Halkçılık ilkesinin sınıfları inkar eden korporatizmi bu modelin anti-komünist ayağını oluşturmaktaydı. Halkçılık, Kemalist milliyetçiliğin tutarlılığını sağlayan dayanışmacılığı üretecek biçimde farklı sınıfları aynı ideale yönelmiş eşit parçalar olarak yorumluyor ve sınıf çatışmalarının Türkiye'de mümkün olmadığını iddia ediyordu. Buna göre, Türkiye'de ne burjuva sınıfıyla betimlenebilecek kadar güçlü bir yapı, ne de emek sermaye gerilimi yaratacak ölçüde bir sınıflaşma vardı. Herkes üretimin ortağıydı ve halktandı (Ahmad, 2012:99). Farklı sınıfları kalkınmanın ve yeni ulusu yaratmanın başlıca aktörü haline getirmenin yolu, sınıf farklılıklarını yatay kategorizasyonlar ya da toplumsal işbölümü unsurları olarak göstermekten geçiyordu. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Fırka'nın kapatılmasının irticai nedenlere bağlanması da bu bağlamda antiliberal uygulamaya örnek olarak verilebilir.

Devletin kararlılıkla uyguladığı ve Kürt isyanından sonra hızlandırdığı seküler modernleşme projesiyle İslam kamusal alandan hızla çıkarıldı ve gitgide geri olan her şey özdeşleştirildi. Bu dönemde İslam'ın yaşanış biçimi gizli faaliyet gösteren tarikatlarda ve açığa vurulmayan ev ritüellerine kadar geriledi (Demirer, 2012:285). Devlet bir yandan dinin kamusal alanda görünürlüğünü yok etmeye çalışırken bir yandan da laik din kurumlarıyla mevcut dini ikame eden yeni bir ortodoksi üretmeye girişti. Kemalistler dini hızla yerelleştirmeye ve ulus ötesi bağlarından koparmaya yoğunlaştılar. Mustafa Kemal mecliste hilafet kurumunun bütün bir İslam alemi adına dünyaya meydan okuduğunu bunun artık Anadolu halkının taşıyamayacağı bir yük olacağını, yeni Türkiye'nin kendi saadetinden başka bir şey düşünecek durumda olmadığını ilan ediyordu (Nutuk, 1980:711). Bu hamlenin siyasal boyutunu hilafetin kaldırılması, kültürel boyutunu ise Türkçe ezan ve ibadete yönelik reformlar oluşturmaktadır.

Hilafet kurumu, özellikle Osmanlı'nın gerileme dönemlerinde Osmanlı toprakları dışında kalan Müslümanları da etkileyebilme gücünü barındırması açısından stratejik önem taşıyordu. Her ne kadar son döneminde etkisi azalmış olsa da, Cihat ilanının halife tarafından yapılması; Müslümanları bağlı oldukları devletten bağımsız olarak İslam için savaşa çağırmak gibi sembolik bir öneme sahipti. Hilafet, belli ölçülerde İslam'ın uluslar üstü durumunu simgeliyordu. Bu nedenle Hilafetin kaldırılması İslam'ın Türkiye coğrafyasına özgüleştirilmesi bağlamında ciddi bir siyasi adımdır. Kemalistlerin favori ideolojisi Türkçülük olsa bile İslam, imparatorlukta farklı etnik unsurlar üzerine büyük ölçüde kuşatıcıydı ve Türk olan kitle bile kendini Müslüman olarak tanımlamayı tercih ediyordu (Akçam, 2002:54). Bu durumda İslam'ın -sadece adının bile- Anadolu'daki halkları korporatist kalkınma arayışına eklemlemekte ne derece işlevsel olduğu anlaşılır hale gelir. Türk kimliğinin yaygınlaştırılması için İslam'ın ikna edici kuşatıcılığından faydalanmak gerekliydi. Bunu yaparken de dinin daha "zararsız," toplumu devletle karşı karşıya getirmek yerine yeni rejime toplumsal rızayı sağlayacak bir türevini yaratma fırsatı doğuyordu. Türkçe ezan ve ibadet gibi girişimler bunun uç noktalarını temsil etmekle birlikte ana akım İslam'ı Türkleştiriyordu.

Bu beklenti büyük ölçüde gerçekleşti. Türk milliyetçiliği kendini İslam davasına adayan Türklerin, İslam'ı alt kümeleştirdiği bir ideoloji halini aldı. Yeni cumhuriyet

de bu düşünsel mirası devraldı ve kendi laiklik anlayışıyla birleştirdi. İçinde hiç "İslam" kelimesi kullanılmadan uygulanan bu dinsel politika devletin her alandaki kuşatıcılığı gibi din kurumunu da hegemonyasının aracı etmesinin doğal sonucu olarak düşünülmelidir. Hilafetin kaldırılması bu anlamda laik bir milliyetçiliğin dinsel merkezi karar mekanizmasının millileştirilmesidir. Artık farklı milletleri kapsayan bir İslami otoriteye ihtiyaç yoktu. Çünkü hem devlet sınırları içinde Türk kimliği diğer etnik/dinsel gruplara uygulanan asimilasyon, tehcir ve mübadele yöntemleriyle baskın hale gelmişti, hem de milliyetçi bir kalkınma hamlesi ulus ötesi bir dini doktrinle topluma hazmettirilemezdi. Bunun için daha milliyetçi bir dindarlık gerekiyordu.

Modern Türkiye, din kurumunu kontrol altında tutan yeni yapılar oluşturarak dini ulus devletin meşrulaştırma alanına dahil etti. Aslında Kemalizm siyaseti siyaset dışı kurumların tamamından arındırmaya çalışıyordu. Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kuran kanunun aynı zamanda Genel Kurmay Başkanlığı'nı kurulmasını içermesi bu anlamda tesadüf değildir. Siyasetin ordu ve dinden ayrıştırılması amacı burada açıkça görülmektedir (Kara, 2010:57).

Bu yeni yapıda din ulus devletin kamusal alanı daraltma işlevinin bir parçası haline geldi. Osmanlı ile cumhuriyet arasında bir kopuş olduğunu savunan analizlerin aksine bu çalışmada Kemalizm ve İslam arasında düşmanlığa varan bir ilişkinin olduğunu kabul edilmemektedir. Kemalizm'in kapitalist entegrasyon sürecinde belli ölçülerde dinsel referansa da ihtiyacı olduğunu, fakat bunun Kemalist modernleşmeyi engellemeyecek biçimde yapıldığı düşünülmektedir. Başar'ın veciz ifadesiyle "camileri yıkıp, terk edip onların yerine Halkevleri yapmak" yerine "her zaman camide toplanan halka oradan sesi(mizi) duyurmak" devletin din politikasının ana eksenini oluşturmuştur (Başar, 2007:51). Ulus devlet dolayımında milliyetçilik ve din arasında örtük bir ilişki doğar. Bu bağlamda din, onu "kafirlerin elinden kurtaran" ulus-devlete ve dolaylı olarak Kemalizm'e eklemlenen ve onu sosyal hayatta destekleyen bir kurum haline getirilmiştir. Kemalizm'in milliyetçi, laik devlet sistemi din üzerinden kitlelere meşrulaştırılırken, din de bu milliyetçilik ve laiklik ilkelerinden etkilenerek biçim değiştirmiş ve Türkleşmiştir.

Kemalizm ve din arasında bu dönemde gelişen ilişkiler, milliyetçi muhafazakarlık ve dindar milliyetçiliğin nüvelerini yaratır. Din ile milliyetçiliğin iç

içe geçtiği, söz gelimi devletin ezanı toptan kaldırmak yerine onu Türkçe okuttuğu bu dönem her iki akımın da tam hakim olamadığı devletin üst yapı olarak her ikisini de kontrol ettiği bir ara geçiş dönemi olmuştur.

Kemalizm, halkla hakim konumdaki Sünnilik ve Türklük üzerinden yeni ve modern ulus-devlete özgü bir ilişki tarzı oluşturmuştur. Bu durum Aleviler, Kürtler ve gayri-Müslimler gibi farklı etnik grupların farklı biçim ve derecelerde dönüşüme zorlanması ve dışlanmasıyla sonuçlanmıştır (Özkazanç, 2012:72). Ancak elbette bunu yapması Kemalizm'in İslami karakteri baskın bir rejim olduğunu da kanıtlamaz. Aksine Kemalizm geniş kitleleri eski rejime karşı seferber ettikten sonra onları hızla pasifize etmiş ve ideolojik inisiyatif almalarına engel olmuştur. Bu bağlamda Kemalizm ve din arasındaki ilişki klasik süreklilik-kopuş analizleriyle yeterince anlaşılamaz. Dinin sosyal alandaki meşruiyetinin farkında olan yeni elit, dinin hakimiyet alanını yeniden düzenleyerek kitleleri radikalizmden arındırılmış bir İslam'la terbiye etmiştir.

Kemalizm'in 1925 Kürt isyanlarından sonra yaşadığı ikinci büyük kırılma 1929 Dünya Ekonomik Buhranı ve sonrasında yaşanan gelişmelerdir. 1930'lu yılların içe dönük ekonomisi ve devletçi sanayileşme düşüncesi, sadece Kemalizm'in planlı bir hamlesi olarak değil, buhranın yarattığı koşulların da etkisinde gelişmiştir. Yani 1920'lerde kalkınmaya olan ihtiyaç nedeniyle dışa açılan Türkiye, 1930'larda dünya genelindeki daralma nedeniyle içe dönük bir ekonomi politikası uygulamak durumunda kalmıştır. Bu mecburiyeti bizzat devlet yöneticileri de dile getirmiş ve devletçiliğin özel sektöre destek amacıyla devletin ekonomiye müdahalesi olarak düşünülmesi gerektiğini açıklayarak bir nevi durumu normalleştirmeye çalışmışlardır. Öte yandan bu dönem Türkiye'nin sanayileşme adına ilk adımlarını attığı ve ekonomik büyüme sağladığı yıllardır. 1940'lı yılların ortalarına kadar devletçi ekonominin etkisiyle dış ticaret her yıl fazla vermiş ve devletin elinde önemli bir altın ve döviz rezervi birikmiştir (Turgut, 1991:135). Bu dönemde devletçi ekonomi gözle görülür bir refah ortamı yaratmıştı ve bu devletin ideolojik aygıtlarını dilediği gibi yönlendirmesine imkan sunmuştu. Yukarıda bahsedilen dinin yerelleştirilmesi ve ulusal değerlerle sentezlenmesi bu bağlamda düşünülmelidir.

Kemalistler için Türkiye kapitalist kalkınma sürecindeydi ve bu kapsamda devlet, Kapitalizm'in o dönemde taşıdığı tüm değerleri (milliyetçilik ve laiklik başta

olmak üzere) içselleştirmek zorundaydı. Bu süreçte çıkan çatlak sesler hızla bastırılmalıydı ve yapılan da tam olarak bu oldu. Laik devlet kurumları aracılığıyla yeniden üretilen din, yok edilmek yerine toplumu devrime ikna etmenin aracına dönüştürüldü. Halkçılık toplumu Batı ile rekabet eder nitelikte bir kapitalizmin yaratılmasına teşvik etmeye başladı. Fonksiyonel toplum görüşleri de sınıf mücadelesini ortadan kaldıracak bir yapısallığı sunmaya yöneldi. Ayrıca kamusal alanın sadece milliyetçi ve laik ideolojiyle sınırlandırılması hem kendi içinde bir elitizm doğurdu hem de sınıf mücadelesinin kamusal alana yansımasını engelledi.

Böylesi bir daralma anında mevcut sınıfsal gerilim ve siyasal muhalefet ya radikalleşerek dinsel söylemle ortaya çıkmış, ya da milliyetçilik içinde çeşitlenmek gibi muhafazakar bir yolu tercih etmiştir. 1940'lı ve 1950'li yıllar Kemalizm'in sınıf mücadelesi karşısında elde ettiği korporatist zaferin gölgesinde ve değişen uluslararası konjonktürün etkisiyle muhalefetin muhafazakar hiziplerinin kendini göstermeye başladığı yıllar olmuştur.

2.2. Milliyetçi Muhafazakarlık ve Dindar Milliyetçilik

Kapitalistleşme (ya da modernleşme) süreçlerinin sonunda Doğu'da ve Batı'da benzeri muhafazakar deneyimlerin ortaya çıktığına daha önce değinilmişti. Türkiye özelinde bu yapı özellikle Soğuk Savaş'ın ideolojik ortamında güç kazanan milliyetçi muhafazakar düşünce içinde kendini göstermiştir. Milliyetçi muhafazakarlığın "surda açtığı gedik" seküler milliyetçiliğe dair eleştiriyi kuvvetlendirmiştir. Açılan yeni yolda dindar milliyetçiliğin fikir zemini oluşacaktır.

Önceki bölümde Kemalizm'in 1930'lardan itibaren meşru siyasal alanı milliyetçi modernizmle sınırlandırdığı da vurgulanmıştı. Esasında Tek Parti dönemi, modernleşmeye yönelik kültür-medeniyet ayrımının başladığı ve bu ayrımda kültür kavramının ideolojik bir Türkçülükle tercüme edildiği yıllardı. Recep Peker, Türkiye'nin oluşumunu kendine özgü koşullara dayalı bir halk devrimi olarak tanımlıyor ve "biz bize benzeriz" demekle övünüyordu. Bir yandan da Türk devletinin Osmanlı'nın Tanzimat döneminde yaptığı gibi Batı'yı taklit etmekten kaçındığını savunuyordu (Peker, 1984:20 vd.). Gerçekte olan ise kültürel alanda Türkçülükle Batı'dan ayrıştığını savunan, fakat politik ve ekonomik alanda Batı'yla

uyumlu bir modernleşme sisteminin yaratımıydı. Bu modernleşmeye uyumlu bir din, ekonomi, kültür ve tarih politikası üretildi. Siyasal alanın sınırlandırılması hem zor yoluyla hem de yeni değerlerin eğitimle genç kuşaklara aktarımıyla mümkün hale geldi.

Milliyetçi muhafazakarlığın oluşumu üzerinde Taşkın da eğitim kurumunun önemini vurgulamaktadır. Taşranın muhafazakar gençlerini modern formasyona tabi tutan Cumhuriyetin eğitim kurumları, o gençleri mobilize etmek için din yerine daha geçerli bir ideoloji sunuyordu; seküler milliyetçilik (Taşkın, 2002:622). "Taşralı muhafazakar gençler" tezine benzer bir tanımlamayı Kara da "İmam Hatip Okulları'ndan Yüksek İslam Enstitüleri'nden İlahiyat Fakülteleri'nden yetişen muhafazakar ruhlu fakat yenilikçi (…) ve İslamcılıkla milliyetçilik ve sekülerizm arasında gidip gelen hocalar, aydınlar ve akademisyenler" şeklinde yapmıştır (Kara, 2010:18).

Kemalizm'in 1930'lardan bu yana sınıf mücadelesini yadsıması ve Soğuk Savaş'ın etkisi hesaba katıldığında milliyetçi muhafazakarlığın rejimle ilişkisini sağlamlaştırmasının yeni bir etkeni olarak antikomünizm gündeme gelir. Milliyetçi muhafazakarlar cumhuriyet elitine kendilerini antikomünizm üzerinden kabul ettirmişlerdir. Onların antikomünizmi ve coşkun milliyetçiliği elitler tarafından onaylanmalarına da yardımcı olmuştur (Taşkın, 2002:628).

Milliyetçi muhafazakarlar Kemalist milliyetçiliğin toplumla sağlam bağlar kuramadığından yakınmışlardır. Atatürk'ün ölümünde sonra Kemalizm'i Batı ekolüyle bütünleştirmeye çalışan bir tarih yazımı geleneği doğmuştu. Milliyetçi muhafazakarlık bu yeni Batıcı geleneğe tepki göstermiş, Türk tarihinin Asyalı ve Müslüman özelliklerine dayalı bir tarih anlayışını tercih etmiştir (Copeaux, 1998:54). Osmanlı geçmişini Türk unsurların üstünlüğüne indirgeyen bu tarih anlayışı İslamiyet öncesine de Türkçü değerler üzerinden yaklaşmıştır. İslam'ın Türklerin eski dinleriyle ve İslam öncesi yaşam tarzlarıyla uyum içinde olduğuna dair anlatılar, İslam ile Türkler arasında sezgisel bir bağ olduğu iddiasına kadar uzanmaktadır (Günaltay, 2003:110).

1940'lı yıllarda geleneğin yeniden ihyası düşüncesi, Demokrat Parti iktidarıyla da hız kazanan gelenekçi bir muhafazakarlığı doğurmuştur. Fakat bu muhafazakarlığın paradigmasını belirleyenler bizatihi Kemalistler içinden ayrılan bir

grup olduklarından ve Kemalist modernleşme ile organik bağları bulunduğundan, yeni bir algı penceresi açamadılar. Yapabildikleri Kemalizm'in seküler değerlerini manevi değerler olarak tanımladıkları dini muhafazakarlıkla bütünleştirmekten ibaretti. Bu bütünleştirme ya da ittifak arayışı Soğuk Savaş dönemi antikomünizmiyle birlikte düşünüldüğünde farklı bir anlam kazanır. Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde ABD'nin yanında yer alması, milliyetçi muhafazakarları Hür Dünya söylemi etrafında bir Sovyet ve dolayısıyla komünizm karşıtlığında birleştirmiştir. Hür Dünyacılık, milliyetçi muhafazakar zihin dünyasında büyük ölçüde din ve vicdan hürriyetinin altını çizer. Komünizm bütün dünyayı egemenliği altına almaya çalışan, ahlakı ve dini yok etmeyi amaç edinmiş istilacı bir ideoloji olarak tasvir edilir. Buna karşın Hür Dünya'nın demokrat milletleri –kısaca Avrupa ve ABD- komünizm tehdidine karşı hak, özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi vermektedirler. Türkiye'nin Hür Dünya içinde yer alması bu açıdan önem taşır. Hatta Fethi Tevetoğlu, Türklerin Hür Dünya içinde yer almasını bin yıl önce Türklerin İslamiyet'i kabul etmeleriyle benzetir ve her iki tercihin de Türkleri özgürleştirdiğini iddia eder (1962:22).

Din, modern değerler ve Türkçülük arasında kurulan bu ilginç sentez, dindar milliyetçilerde görülen türden bir kültür-medeniyet ayrımının da ötesindedir. 1940'ların milliyetçi muhafazakarlarının yarattığı sentez Batılı değerleri de içselleştirmişti. Onlara göre Hür Dünya, salt teknolojik gelişmişliğiyle değil, bir bütün olarak komünizmin istibdadına karşı bir kurtarılmış bölgeyi simgeliyordu. Bu nedenle bu dönemin eleştirisi Batı kültürüne yönelik değil tam aksine Komünist kültüre yönelikti.

Ayrıca bu türden bir Türk-İslam-Batı sentezciliği Avrupa kapitalistleşme süreciyle de benzerlikler taşımaktadır. On dokuzuncu yüzyıl Avrupası'nda egemen sınıfların komünizme karşı dinsel yapılarla ittifaka girdikleri daha önce de vurgulanmıştı. Bu bağlamda aynı amaçla Türkiye'de dindar muhafazakarlığın kendini antikomünizm ile egemen seküler sınıfa kabul ettirdiği düşünülebilir. Yine katı laik uygulamalarıyla ön planda olan Tek Parti döneminin 1940'lı yılların sonuna doğru din ile ilişkisinde bir yumuşamanın görülmesi de bu bağlamda tesadüf değildir. Bu dönemde daha önce kapatılan imam-hatip okulları yerine kursların açılması, Ankara Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesi'nin kurulması, okullarda seçmeli din dersinin konulması gibi

gelişmeler devletin de dindarlarla ilişkilerini iyileştirmeye çalıştığını göstermektedir. 1940'lı yıllarda laik devlet ve muhafazakarlar arasında Soğuk Savaş'ın gölgesinde ilerleyen gelişmeler entelektüel düzeyde milliyetçi muhafazakarlığın ortaya çıkışını sağlamıştır. Milliyetçi muhafazakarlık komünizm tehdidine karşı toplumu Batı'nın demokrat değerlerine davet etmeye imkan veren bir dilin kurulmasını sağlamıştır.

Milliyetçi muhafazakarların gelenekçi tutumu Batıcılıkla buluşturduğu bu enteresan durum, fazla uzun sürmemiştir. Nitekim 1960 sonrası Türk siyasal hayatına bu türden bir hümanizmin etki ettiğini söylemek güçtür. 1940'lı yıllarda Komünizm'e karşı Batı'nın demokrat uluslarından yana olmayı savunan kesimler 1960'lı yıllarda toptancı bir biçimde Komünizm ve Batı Kapitalizm'ine aynı anda savaş açmayı tercih etmişlerdir. Bu yeni denklemde Batı karşıtlığına ve Anadoluculuğa evrilen milliyetçi muhafazakarlık, Aydınlar Ocağı, Komünizmle Mücadele Derneği ve Ülkü Ocakları gibi milliyetçi teşkilatlarda varlığını sürdürmüştür.

Kemalizm ve milliyetçi muhafazakarlık sınıf mücadelesinin bastırılması amacında birleşmiş iki farklı entelektüel duruşu ifade etmektedir. Kemalizm'in seküler milliyetçilik ve halkçılık görüşleriyle tesis ettiği düzen yıllar içinde alt sınıfları kaplayan dindarlar tarafından tepkiyle karşılaşmış, zamanla aşındırılmış ve 1960 yılına gelindiğinde Kemalizm'in ideallerini ve tarihselliğini paylaşan ancak söylem ve yöntem bakımından ondan ayrılan milliyetçi muhafazakar bir entelijansı doğurmuştur.

İslamcılığın Türkiye gelişiminde de hakim tonun milliyetçi duyarlılıklar üstünden şekillendiği görülür. Din ü devlet benzeri kaygılarla harekete geçen dindarlarda bu devletçilik üzerinden ulus devleti sahiplenmeye dönük bir reaksiyon oluşur. Milliyetçi muhafazakarların Türklükle Müslümanlığı bütünleştirme çabaları, dindarlarda kendisini Osmanlı özlemine dayalı bir liderlik nostaljisi biçiminde göstermiştir. Türklük sembolik ya da ırksal niteliklerinden soyutlanarak tarihsel ve kültürel olarak İslam'ın önderliğine yakıştırılmıştır. Bu bağlamda özellikle 1960'lı yılların sonunda milliyetçi muhafazakarlık içinden kopan ya da dönüşen kimi dindar grupların bu türden bir milliyetçilikle kendi İslami söylemlerini birleştirdikleri görülür. Nitekim aynı dönemde Türk sağı içinde milliyetçiler ve İslamcılar bir ayrışma içine girmişlerdi. 1969 yılında Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP), bir yıl sonra da Milli Nizam Partisi'nin kurulması bu ayrışmanın siyasal alandaki

yansımasıydı. Her ne kadar MNP tabanı Adalet Partisi içinden ayrılmış kabul edilse de düşünsel alanda İslamcılar'ın "Tanrı Dağı kadar Türk Hira Dağı kadar Müslüman" formülünden hareketle "Tanrı Dağı kadar Türk" olmayı artık kabul etmedikleri bir gerçektir. Türklük dindarlar için Osmanlı-Selçuklu dönemiyle sınırlı bir İslam liderliği portresi olarak biçimlenmektedir.

1970'li yıllarda İslamcı siyasetin partileşmesine kadar milliyetçi muhafazakarlıktan dindar milliyetçiliğe geçişin okunabileceği alanlar daha mikro sosyal ve siyasal örgütlenmelerdir. Bu çalışma kapsamında ele alınan Milli Türk Talebe Birliği başta olmak üzere, Ülkü Ocakları ve 1970'li yılların sonunda kurulan Akıncılar gibi örgütlerde bu döneme has milliyetçi İslamcı ayrışmasının ana izlekleri belirginleşmektedir.

Dindar milliyetçilik modernizme bakışı ve Batı karşıtı söyleminde milliyetçi muhafazakarlıkla buluşmuştur. Fakat milliyetçi muhafazakarlık, Anadolucu söyleminin ötesine geçen bir coğrafi tahayyüle açılım yapmıştır. Bu bakımdan milliyetçi muhafazakarlık da Kemalizm'in sınırlarını aşan bir "gayrıresmi milliyetçilik" olarak düşünülebilir. Gayrıresmi milliyetçiliğin türevleri olarak milliyetçi muhafazakarlık ve dindar milliyetçilik resmi ideolojinin çizdiği sınırları daima zorlamış ve resmi ideolojinin ulaşamadığı kitlelere hitap etme enerjisini taşımıştır (Özkırımlı, 2008:708). Her iki olgu da kitleleri Kemalizm ve ulus devlete ikna ederken karşılığında ulus devletin ve ulusun tanımlarını ve sınırlarını yeniden çizmişlerdir. Bu bağlamda dini milliyetçiliğin sınırları, İslam coğrafyasının Türk liderliğini benimseyen yerleri biçiminde belirlenirken, milliyetçi muhafazakarlık Türk-Müslüman toplulukları öne alan bir hat çizmiştir.

Kemalizm siyasal ortamı modernizmle kabaca sınırlarken, muhalif sesleri zor yoluyla bastırmıştı. Bu süreçte burjuvazinin devletin modernleşme projesine bir alternatifle gelemediği ve yine devletin zorlayıcı baskılarına bir karşılık veremediği de bir gerçektir. Bu durum, daha ziyade henüz oluşmakta olan burjuvazinin devletle girdiği işbirliği karşılığında modernleşmeyi domine etmekten uzak durması ve muhalefete cüret edememesi biçiminde düşünülmelidir. Sonuçta toplum çeşitli dinsel ve bölgesel ayaklanmalar dışında muhalefet kanallarından büyük ölçüde mahrum kalmıştır. Bu süreçte Kemalist modernleşme deneyiminin içinden yetişen kimi gruplar söz konusu modernleşmenin daha muhafazakar yorumlarını üretmeye ve

kendi dinselliklerini Kemalist milliyetçiliğin içinden bir söylemle belli belirsiz ifade etmeye başladılar. Milliyetçi muhafazakarlık olarak tarif edebileceğimiz bu görüşler ve savunucuları taşrayı -gençlerden başlayarak- ulus ideallerine eklemledi. Modernlikle millilik-yerellik arasında bir denge kurmaya çalışan milliyetçi muhafazakarlar Türk modernleşmesini "ehlileştirdi" ve "aşırılıklarından" arındırmayı görev edindi (Atay, 2006: 166).

1960'lı yılların sonunda dindarlığın bağımsız ifade biçimlerinin ortaya çıkmasına değin milliyetçi muhafazakarlık Türkiye dindarlığının rejimle kurduğu yarı eleştirel bağın entelektüel yüzünü temsil etti. Dindar milliyetçilik, aynı kitlenin içinde -milliyetçi muhafazakarlığın düşünsel etkileriyle- ulus devlet bağlamından kopmadan gelişti. Bu yıllarda temel düşüncelerinin oluştuğunu tahmin ettiğimiz dindar milliyetçilik ulus devleti ve ulusu dinsel kavramlar üzerinden yeniden tanımlayarak bir dönüşümü başlattı. Bir yapı olarak ulus devlet ve milliyetçiliğin işlevselliği dindarları bunların içini dinselliği daha baskın olacak biçimde doldurmaya itmiş olabilir. Nitekim bir sonraki bölümde hem dindar milliyetçiliğinde hem de milliyetçi muhafazakarlık ve Kemalizm'de ortak olarak bulunduğunu düşündüğümüz yapı-içerik, kültür-medeniyet pragmatik ayrımlarının kökeni olarak Ziya Gökalp'in düşüncelerine ve bunun çalışmanın ana konusunu oluşturan MTTB ideolojisindeki yer ve önemine değinilecektir.

En yalın haliyle milliyetçi muhafazakarlık ve dindar milliyetçilik arasındaki ayrım şöyle özetlenebilir: Milliyetçi muhafazakarlık, Kemalist devrimi ve modernleşme sürecini ehlileştirme çabası iken, dindar milliyetçilik Batı modernitesinin kurum ve yapılarını kullanıp bunları dinsel kimlik ve kültür kodlarıyla dolduran alternatif bir modernleşme modelidir. Bu bakımdan yapısal olarak mevcut modernleşme biçimini reddetmemekte, fakat modernitenin içeriğinin çarpık olduğunu iddia etmektedir. Bu yapısal ayrımı yapma yeteneğini ise milliyetçi muhafazakarlığın rejimin koşulları içinde hakim konumdayken elde ettiği entelektüel kapasiteye borçludur.

Bölüm boyunca değinmeye çalıştığımız şekliyle Kemalizm, milliyetçi muhafazakarlık ve dindar milliyetçilik Türk Sağı'nın farklı yansımalarıdır. Modernleşme sürecine bakışları, anti-komünist tutumları ve ekonomi politikleri bakımından kesişen bu ideolojiler arasındaki ayrım bir yaklaşım farkından ibarettir.

Modernleşmeye eklemlenmek her üç ideoloji için de kendi kültürünü korumakla mümkündür ve bu bağlamda üçü de modernleşmeyi bir yapı-içerik ayrımına tabi tutmuşlardır. Kültür kavramının altı her biri tarafından kendi perspektifine uygun olarak doldurulur ve korunması gereken bir özgünlük olarak vurgulanır. Her üçü için de modernleşme bir taraftan bütün gayretiyle Batı'nın kalkınma ve teknik düzeyine erişmeye çalışırken, diğer taraftan kendisi olarak kalmayı savunan bir modernlik-yerellik uzlaştırma çabasıdır (Çiğdem, 2007:70). Bu kendine özgülük ya da kültürel başkalık iddiası, hem Recep Peker'in konuşma ve yazılarında, hem milliyetçi muhafazakarların Komünizm karşıtı söyleminde ve hem de MNP ve Erbakan sonrasında MTTB'nin Batı taklitçiliği eleştirilerinde kendini aynı şekilde ve tonda belli edecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ TÜRK TALEBE BİRLİĞİ VE DİNDAR MİLLİYETÇİLİK

Türkiye'de İslami hareketlerin kamusal görünürlüğü özellikle çok partili hayata geçiş ve Demokrat Parti iktidarında yükselişe geçti. Bu dönem dindarlığı daha ziyade tek parti otoriterliğine karşı din ve vicdan özgürlüğü gibi daha liberal demokrat nosyonlarla öne çıkmıştır. Ciddi bir siyasal hareket olarak İslamcılığın yükselişi ise 1970'li yıllara kadar sarkacaktır.

Milli Türk Talebe Birliği'nin ideolojisindeki değişim, Türkiye'de dindarlığın ve milliyetçi muhafazakarlığın gelişimine koşut gerçekleşmiştir. Hatta MTTB'nin uzunca bir süre İslami hareketlerden daha farklı bir tutum takındığı görülür. Dindarların ulus devletle eklemlenme biçimlerinin üretimi bakımından bu devletçilik önem taşır. MTTB için her dönemde temel kaygı devleti kurtarma düşüncesi olmuştur. Bunu kimi zaman Kemalist reflekslerle kimi zaman Osmanlı nostaljisiyle kimi zaman da Komünizm karşıtı bir milliyetçilikle sergilemişlerdir. Önemli olan bu devletçiliğin MTTB içinde yetişen taşralı muhafazakar gençlerin dindarlıklarıyla ulus devleti kaynaştırmalarına zemin oluşturmuş olmasıdır.

1. BİRLİK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Milli Türk Talebe Birliği, Birinci Dünya Savaşı sırasında İttihat ve Terakki Fırkası'nın himayesinde kurulmuş bir gençlik örgütü olarak 1916 yılında siyasi hayata girmiştir. Darendelioğlu ise Birliğin kuruluş tarihini 1929 olarak göstermektedir (1968:62). 1916 yılı Birliğin üzerinde uzlaştığı bir kuruluş tarihi olması nedeniyle bu çalışma kapsamında da benimsenmiştir. Ancak hem cumhuriyetin kuruluşundan sonraki faaliyetlerini ele almak, hem de ciddi anlamda görünürlük kazandığı bir dönem olması bakımından Darendelioğlu'nun kuruluş tarihi üzerine düşünmek daha anlamlı olacaktır. MTTB'nin kurumsal varlığında 1916 ile 1929 yılları arasındaki kesintinin nedeninin Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'nin yarattığı kaos olduğunu tahmin etmek güç değildir. Birliğin 1929 yılındaki kurucuları 1930'lu yıllar boyunca MTTB'nin siyasal konumunu ve ideolojik

görüşlerini şekillendirmişlerdir. MTTB'nin 1929 yılındaki (yeniden) kuruluşunda başkanlığı Tevfik İleri ve Rüknettin Fethi Olcaytuğ yapmıştır (Darendelioğlu, 1968:63). Bu kuruculardan Tevfik İleri daha sonraki yıllarda muhafazakar çevrelerde övgüyle anılan bir kişilerden biri olmuştur. Ayrıca İleri, 1950 yılında Demokrat Parti'den milletvekili olmuş, çeşitli bakanlık görevlerinde bulunmuştur (Aslaner, 2008:94).

Çeşitli kesintilerle 1980 yılına kadar gelen tarihselliği içinde MTTB, Türk siyasal hayatının salınımlarını kendi içinde barındıran bir yapıya sahiptir. Ayrıca MTTB örgütü içinden geçen gençlerin ileri yaşlarında Türkiye'nin yönetiminde söz sahibi konumlara yükselmesi MTTB'nin siyasal düşüncesinin analiz edilmesini anlamlı ve gerekli kılmaktadır.

MTTB'ye ilişkin yapılan monografik çalışmalarda birliğin ideolojisi milliyetçilikten İslamcılığa evrim biçiminde yorumlanmıştır.[1] Bu çalışmada MTTB ideolojisi dindarların Kemalizm'i rejim karşıtı olmadıklarına ikna etmelerini sağlayacak bir gayrı resmi milliyetçilik olarak düşünülmektedir.

MTTB, başlangıç yıllarında taşradan büyük kentlere gelen üniversite öğrencilerini sosyal hayata hazırlayan bir kurum olarak işlev gördü. Özellikle 1930'lu yıllarda taşralı gençlerin muhafazakarlığını katı ve aksiyoner bir milliyetçilikle yıkayarak böylece rejimle uyumlu bir nesil yetiştirme arzusundaydı. Birliğin kuruluşundan kapanışına değin devletle kurduğu yakın ilişkinin bu kabule dayandığı düşünülebilir. Bu bağlamda MTTB'yi salt milliyetçi reflekslerle tanımlamak eksik olacaktır. MTTB ideolojisinde milliyetçiliğin ciddi bir yeri vardır ancak Türk milliyetçiliğinin değişen biçimleri MTTB gençliğinin fikir dünyasında ortaya çıkmıştır.

MTTB oldukça zengin bir eylemlilik deneyimi olan bir gençlik hareketidir. İdeolojik görüşleri doğrultusunda ulusal ya da uluslararası düzeydeki her olaya tepki göstermiş, gerekli gördüğünde sokak protestoları yapmıştır. Bunun yanında her dönemi düzenli yayınlar gerçekleştirmiş ve faaliyet raporları yayınlamış olması araştırma imkanını da kolaylaştırmaktadır.

[1] MTTB ile ilgili yapılmış üç farklı monografik çalışma için bkz. Okutan, 2004, Oruç, 2005, Duman ve Yorgancılar, 2008.

Birinci bölümde modernleşmeye ve milliyetçiliğe bakışın ana izleğini oluşturan ve dini milliyetçiliğin gelişimini sağlayan bir yapısal ayrımının varlığı vurgulanmıştı. MTTB'nin ideolojisindeki dönemsel değişmelere rağmen bu yapı ve içerik ayrımını temel almaktan vazgeçmediği görülmektedir. MTTB'lilere göre Batı medeniyetiyle Türk toplumu arasındaki fark yapısaldır ve fakat Türk toplumunun kültürel içeriğindeki üstünlük yapısal (ekonomik, teknolojik vs.) eksiklikler giderildiğinde gözle görülür biçimde ortaya çıkacaktır. MTTB'nin önem verdiği bir figür olan Ziya Gökalp de aynı dönemde benzer düşünceyi ortaya koymuştur. Ziya Gökalp'in düşüncesi ve Gökalp'le MTTB'nin kesişiminin tespit edilmesi MTTB ideolojisinin ve dindar milliyetçiliğin Türkiye serüveninin anlaşılması bakımından önem taşır.

1.1. Ziya Gökalp ve MTTB

Ziya Gökalp'in yeri ve anlamı sadece MTTB için değil bütün bir erken Cumhuriyet düşüncesi için önem taşır. Gökalp, bugün sadece milliyetçi kesimlerle özdeşleştirilmiş olmasına rağmen, aslında bütün bir Türkiye sağının düşünsel altyapısını oluşturan fikirlerin öncüsüdür. Burada öncelikle dikkati çeken Gökalp'in modernleşme üzerine düşünceleri ve Batılı modernlikle yerel Türklüğü buluşturma biçimidir.

Ziya Gökalp'in Türkçülüğün Esasları ve Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak eserlerinde tarif ettiği Türkçülük, Türk kültürünün yüksek bir milli kültür olarak medeniyetçe geri kalmasının sebeplerini ve çözüm önerilerini tartışmaktaydı. Gökalp'e göre Türk olmak, geniş bir coğrafyadaki insan topluluklarının aynı kültürün üyeleri olmalarından ibaretti. Kültür kavramı yerel geleneklerden başlayarak dini, dili ve toplumsal hafızanın bir toplamını ifade ediyordu ve bu nedenle biricikti (Gökalp, 1970:22). Medeniyet ise milli kültürden doğmakla birlikte zamanla farklı milletlerin medeniyetleriyle ilişkiye giren milletler arası alışverişe açık bir olguydu. Bir toplumun medeniyetinin ileri olması sadece rastlantısal bir zaman farkıydı ve bu fark hele ki Gökalp'in "milli kültürü kuvvetli" toplumları için ciddi bir rekabet unsuru değildi. Milli kültürce kuvvetli olan toplumlar medeniyetçe güçlü olan toplumlar karşısında er ya da geç zafer kazanacaktı (Gökalp, 1970:42). Gökalp modernleşmeyi, toplumun teknik ihtiyaçlarını (medeniyet) telafi ederken o topluma özgü olan kültür öğelerini

yozlaştırması yönünden eleştiriyordu. Ona göre milli kültürün medeniyet yönünden takviye edilmesi milli kültürü de saf haline döndürecek ve Türklüğü tüm gücü ve özgüllüğüyle ortaya çıkaracaktı. Batılılaşmanın Batı kültürünün taklit edilmesi halinde uygulanması Türk'ün yaşantısıyla tamamen bağlantısız bir başka biricik kültürü zorla uygulamaya çalışmasından ibaretti ve anlamsız bir çabaydı (Gökalp, 1970: 39).

Gökalp'in medeniyet bakımından gelişmeye karşın kültürün korunması gerektiğine dair görüşü kendisini muhafazakar kılan noktadır. Nitekim kendisi de toplumsal değişimlerin zora dayalı devrimler biçiminde değil, toplumun geleneklerine uygun dönüşümler biçiminde gerçekleşmesi gerektiğini savunur. Geleneklerin ve kuralların günün şartlarına göre yorumlanması gerektiğini, bunların toptan kaldırılarak yeni kuralların konulmasını radikallik olarak yorumlar ve bu radikalliğin Türk toplumunun kronik problemi olduğunu iddia eder (Gökalp, 1976: 22). Türklerin geleneklerine sahip çıkmayan kuralcı bir toplum olduklarını, koyulan kuralların temelsiz olması nedeniyle ciddi askeri ve siyasi yenilgilere neden olduklarını savunur (Gökalp, 1976:24).

Gökalp'in düşüncesinin en önemli ayaklarından biri de olan solidarizmdir. Toplumsal çıkarı bireysel olana önceleyen solidarizm, Kemalizm'in halkçılık ilkesinin de belirleyicisi olmuştur (Ünüvar, 2008:34 ve Parla, 2005:10). Gökalp bireyin ancak toplum (millet) içinde yaşamak ve onun kurallarıyla terbiye edilmekle mutlu olabileceğini savunur ve bireyciliği reddeder (Gökalp, 1970:20). Modernleşmeyi toplumun dayanışmacı bir kalkınma modeline göre örgütlenmesiyle mümkün gören Gökalp, bu düşünce çerçevesinde irredantist olmayan bir milliyetçilik üretmiştir. Gökalp'in görüşleri oldukça ılımlı olmakla birlikte kullandığı metaforlar ve kavramlar Türk milliyetçiliğinin romantik yönünü daima körüklemiştir.

Gökalp'e göre millet ırki ya da dini birlik ile değil dil ve kültür birliği ile tanımlanabilir. Bu anlamda Gökalp ırkçı değildir. Din konusunu ise kültür içinde değerlendirir. Milleti oluşturan ortaklık ancak kültür ortaklığıdır ve din de kültürün bir parçasıdır. Yoksa sadece aynı dine inananlardan oluşanlar arasında dil ve kültür bakımından farklı topluluklar bulunduğu müddetçe milletleşmek mümkün olmayacaktır.

Gökalp'te milli kültürün yaşatılması için dil hayati bir unsurdur. Milli kültürün medeniyetinin yükseltilebilmesi için Gökalp dilde sadeleşmeyi tavsiye etmiştir. Fakat sadeleşme çalışmasının halktan tamamen kopuk bir dil yaratmaması gerektiğini de vurgular. Ona göre Türkçe'deki Arapça ve Acemce unsurlar mümkün olduğu ölçüde temizlenmelidir. Ancak Türkçeleştirme sürecinde Arapça kelimeler yerine Batı dillerinden alternatifler kullanılacaksa eski Arapça terimlerin kalması daha hayırlı olarak görülür (Gökalp, 1976:18). Gökalp, buna gerekçe olarak bütün Müslümanlar arasında ortak bir dilin bulunmasının önemine işaret eder.

Gökalp milliyetçiliği yakın mefkure ve uzak mefkure olmak üzere iki açıdan ele alır. Bu ayrımda yakın mefkure başarılması daha mümkün olan coğrafi yakınlıklara dayalı bir ideal olan Türkçülüktür. Türkçülük, Türk milletinin kültürce birleşmesi mümkün olan topluluklarını bir devlet içerisinde birleştirmek olarak özetlenebilir (Gökalp, 1970:24). Gökalp yakın mefkureyi Azerbaycan, İran ve Türkiye Türkleri'nin birliğinden oluşan Oğuz Birliği ya da Türkmen Birliği olarak tanımlar (Gökalp, 1970:25). Uzak mefkure ise Turan idealidir. Turan, Oğuz Türkleriyle sınırlandırılmaksızın Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri ve Yakutları dilde, edebiyatta ve kültürde birleştirmektir (Gökalp, 1970: 27). Gökalp Turan'ı bir tür ütopya olarak görür ve Türkçülere birlik motivasyonu sağlamak dışında yakın gelecekte gerçekleşmesinin pek de mümkün olmadığına inanmıştır.

MTTB için Ziya Gökalp, özellikle 1930'lu yıllarda sembolik bir önem taşıyordu. Bu yıllarda Gökalp, MTTB'de açıkça sahiplenilen bir figürdür. Sonraki dönemlerde Gökalp'in düşüncesi ve modernleşmeyi algılama biçimi MTTB'nin ideolojisinde daim etkili olacaktır. MTTB'nin 1930'lu yıllardaki yayın organı Birlik'in isimsiz yazılarında Gökalp'ten yapılan doğrudan ve referanssız alıntılar, MTTB'nin milli birliğin temelini dil birliğinde gören düşüncesi ve Turan idealine yönelik benzerlikler açıkça görülür.

Aslında Ziya Gökalp'in görüşlerinin temelini solidarizm oluşturur. Milliyetçilik ise dayanışmacı bir kalkınmayı sağlayan birlik unsuru olarak Gökalp'in görüşlerinin sadece bir yönünü oluşturmaktadır. Gökalp'in milliyetçilik anlayışı ırkçı ve yayılmacı değildi. Daha ziyade tüm Türk gruplarını birleştirmeye yönelik bir dil ve kültür milliyetçiliğini savunuyordu. Parla, Ziya Gökalp ile ilgili yetkin incelemesinde Gökalp'in milliyetçiliğinin yayılmacı olmamasını diğer milletlerin milliyetçiliklerine

saygı duyması ve onları da eşit olarak kabul etmesine bağlar (2005:61). Böyle olmakla birlikte Türkçülüğün Gökalp'te üstün gelmesi kültür ve medeniyet arasında yaptığı ayrımla ortaya çıkar.

Yukarıda da belirtildiği gibi MTTB için Gökalp özellikle 1930'lu yıllarda sembolik bir önem taşıyordu. 1933 yılında 14 sayıdan ibaret olarak çıkarılan Birlik gazetesinde Gökalp'ın ünlü *"Ben, Sen, O yok! Biz varız!"* sözü her sayısının kapağında yer almaktaydı. MTTB Gökalp'in toplumcu ve milliyetçi görüşlerini benimsemekte hiç tereddüt etmedi. Ayrıca Gökalp'in kültür ve medeniyet ayrımına dayalı modernleşme düşüncesi MTTB gençliğini ikna etmekteydi.

MTTB'nin Gökalp'in kavramsallaştırmalarını kullanmakla birlikte 1930'lu yıllarda yöntem olarak Gökalp'ten ayrıldığı da belirtilmelidir. Gökalp'in muhafazakarlığına karşın MTTB'nin bu yıllarda milliyetçi ve devrimci bir gençlik hareketi olduğunun altını çizdiğini görüyoruz. 1933 yılında Birlik'te yayınlanan "Niçin milliyetperveriz?" başlıklı makalede hareketin devrimci niteliği şu metaforla anlatıyorlardı:

> Yaşlılar muhafazakardırlar ilerleyen hayatta bağlandıkları akidelerden kolay kolay kurtulamazlar, Gençlik öyle bir kuvvettir ki, temizdir paktır. Kesenin zevkine varmamış, vatanına tam bir diğerkam ile bağlanmıştır. Onun tecrübesizliği tecrübelilerin ahlaksızlıklarına müreccahtır. Biz düne kadar ihmal edileni de tamir etmek mecburiyetinde olduğumuz için vazifemiz iki katlıdır. (Birlik, 1933d:4)

Muhafazakarlık ve radikallik hakkında Gökalp de yaşlılık-gençlik üzerinden bir anlatıyı tercih etmiştir:

> Kaidelere mütabaat, tekerrür ede ede itiyat haline geçtiği için ihtiyarlar muhafazakar olurlar. Gençlerse medeni ihtişamlarıyla parlak görünen müterakki milletlerin terakki etmelerinin sebeplerini tatbik etmekte oldukları kaidelerin doğruluğuna hamlettikleri için bunları taklit etmek hevesine düşerler; bundan dolayı kökten inkılapçılar sırasına geçerler. (Gökalp, 1970:21)

MTTB muhafazakarlık ve devrimciliğe ilişkin bu örneği doğrudan Gökalp'ten alıp almadığı bilinmemektedir. Bilinen MTTB'nin 1930'larda muhafazakarlığı eleştirmek amacıyla birebir Gökalp'in muhafazakarlığı desteklemek için verdiği örneğini kullanmış olmasıdır. Bu tavır, MTTB'nin ana programı olmaktan ziyade Birliğin Cumhuriyet öncesi yakın geçmişe dönük muhafazakarlığı eleştirerek kendini rejim elitlerine kabul ettirme çabasının bir parçası olarak düşünülmelidir. Zira

MTTB'nin dil ve kültürün korunmasına yönelik görüşlerinde Gökalpçi tutumunu muhafaza ettiği görülmektedir.

Yine Birlik Gazetesi'nin beşinci sayısında Ziya Gökalp'in ölüm yıldönümüne rastlaması üzerine bir sayfa Gökalp'in hayatı ve görüşlerine ayrılmış ve kendisinden övgüyle söz edilmiştir. Bu yazıda Gökalp "Türk milliyetperverliğinin esaslarını kurmuş bir mütefekkir" olarak tanımlandı. Yazıda Gökalp'in gazetenin her sayısına yazılan meşhur *"Ben, Sen, O yok! Biz varız!"* dizesinin de geçtiği Ahlak başlıklı şiirine yer verilmişti. Gökalp'in ölüm yıldönümünün anılmaması ve basında yer bulmaması da eleştirilmiş ve "biz kadirşinaslığı ne zaman öğreneceğiz?" diye sitem edilmişti (Birlik, 1933d:8).

MTTB'nin modernleşmeye ilişkin görüşlerinin Gökalp'le paralel olduğu yine Birlik'teki yazılardan anlaşılmaktadır. Yabancı Okulları'nı eleştiren bir yazıda çocuklarını bu okullara gönderenler Batılılaşmayı "ecnebileşmek" olarak algılayan kısır düşünceliler olmakla itham ediliyordu. Eğitimin içinde yaşanılan toplumun ideallerine uyumlu insan yetiştirmenin aracı olduğu vurgulanıp, yabancı okullarında ancak yabancıların ideallerine uygun insan yetiştirilebileceği iddia ediliyordu (Birlik, 1933b:1).

MTTB için modernleşme millet olmanın esaslarından birini teşkil eder. Buna göre, millet ruhi ve ahlaki esaslarıyla, siyasi ve iktisadi esaslarını temin etmeden millet olmuş sayılmaz. Ruhi ve ahlaki esaslar aynı tarih, gelenek ve toprağa bağlı olmanın yarattığı esaslardır. Her vatandaş zaten bu milli ve şahsi niteliklere haizdi. Siyasi ve iktisadi esaslar ise ruhi esasların gerçekleşmesini araçlarıdır. Bunları zamanın medeniyet ve sanayi gücüne ayak uyduracak bir iktisadi varlığı temin etmek mümkündür (Birlik, 1933d:4). Yani 1930'lu yıllarda MTTB için tıpkı Gökalp'teki gibi modernleşme (ve millet olma) teknolojik aksaklıkları gidermekle eş anlamlıydı. Sadece Gökalp'teki kültürün yerini "ruhi ve ahlaki esaslar," medeniyetin yerini ise "siyasi ve iktisadi esaslar" almıştı.

Gökalp'in Türkçülük düşüncesinin dil ve kültüre dayalı sınırları MTTB'yi bu dönemde tamamen etkisine almıştı. Aslında salt MTTB'yi değil, daha önce değinildiği gibi Türklüğün dil ve kültür birliğine dönüştürülmesi düşüncesi Cumhuriyet elitini de kapsıyordu. MTTB gençliği bu milliyetçiliği gençliğin aksiyonerliğiyle buluşturuyor ve Birlik gazetesinde sert yabancı karşıtı yazılar

kaleme alıyordu. Yayınlardaki sitemkar havanın nedeni, MTTB'nin devletten ortaya attığı milliyetçilik düşüncesini uygulamaya geçirmesi ve ona "sahip çıkması" beklentisiydi. Yabancı okulları, Avrupa dillerinin kamusal alanda kullanımı ve Yabancı sermayenin durumuna ilişkin yazılar sürekli olarak devlete bu konuların ele alınmasına ilişkin çağrılarla bitiriliyordu. MTTB'li gençler, Gökalpçi milliyetçiliği benimseyerek devletle aynı çizgide buluşmuşlardı, şimdi devletten bu milliyetçiliğin uygulanmasını talep ediyorlardı.

MTTB ile Gökalpçi kültür-medeniyet ayrımına dayalı milliyetçilik sadece 1930'lu yıllarda bir arada olmadı. MTTB'nin düşüncesi Türkçülük'ten İslamcılığa doğru kayarken değişmeyen kültür-medeniyet ayrımına dayalı modernleşme anlayışı oldu. MTTB modernleşme sürecinde daima kültürünü korumak ve onun kendine özgü başkalığını vurgulamak isteyen muhafazakar gençlerin toplandığı bir merkez olma özelliğini korudu.

2. MTTB'NİN TARİHİ VE İDEOLOJİSİ: ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

Milli Türk Talebe Birliği'ni inceleyen mevcut çalışmalarda birliğin ideolojik dönüşümü. Türk Sağı içinde bir çeşitlenme olarak ele alınmaktadır (Okutan, 2004:7 ve Oruç, 2005:9). Tanıl Bora'nın kapsamlı çalışmasında verdiği tanımıyla Türk Sağı, milliyetçilik, muhafazakarlık ve İslamcılık arasında bir gevşek çıkarlar koalisyonudur. Buna göre dönem dönem Türk Sağı'nın terkibinde koalisyonun taraflarının ağırlığı değişmektedir. MTTB'yi Türk Sağı'nın dönüşümü bağlamında düşünmek elbette anlamlıdır, çünkü MTTB içinden yetişen gençler özellikle son yirmi yılın siyasal ortamında adı sıkça duyulan figürler haline gelmiştir. Ancak MTTB'nin sağın tamamını kapsayıcı bir görüşünün olduğunu söylemek zorlama bir değerlendirme olur. Tarihi boyunca MTTB'nin sağın merkeziyle sağlıklı bir bağ kuramadığı ve genelde marjlarda yer aldığı görülür. Bir gençlik hareketi olmasının verdiği aksiyoner coşkunun bunda etkili olduğu yadsınamaz. Bunun yanında ideolojisi itibariyle MTTB merkez sağın taşıyıcısı değil, destekçisi yahut bir çeşitlemesi olarak düşünülebilir.

Özellikle 12 Eylül Darbesi sonrası Türkiye'de post-modernizmin ve Siyasal İslam'ın yeniden yükselişi ve darbeden önce MTTB ile organik bağı bulunan yapı ve kişilerin ön plana çıkması MTTB'yi İslamcılığın dönüşümü üzerinden okumayı da gerekli ve anlamlı kılar. Bu nedenle bölüm boyunca Cumhuriyet döneminde İslamcılık ve MTTB'nin ana izleği oluşturulmaya çalışılmıştır. MTTB'nin 1916'dan 1980'e değin geçirdiği dönüşüm, bir bütün olarak Türk Sağı'nı tarif ettiği kadar; İslamcılığın milliyetçilik ve muhafazakarlık içindeki "karnından konuşmalar"ından, açık bir ideolojiye dönüşmesi bağlamında da incelenmeye muhtaçtır. Bu bağlamda bu çalışmada MTTB tarihi İslamcılık düşüncesinin Cumhuriyet dönemi seyrine alternatif bir bakış biçiminde ele alınmıştır.

2.1. Kuruluş Dönemi (1916-1936)

MTTB'nin kuruluş tarihine ilişkin farklı kaynaklarda değişik iddialar bulunmaktadır (Oruç, 2005:15). Birliğin kendi tarihini anlattığı belgelerinde ve ilk ambleminde kullandığı kuruluş tarihi 1916 yılıdır. Bu çalışmada da 1916 yılı temel alınmıştır. 1936 yılında İstanbul Valiliği tarafından kapatılışına değin geçen süreç MTTB'nin ilk dönemi ya da kuruluş dönemi olarak adlandırılabilir.

Bu dönemde MTTB ideolojisi büyük ölçüde 1930'lu yılların hakim ideolojisi Kemalizm'le paraleldir. MTTB görüşlerini milliyetçilik üzerine inşa etmiş bu milliyetçiliği de koyu bir yabancı düşmanlığıyla diri tutmaya çalışmıştır. Bu yirmi yıllık süreçte iç ve dış gelişmelere oldukça duyarlı, Kemalist eliti sürekli ikaz eden ve milliyetçilik davasına sahip çıkmaya çağıran bir MTTB gözlenmektedir. MTTB'nin bu dönemki ideolojik görüşleri ve faaliyetleri 1933 yılında 14 sayıdan ibaret olarak çıkarılan Birlik gazetesinin haber ve yorumlarından takip edilmektedir.

Birlik, MTTB'nin aylık olarak çıkardığı ve siyasi ve sosyal olaylara değindiği yayın organıdır. Her sayısında bozkurt amblemi ve baş sayfanın altında Ziya Gökalp'in “Ben, Sen, O yok! Biz varız!” cümlesi dikkati çeker. Birlik'te milliyetçi görüşlerin savunulma biçimi incelendiğinde millet mevhumunun Gökalp'in tanımlarına uygun biçimde ele alındığı, ender de olsa ırkçı eğilimlere yer verildiği görülür. Birlik gazetesinde incelenen temel konular Çanakkale Şehitliği, Türkçe'nin

kamusal alandaki kullanımına ilişkin eksiklikler ve Yabancı Okulları olarak sayılabilir.Bu üç konu Birlik'in her sayısında muhakkak yer bulmuştur.

Gazetenin ilk sayısında İstanbul Üniversitesi'nde yabancı dille konuşan Türk öğrenciler "yabancı ruhlu, yabancı kültürlü, bizden olmayan bizim gibi düşünmeyen bir kaç hanım ve bey" olarak tanımlanıyordu (Birlik, 1933a:7). Takip eden sayfalarda İstanbul tramvay şirketinin taşıtların içine astığı Fransızca afişlerle "Türk toprağında kime hitap etmek istediği" soruluyordu (1933d:8). MTTB Türklüğü bir dil ve kültür ortaklığı meselesi olarak ele aldığını ilan etmiş oluyordu. Türk toprağında ve Türk vatandaşlarında Türkçeyi tek ve alternatifsiz hakim kılma arzusu Türk'ün kimliğini dil üzerinden kurduklarının bir göstergesiydi.

MTTB'nin bu yıllarda dini konularda açıktan bir savunusu söz konusu değildir. Nitekim bu yıllarda Kemalizm seküler politikalarını yer yer sert tedbirler alarak uyguluyordu. Bu dönemde MTTB'nin düşüncesinde İslam'ın izleri görülmese de yabancı düşmanlığının tanımlanma biçimlerinde dinselliğin ön plana çıktığı görülmektedir. Birlik'te yabancı okullarına ilişkin çıkan saldırgan yazılar Hıristiyanlığı Türklüğe yabancı bir kültür olarak tanımlayıp ötekileştirir. Öte yandan tek parti yönetimi de azınlıkların tek dil ve tek kültür projesine katılmasını istiyordu. Bu bağlamda MTTB Tek Parti'den ideolojik açıdan ayrılmamıştır. Gayri-Müslim inançları İslam'ın değil Türklüğün karşıtı olarak tanımlamıştır. Bir yandan da Gökalpçi milliyetçilik anlayışında dinin konumunu da hesaba katmak gerekir. Kemalizm'in seküler görüşlerinin MTTB gibi Anadolu'dan gelen öğrencilerin katıldığı bir öğrenci hareketinde tam olarak yaygınlaştığı düşünülemez. Sonuçta bu gençler de taşradaki ailelerinden gelen dindarlığı taşıyarak büyük kentlere eğitim almaya geliyorlardı ve modern eğitim kurumlarında ideolojik formasyon kazanmaktaydılar. Onlar daha ziyade milliyetçiliği kültürel düzeyde ele alıyor din kurumunu da bu kültüre dahil ediyorlardı ve bu yönüyle Gökalp'in görüşleri MTTB için değerli ve anlamlıydı.

Birlik Gazetesi'nin Ağustos 1933'te çıkan ikinci sayısında "Ecnebi Mektepleri" konusu işleniyordu ve bu okulların Türk vatandaşı olmaya aday gençleri "şahsiyetsiz, kozmopolit züppeler"e dönüştürdüğünden yakınılıyordu (Birlik, 1933b:1). Bu yazıda vurgulanan bir diğer husus yabancı okullarına çocuklarını gönderen ailelerin "garplılaşmayı ecnebileşmek manasına alan kısır düşünceliler" olmakla

suçlanmalarıdır. Bu ifade de yine MTTB'nin Batılılaşma kavramını Gökalp'le benzer biçimde ele aldığını göstermektedir. Yabancı okullarında yetişen çocukların Batılılaşmak yerine "ecnebileştiğini" savunmak Batılılaşma düşüncesinin Batı'nın kültüründen bağımsız bir gelişme süreci olduğu iddiasını desteklemek olarak düşünülmelidir. Burada Batı'nın kültürü yerine konulması istenen şey Türk kültürüdür ve bu da MTTB için Kemalistler kadar üstünde düşünülmüş ve karar verilmiş bir kavram değildir. MTTB Türk kültürünün ne olduğu ve nasıl korunacağı konusunu devlete bırakır ve yabancı okullarıyla ilgilenmekten devleti sorumlu tutar.

Bu dönemde MTTB'nin düşman olarak ilan ettiği üç hareket ya da kavram bulunur. Yine Birlik gazetesinde yayınlanan bir yazıdan öğrendiğimiz biçimiyle bu üç düşman, misyonerlik, Komünizm ve uyuşturucudur (Birlik, 1993b:3). MTTB Kiliseleri genç Türk ruhların yolunu kaybettiklerinde düştükleri bir çukur olarak niteler. Komünizm'e saldırırken ise Marx'ı Yahudi filozofu olarak tanıtmakla işe başlar. Komünizm'in Türk işçisinin derdini istismar eden bir sömürgeci ideolojisi olduğu iddiasıyla sürdürür. Bu iki örnek MTTB'nin kimlik ve ideolojisini -1930'lu yılların seküler yapısında bile- büyük ölçüde düşman ilan ettiği tarafın dinselliği üzerinden inşa ettiğini de göstermektedir.

MTTB'nin dine yönelik örtük söyleminin izi bunlar dışında Çanakkale Şehitliği ile ilgili konularda da gündeme gelmektedir. Eylül 1933 tarihli üçüncü sayısında Birlik gazetesi "Yaşayan Ölüler Bu Kadar Çabuk mu Unutulacaktı?" manşetiyle çıkmıştır (Birlik, 1933c:1). Manşet altındaki yazıda Çanakkale şehitliğinin bakımsız hali eleştirilerek "şehitlikleri imar cemiyeti"nin etkisizliği eleştirilmektedir. Bu haberdeki "yaşayan ölüler" ifadesi doğrudan İslami terminolojiden gelmektedir. Kuran'da Allah yolunda öldüğüne inanılan kimseler için "ölüler" denmemesi gerektiğine dair ayetler bulunmaktadır (Kuran 2:154-155). Gazetede kullanılan "yaşayan ölüler" ifadesi tek başına MTTB'nin İslami bir söylemi yüklendiği anlamına gelmez. Ancak kültürel olarak bir sürekliliğin korunduğunun göstergesidir.

Çanakkale Savaşı'nı önemli kılan bir diğer unsur bu savaşın son Osmanlı zaferi olması ve İmparatorluğun farklı bölgelerinden gelen askerlerin katılımıyla gerçekleştirilmiş olmasıdır. Bu bağlamda Çanakkale Savaşı, Milli Mücadele'ye nazaran daha kozmopolit ve Türklük'ten ziyade daha İslami, Osmanlıcı bir mücadelenin sembolüdür. Birlik gazetesinde savaş bu yönüyle ele alınmamıştır.

Fakat Osmanlı tarihinin bir savaşı olarak düşünülüp görmezden de gelinmemiştir. Çanakkale Savaşı ve şehitlik bu kozmopolit niteliğiyle sonraki yıllarda muhafazakar düşüncenin ciddi bir uğrağı olacaktır. MTTB bu haberin ardından Çanakkale'ye bir şehitler anıtı yapılması için kampanya başlatacak ve Çanakkale ve Şehitlik, MTTB için daima önemli bir gündem olacaktır.

Birlik gazetesinin tüm sayılarına bakıldığında tek parti yönetiminin İslam'ın kamusal alandan silinmesine yönelik eylemlerine dair hiçbir haber ve yorum görülmemiştir. MTTB Kemalistler ve İslam arasındaki gerilime tamamen sessiz kalmayı tercih etmiştir. 1930'lu yılları bütünüyle kaplayan seküler gelişmeleri yeren ya da destekleyen herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Güncel her konu hakkında muhakkak bir yayın ya da eylem yapan MTTB'nin seküler politikalara ilişkin destekleyici ya da eleştirel bir yaklaşım geliştirmemiş olması da ayrıca dikkate değerdir.

Yukarıda detaylı biçimde incelenen yaklaşımlarda vurgulanmak istenen MTTB'nin alenen İslam'ı korumak yerine karşıtlarına yüklenmeyi tercih ettiğidir. MTTB gençliği her dönem taşranın kültürünü (ve dinselliğini) temsil ediyordu. 1930'lu yıllarda bu temsil daha çok milliyetçi söyleme dahil edildi gayri-Müslim "tehditler" Türklüğe yönelmiş kabul edildi. Tek Parti'nin Türklük ve gayri-Müslimler arasındaki ilişkiye dair görüşleri bundan fazla uzak olmadığından MTTB elitler tarafından fazla eleştiriye uğramadı. Fakat aksiyonerlik, MTTB'nin devletle çatışmasını ve 1936 da kapatılmasını da beraberinde getirecektir.

MTTB'nin bu dönem milliyetçiliğini anlamak için Birlik'in dördüncü sayısında yer alan "Niçin Milliyetperveriz" ve "İstiklalciye Cevap" yazılarındaki görüşleri irdelemek gerekmektedir. Bu yazılardan ilki Tek Parti'nin içe dönük kalkınmacılığını desteklerken, ikincisi Türkçü yayılmacı görüşler ileri sürerek Tek Parti'den bir ayrılığı işaretler.

"Niçin Milliyetperveriz" yazısında millet, ortak gelenek, tarih, ülkü, toprak ve menfaatle toplanmış insan topluluğu olarak tanımlanır. Ayrıca millet, iktisadi alanda kendi kendine yetecek teknik yapılara sahip olmakla görevli kılınmıştır (Birlik, 1933d:4). Bu tanımlar yine Gökalp'le uyumludur. İktisadi alanda yetersizliklerden kurtulmak ve bağımsız olmak için gelişmiş teknolojiden faydalanmak bununla beraber ortak tarih ve ülküden oluşan kültürden vazgeçememek milletin ve

milliyetçiliğin temel izleğini oluşturur. MTTB milliyetçiliği Kemalizm'in görüşleriyle ortaktır. İçe dönük bir kalkınmayı sağlama adına kültürel ortaklığa dayalı bir millet tasavvuru Kemalizm'in de millet anlayışının sınırlarını tanımlar.

"İstiklalciye Cevap" başlıklı yazı Azerbaycan'da Azerilerin ayrı bir millet olarak bağımsızlığını talep eden kesimlere yönelik olarak kaleme alınmıştır. Yazıda Türk milletinin yalnız Anadolu'da mevcut olmadığı, vatan sınırlarının Lozan anlaşmasında kabul edilen haliyle sınırlandırılamayacağı vurgulanmaktadır. Azerilerin Türklerden ayrı bir millet olmasına izin verilmeyeceği ilan edilmektedir (Birlik, 1933d:10). Burada vatanın ideal sınırları Lozan anlaşmasının dışına taşırılması düşüncesi MTTB'yi Kemalizm'den ayırır. Kemalizm yayılmacı Türkçülük (Turancılık) konusunda Gökalp'in uzak ideal metaforuna benzer bir düşünceyi savunuyordu. Dış Türklerle Türkiye arasında karşılıklı iyi niyet dışında resmi bir bağ kurulması düşünülmüyordu (Okutan, 2004:42). Bu açıdan MTTB'nin açıkça vatan sınırlarını tartışmaya açması ayrışmanın ilk işaretidir. Okutan bu ayrışmayı Türk Tarih Tezi'nin yarattığı muğlaklıktan kaynaklanan bir tür yanlış anlaşılma olarak yorumlamıştır (2004:43). Türk Tarih Tezi, Türk geçmişini Osmanlı'yı atlayıp doğrudan Orta Asya'ya bağlarken resmi politika Orta Asya Türkleriyle ilişkileri resmi bir kanala oturtmaktan çekinmiş bu da MTTB gibi aksiyoner gruplarda bir gerilim yaratmıştı. Bu yorum söz konusu ayrışmayı anlaşılabilir kılmaktadır. Ancak MTTB'nin düşüncesinde daima yer bulan yayılmacılık fikrinin temeline değinmemektedir. MTTB için Dış Türkler sadece 1930'larda değil, İslami söylemin hız kazandığı 1970'li yıllarda da ciddi bir mesele olacaktı. Burada salt Türkçü bir yayılma düşüncesinden ziyade doğrudan yayılmacılık fikrinin MTTB'de bir anlamı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yöntem Kemalizm'den farklı (içe dönük olmayan) bir milliyetçilik anlayışının izleklerinden biri olarak kaydedilmelidir. Oruç ise MTTB'nin bu dönemindeki gençlerin, savaştan çıkmış bir imparatorluk neslinin psikolojisiyle hareket ettiklerini savunur. Dönemin hakim milliyetçi ideolojisi MTTB gençliğinde –bu psikolojik etkinin de sonucu olarak- kendini kaybedilen toprakları geri alma ve yayılma biçiminde göstermiştir (2005:23). Bu yorum MTTB ile Kemalizm arasındaki farklılığın bir gençlik-yaşlılık gerilimine oturtulduğunu gösterir. Nitekim MTTB de kendini yaşlılar gibi muhafazakar olmayan bir hareket olarak tanımlamış ve devrimciliği, aksiyonerliği son sınırına kadar sahiplenmiştir.

Bu noktada 1930'lu yıllar Kemalizm'i ile MTTB'nin ideolojisi arasındaki ayrımları kısaca özetlemek gerekiyor. Birincisi bu dönemde Kemalizm Anadolu coğrafyasında bir ulusal birliği kurumsallaştırmak adına içe dönük kalkınmacı bir siyaset izliyordu. MTTB ise milliyetçiliği dil ve kültür bağlamında ele alma noktasında Kemalizm'le birleşiyor fakat ülkenin sınırlarını bu dil ve kültürde ortaklık taşıyan Türklerin olduğu tüm bölgelere doğru yayılmacı biçimde yorumluyordu. MTTB bu iddiasını bir gençlik hareketi olarak ilerici, devrimci ve eylem yüklü olmaklığını benimsemesine dayandırmıştır. İkinci ayrım ise dine yönelik bakışı irdelendiğinde ortaya çıkar. MTTB İslam'ın savunuculuğunu üstlenmese de gayri-Müslimleri dışlamak için kültür milliyetçiliğini etkin biçimde kullanıyordu. Hıristiyanları misyonerlikle suçlarken Yahudileri Karl Marx'la özdeşleştirerek düşman ilan ediyordu. Kemalizm'in gayri-Müslimlere yönelik vatandaşlık politikası da böylesi bir düşmanlığa uygun düşünce MTTB bu söylemi daha radikal biçimlerde kullanmaktan çekinmedi.

Devlet -ya da Kemalizm- ise bu dönemde gençliği devrimleri kökleştirmenin temel aracı olarak görmekteydi. Bu nedenle gençliğin gücü ve heyecanının yönlendirilebilir olması önemliydi. Kadro dergisi gençliği inkılabın manasını tam anlayamamakla eleştiriyor ve MTTB'nin düzenlediği Razgrad Mitingini örnek gösteriyordu. Razgrad Mitingi, Bulgaristan'ın Razgrad kentinde bulunan Türk mezarlığının yol genişletme çalışması sırasında tahrip edilmesini protesto etmek amacıyla MTTB tarafından düzenlenmiştir. Kadro, Razgard Mitinginin Türk gençliğini Atatürk'ün ideallerini tam anlayamamasının bir sonucu olduğunu iddia edip, Türk gençliğine bu idealleri belletmeyi kendi görevi sayıyordu. MTTB ise Kadro'nun bu yazısına "Türk Gençliği inkılabın manasını başkalarının anlatmasına lüzum bırakmayacak kadar iyi ve derin anlamıştır" cevabını verdi (Birlik, 1933a:3). MTTB ile Kemalist elit arasındaki ilişkinin biçimi bu restleşme üzerinden daha iyi anlaşılır. MTTB'nin gençlik enerjisi Kemalistler için bir umut kaynağıydı fakat bu enerji Kemalist düşünce ideallere yönlendirilmek zorundaydı. MTTB ise böyle bir yönlendirmeyi kabul etmiyor, aksine mevcut eylemliliğini Kemalizm'e karşı görevini gerçekleştirmesinin işareti olarak yorumluyordu.

1930'lu yıllarda MTTB; Kemalizm'in seküler düşüncesiyle buluşmaya çalışan taşra gençliğinin örgütü olarak ön plandaydı. Taşranın dindarlığı MTTB gençliğinde

Türk Kültürü olarak kendini gösterdi ve milliyetçiliğin içine Gökalp'in görüşleri üzerinden dahil edildi. MTTB Türk kimliğinin içeriğini doldurmak yerine -gençliğin verdiği aksiyoner heyecanın da etkisiyle- düşmanlarını tanımlama yoluna gitti. Bu dönemde MTTB açıkça "Türkler Müslüman'dır (olmalıdır)" demek yerine "Yahudiler ve Hıristiyanlar Türklüğün düşmanıdır" diyerek görüşünü tersten açıklıyor, pragmatik davranıyordu. Gayri-Müslimleri Türklüğe dahil eden Anadolucu görüşleri de eleştiriyordu. Gerçi şahsen Kemalistler de bu unsurlardaki kültürel farkın Türklüğe daima engel olacağını vurgulamıştı fakat Kemalizm onları Türk vatandaşı olmaya çağırmaktan vazgeçmedi (Çağaptay, 2009:74).

MTTB'nin Dış Türkler'e duyduğu bu yoğun ilgi 1936 yılında kapatılmasına da sebep olan gelişmeleri doğurmuştur. Hatay'ın Türkiye topraklarına katılmasını desteklemek amacıyla MTTB tarafından düzenlenen miting Valilik tarafından uygun görülmemiş ve mitinge izin verilmemiştir. Buna rağmen MTTB'nin mitingi gerçekleştirmesi üzerine 22 Kasım 1936 tarihinde MTTB kapatılmıştır.

MTTB'nin ideolojik ve organik bağlar kurduğu devlet tarafından kapatılmış olması aslında söz konusu bağların büyük ölçüde çıkar ortaklığına dayalı olduğunun göstergesidir. MTTB Kemalist milliyetçiliğin kurumsallaşmasına katkı sağladığı müddetçe devlet tarafından desteklenmiş, fakat aksiyonerliği ve düşüncesi hakim ideolojiyi aştığı anda cezalandırılmıştır. Kemalistler bu bağlamda gençlikten rejimi güçlendirici bir ortancalık talep ederken bunun ötesine geçen radikal arayışlara da izin vermemişlerdir. MTTB'nin bu dönemini "Kemalist MTTB" olarak resmetmek bu açıdan zorlama bir yorum olacaktır. MTTB Kemalizm'le belli bir fikir ortaklığına varmıştır, ancak ne Kemalistler MTTB'yi ne de MTTB Kemalizm'i sorgusuz sualsiz kabul etmiştir. Aradaki bu gerilimli ilişki ve sonuçta MTTB'nin milliyetçi faaliyetlerine rağmen kapatılmış olması bunun bir göstergesidir.

2.2. Karmaşık Bir Geçiş Dönemi (1946-1965)

MTTB tarihine bakıldığında 1946 yılında yeniden kuruluşundan 1965'deki genel kurulda Rasim Cinisli'nin genel başkan olarak seçilmesine kadar geçen dönem, Birliğin en ciddi ideolojik salınımları geçirdiği bir dönem olarak dikkati çeker. Aslında bu yıllar Türk siyasal hayatının da en ciddi çalkantılarının yaşandığı

dönemlerden biridir. Çok partili hayata geçiş, ilk askeri darbe, planlı kalkınma ekonomisi gibi deneyimlerin yaşandığı bu dönem MTTB'nin ideolojik düzlemini de ciddi biçimde etkilemiştir. Bu bölümde hem bütün yönleriyle MTTB'deki değişimler incelenecek hem de bütün bu değişimlerin içinde kalıcı olan temalar tespit edilecektir.

Çok partili siyasal hayata geçiş, siyasal alanda göreli bir canlanmayı ve muhalefetin özellikle dinsel muhalefetin yükselişini beraberinde getirmiştir. Esasen Kemalizm'in seküler politikalarında Atatürk'ün ölümünü izleyen dönemde ciddi bir yumuşama da söz konusu olmuştu. Bu kapsamda 1940'lı yıllarda devlet politikasında da dinselliğin yeniden tanımlanması ve gündeme alınması durumu söz konusudur. Bu süreçte CHP, Kemalizm'in aslında yanlış anlaşıldığından yola çıkarak onu İslam üzerinden yeniden meşrulaştırmakla ilgilenmiştir (Öğün, 2000:270). Bu yorum Demokrat Parti (DP) döneminde daha da etkinlik kazandı. Bu bağlamda 1930'lu yıllar katı seküler devletçiliğinde İslam ve Kemalizm arasındaki gerilimin çözümünde İslam lehine bir adım daha atıldığı söylenebilir. 1950 yılındaki seçime girilmeden önce CHP'nin Recep Peker gibi katı devletçi bir başvekil yerine ilahiyatçı Şemsettin Günaltay'ı getirmesi o dönemde Kemalizm ve İslam arasındaki ilişkide Kemalistlerin uzanabileceği en uç noktadır.

Kuruluş döneminden farklı olarak bu dönemde MTTB daha çok komünizm karşıtlığına yönelmişti zira Soğuk Savaş koşulları kendini yeni yeni gösteriyordu ve yabancı düşmanlığı bir ölçüde anlamını yitirmişti. ABD'nin Hür Dünya görüşü ve Türkiye ile ABD arasında kurulan yakın ilişkiler nedeniyle 1930'lu yıllardakine benzer bir yabancı düşmanlığı geçer akçe olmaktan çıkıyordu. Bu nedenle komünizm karşıtlığı daha yoğun talep gördü. İkinci Dünya Savaşı sonrası yönetici sınıfların benimsediği Amerikancı görüşler, sola karşı yeni bir baskı hamlesi olarak kendisini gösterdi. MTTB bu baskı hamlesinin taşıyıcısı olmayı kabul edebilecek aksiyoner kültüre sahipti. Ayrıca antikomünizm, daha önce vurgulandığı üzere MTTB gençliğinin devletle doğrudan ilişki kurmasını sağlayan bir tema olarak ön plandaydı.

1946 yılında MTTB yeniden kurulduğunda aslında faaliyetlerine en baştan başlamış değildi. Zaten farklı öğrenci birlikleri düzeyinde MTTB gençliğinin üniversite içinde etkin olduğu biliniyordu. Fakat MTTB'nin 1946 yılındaki

kurucuları bu birliklerin sol gruplar tarafından ele geçirildiğine inanıyordu ve MTTB'nin yeniden kurulması bu bakımdan gerekli görülmüştü.

MTTB'nin 1946 yılında kurulmasıyla ilişkili bir olay bir yıl önce gerçekleşen Tan baskınıdır. MTTB, sonraki yıllarda çıkan yayınlarında Tan baskınını MTTB davasına uygun bir faaliyet olarak tanımlar ve MTTB'nin yeniden açılmasını sağlayan bir olanak olması bağlamından övmüştür (MTTB, 1969:26). Birlik resmen kurulduktan sonraki ilk faaliyeti 1947 yılında Ankara'da düzenlenen antikomünist bir mitingdir. Mitingde Sabahattin Ali ve Aziz Nesin'in çıkardığı Markopaşa dergisi ve solcuların savunmalarını yayınlayan 24 saat dergisinin nüshaları yakılmıştır (MTTB; 1971:28). MTTB'nin komünizme yönelik muhalefeti milliyetçiliği ve milli mukaddesatı korumak üzerinden biçimleniyordu. MTTB terminolojisine din henüz kavramsal olarak girmemişti ve o dönemde milli mukaddesat kavramıyla tarif ediliyordu.

Bir diğer önemli gelişme Fevzi Çakmak'ın cenazesine gösterilen hassasiyettir. Fevzi Çakmak'ın 10 Nisan 1950'deki cenaze töreninde radyoların matem yayınına geçmemesi nedeniyle gençlik MTTB tarafından cenaze törenine davet edilmiş, tören dini hassasiyetleri ağır basan bir gösteriye dönüşmüştü. Çıkan olaylarda Taksim Gazinosu ve Şehir Tiyatrosu zarar gördü. Fevzi Çakmak'ın muhafazakar kesimlerin öncü isimlerinden olduğu düşünüldüğünde MTTB'nin bu dönemde milliyetçi-muhafazakar çizgiye yaklaştığı anlaşılır.

Demokrat Parti'nin iktidara gelişi devletçi ekonomi politikalarına karşı piyasa söylemini yücelten bir liberalizm ve siyaseti merkez-çevre ikilemi üzerinden anlayan bir düşünce içinde çevreyi siyasetin merkezine taşıma çabası olarak iki yönlü ele alınabilir. DP bunlardan birincisini gerçekleştirebilmiş değildir. Çünkü DP'nin ekonomi politikaları, mevcut sistemi sadece belli yönleriyle dönüştürmek amacıyla hazırlanmıştı. DP'nin ekonomi politikası taşrayı yücelten popülist bir karma ekonomi anlayışı olarak özetlenebilir (Kahraman, 2012:259). DP'nin başarısı "çevre" unsurları siyasetin merkezine taşıması, onları belli ölçülerde rejimle uzlaştırmasıdır. DP bunu gerçekleştirirken rejimin değerlerini de popülist biçimde kullanmayı ihmal etmemiştir. En bilinen örneği ezanın Arapça okunmasına ilişkin kanun ile Atatürk'ü koruma kanunun DP tarafından peşpeşe çıkarılmasıyla simgeleşen bu iki yönlülük DP döneminin toplumsal yapısını da şekillendirmiştir. Toplumsal yaşamda İslam ve

Atatürkçülük DP politikalarının da etkisiyle yan yana kullanılabilir hale gelmiştir. Bu ilginç birlikteliğin radikal bir örneği 6-7 Eylül olaylarında görülmüştür.

Demokrat Parti döneminin MTTB tarihi açısından ilginç bir yönü birliğin ilk kurucularından Tevfik İleri'nin DP'den Milli Eğitim bakanı olmasıdır. Bu DP ile MTTB arasında organik bir ilişki doğmasını mümkün kılacak bir olay olarak düşünülebilir. Yine de eldeki veriler DP ile MTTB arasında açık bir bağ kurmaya yeterli değildir. Demokrat Parti ile MTTB arasındaki ilişki bir ideolojik paralellik olarak gerçekleşir ve büyük ölçüde antikomünizm ve yabancı düşmanlığı üzerinden biçimlenmiştir. DP'nin solcu hareketlere karşı bütün yasal tedbirlerin alınacağına dair açıklaması MTTB tarafından şükran ve minnetle karşılanmıştır (Oruç, 2005:43). MTTB'nin kuruluş döneminde de görülen yabancı düşmanlığı DP iktidarında kendini farklı bir biçimde göstermiştir. Tek parti döneminde yabancı sermaye ve yabancı okullarına karşı gelişen düşmanlığın üzerinde bu dönemde Kıbrıs Sorunu ve Dış Türkler meseleleri belirleyici olmuştur. Kıbrıs'ın Türklüğü meselesi önce bir slogana ardından bir cemiyete dönüşerek MTTB'nin Dış Türkler politikasının bu yıllardaki ana eksenini oluşturmuştur.

1955 yılında Kıbrıs'ta Yunanistan'ın desteğiyle kurulan Kıbrıs Ulusal Mücadele Örgütü'nün (EOKA) bağımsızlık talebiyle şiddet eylemleri düzenlemesi üzerine Ağustos ayında Kıbrıs'ın geleceğini belirlemek üzere bir konferans toplandı. Türkiye Londra'daki konferansta elini güçlü tutmak için kamuoyunu Kıbrıs konusundan haberdar ediyor ve bilinçlendiriyordu.

MTTB içinden kurulan Kıbrıs Türktür Cemiyeti 6 Eylül 1955'de Atatürk'ün Selanik'te doğduğu eve bomba atılmasını protesto etmek amacıyla bir miting düzenledi (Oruç, 2005:45). Eylemler kısa sürede saldırgan bir nitelik kazandı ve Rum azınlıkların can ve mal güvenliğine yönelik bir yağmaya dönüştü. MTTB'nin bir şekilde öncüsü olduğu bu olay DP'nin en geniş halk desteğini aldığı dönemde gerçekleşmiştir. Bu bakımdan İslami-sağ görüşlerin rüştünü ispat ettiği anda ötekileştirici söylemi benimsediğinin ilk göstergesi 6-7 Eylül Olayları'dır demek pek de yanlış olmayacaktır.

6-7 Eylül Olayları, Yunanistan'la hiçbir bağı kalmayan gayri-Müslim azınlıklara, ellerinde Atatürk posteri taşıyarak salt gayri-Müslim oldukları için saldıran milliyetçi muhafazakarların kapsamlı bir saldırı eylemidir. Atatürk'ün evinin

Türk istihbarat birimi elemanları tarafından provokasyon amaçlı olarak bombalanması olayın bahanesi olmuştur. Bu olayı protesto etmek üzere İstanbul'da toplanan milliyetçi muhafazakar kalabalığın cumhuriyetin kuruluşundan bu yana devam eden sermayenin Türkleştirilmesi hamleleriyle gayri-Müslimlere yönelen öfkesi, dindarların siyasal zaferini ilan ettiği bir dönemde saldırgan bir eylemliliğe dönüşmüştür. Bu bağlamda DP'nin seçmen kitlesi, Kemalizm'e karşı olduğunu savunurken Kemalist milliyetçiliğin taşıyıcısı olmuştur.

Tan Baskını, Fevzi Çakmak protestosu ve 6-7 Eylül. Bütün bu gelişmeler 1960 yılına kadar MTTB'nin sağ siyasete paralel, popülist bir ideolojiyi benimsediğini göstermektedir. Bu popülizmin ana ekseninin antikomünizm oluşturur. DP ile MTTB arasındaki ilişkiyi besleyen antikomünizmin yanına Dış Türkler'e yönelik ilgiyle ilintili bir yabancı düşmanlığı eklenmiştir. Yabancı düşmanlığı içeride gayri-Müslim azınlıklara yönelik saldırıların kitleselleşmesine sebep olmuştur. Gayri-Müslim karşıtlığı hem MTTB'nin hem de cumhuriyetin kuruluşundan bu yana barındırdığı bir yan etkiydi. Fakat bu dönemde bu düşmanlık hem dindarlıkla hem milliyetçilikle birleşen bir yapıya büründü. MTTB'nin görüşlerinde dindarlık ve milliyetçilik, özellikle DP iktidarında İslam'ın siyasal yaşam içindeki yükselişiyle daha görünür hale geldi. Bu bakımdan genel olarak 1960 İhtilali'ne kadar gelişen MTTB ideolojisi milliyetçi muhafazakarlık olarak tanımlanabilir.

27 Mayıs 1960 İhtilali DP'yi iktidardan indirip liderlerini hapsettiğinde MTTB'de ilginç bir kırılma yaşandı. MTTB Genel Başkanlığı darbeyi destekleyen bir bildiri yayınladı ve 27 Mayıs'ı "milli devrim" ilan etti (Duman ve Yorgancılar, 2007:85). Hatta milli devrimi köylerde halka anlatmak için gönüllü ekipler kurmaya karar vermişlerdi. Bu dönem MTTB'nin eylemlerindeki dikkat çeken boyut ordunun huzur ve barış getirdiğine dair yüksek inançtır. DP döneminde MTTB'ye göre ülkeyi bir iç savaşa sürükleyecek hak ve hukuk ihlalleri yaşanmış, ancak ordu bu diktatörlüğe son vermiştir (MTTB, 1960:14). Birlik daha sonraki yıllarda bu görüşleri inkar etmiş ve darbe sonrası kurulan yönetimlerin MTTB'nin tarihi reaksiyonlarını gerçekleştiremediklerinden yakınmıştır (MTTB, 1971:35).

Darbeye yönelik bu sıra dışı desteğin arkasında birlik içinde bir iktidar mücadelesinin yattığı düşünülebilir. Öte yandan MTTB ideolojisinin önemli bir yönü olan muhafazakarlık; devletin huzur ve güvenin sağlanması ve sistemin düzeninin

bozulmaması gibi öncüllerle MTTB'ye etki etmiş de olabilir. Yine de bu dönemin MTTB'nin genel duruşuyla pek ilgisi olmadığı açıkça ortadadır. Hele 1965 yılında MTTB'nin salonunun başkan Yüksel Çengel tarafından Türkiye İşçi Partisi'ne (TİP) tahsis edilmesi MTTB tarihinin en ilginç sapmasıdır. Bütün enerjisini komünizmle mücadeleye harcamış olan MTTB'nin TİP'e salonunu kullandırması en beklenmedik olaydır. Nitekim iç tartışmalarında MTTB bu olay affedilmez bir suç olarak nitelendirilmiştir.

27 Mayıs darbesinden 1965 yılındaki kongreye kadar geçen sürecin değerlendirilmesinde MTTB'nin "fetret devri" yorumu isabetlidir. Gerçekten darbeden sonra MTTB hem dini muhafazakar yönünü tamamen bir kenara bırakmış hem de karşıtı olduğu sol görüşlerle yakın ilişkiye girecek kadar ideolojisinin dışına çıkmıştır. Okutan bu dönemde MTTB'ye hakim olan görüşü, Marksist içeriği olmayan bir solculuk olarak tanımlar ve CHP ile ilişkilendirir (2004:134).

2.3. Milliyetçi Muhafazakarlar İktidarda (1965-1970)

1965 yılında gerçekleşen kongre Yüksel Çengel ve Rasim Cinisli arasında çekişmeli ve olaylı bir yarışa sahne oldu. Rasim Cinisli milliyetçi muhafazakar kesimleri temsil ederken Çengel, MTTB'nin salonunu TİP'e tahsis eden eski başkandı ve prestij kaybetmişti.

Yüksel Çengel kongreyi kaybedince Rasim Cinisli'yi başkan olarak tanımadığını belirtti ve birkaç gün sonra MTTB binasını basmak istedi. Fakat çıkan arbede sonucu polis tarafından tutuklandı. Daha sonra kendi grubu içinden Aydın Velioğlu'nu başkan ilan ettiyse de bunun bir etkisi olmadı ve 1965 yılından itibaren MTTB'de milliyetçi muhafazakarların iktidarı başladı.

Milliyetçi muhafazakar düşünüş MTTB içinde 1916'daki ilk dönemde de varlık göstermiştir. Zaten bu çalışmanın temel amacı milliyetçi muhafazakarlığın, dindarlığın içinden geçtiği bir kanal olarak daima varlığını tartışmaktır. Dindarlık ideolojik açıdan rüştünü ispat edene kadar milliyetçiliğin sınır boylarında muhafazakarlık ve kültür milliyetçiliği arasında var olmuştur. 1965 yılında MTTB açısından yeni olan milliyetçi muhafazakarlığın açıkça kendini ifade etme yetisini kazanmış olmasıdır. Bu dönemde MTTB'nin milliyetçilik düşüncesi kendini giderek

Müslüman Türkler'in hakkını savunma anlayışına bırakmıştır. Milli kimliğin içeriği dinsel kimlikle daha fazla ve aleni biçimde doldurulmuştur. Türklüğün tamamlayıcı unsurunun Müslümanlık olduğu görüşü açıkça dile getirilmeye başlar. Elbette bu değişimin altında MTTB'nin bu döneme kadar getirdiği aksiyoner kimlik, yabancı düşmanlığı ve antikomünizm gibi refleksler de korunmuştur.

Rasim Cinisli'nin ilk faaliyeti İstanbul'un fethinin yıldönümü olan 29 Mayıs 1965 tarihinde düzenlenen Fetih Mitingi'dir. Fetih Mitingi'nin sembolik önemi MTTB'nin resmi ideolojiyle yaşadığı ikinci temel ayrılığı teşkil etmesidir. İlkin, Türk coğrafyasını Misak-ı Milli sınırlarının ötesinde tahayyül eden MTTB, artık sadece Türk coğrafyasını değil, Türk tarihini de resmi ideolojinin sınırlarından öteye taşımaktaydı. Kemalizm'le tarih ortaklığından vazgeçmek bir anlamda yeni bir tarihi ve yeni bir milleti (ya da milliyetçiliği) kurumsallaştırmanın ilk adımı olmuştur.

MTTB içinde dinsel söylemin yükselişinin bir diğer işareti 1966 yılında düzenlenen Laiklik Açık Oturumu olmuştur. Açık Oturumda Diyanet İşleri Başkanlığı'na özerklik verilmesi ve dini eğitimi öngören bir milli eğitim politikasının tartışılması önerilmiştir. Aynı toplantıda başkan Cinisli, dinin siyasete alet edilmesi suçlamasının dinden bahsedenlerin üstüne atılmasını eleştiriyordu (MTTB; 1971:47). MTTB tarihinde belki de ilk defa dine ilişkin sıcak ve korumacı bir tutum açıkça ifade edilmeye başlandı. Daha önceki faaliyetlerinde MTTB'nin kendini karşıtı üzerinden tanımlamaya giriştiği ve böylelikle farklı dönemlerde varlığını sürdürebildiği vurgulanmıştı. Ancak Cinisli ile birlikte MTTB kendi değerlerini ortaya koymuş ve dinselliği bu değerlerin içinde giderek yükseltmeye başlamıştı.

Bunun yanında MTTB'nin faaliyetleri arasında Fevzi Çakmak, Peyami Safa, Mehmet Akif Ersoy gibi milliyetçi muhafazakar isimlerin ölüm yıldönümlerinde anma programları tertiplemek de bulunuyordu. Bu anma organizasyonları ve antikomünist eylemlerde MTTB dönemin milliyetçi teşkilatları Milliyetçiler Derneği ve Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği ile ortak hareket ediyor ve bir cephe oluşmasına öncülük ediyordu.

MTTB'de Rasim Cinisli'nin başlattığı dönüşüm, İsmail Kahraman ile daha da hız kazandı. 1967 yılında MTTB Genel Başkanlığı'na seçilen Kahraman, "milliyetçi ve muhafazakar bir Anadolu çocuğu"ydu (MTTB, 1971:49). Kahraman döneminde yeniden canlandırılan bir gelenek Çanakkale şehitleri için yapılan anma programı

oldu. Çanakkale şehitleri ve şehitliğin imarı meselesi 1930'lu yıllarda da gündeme gelmişti. İsmail Kahraman başkanlığında MTTB'li gençler Çanakkale'ye bir anma gezisi düzenledi ve Çanakkale bir faaliyet alanı olarak tekrar MTTB düşüncesinde yerini aldı.

İsmail Kahraman 4 Nisan 1967'de düzenlediği bir basın toplantısında MTTB'nin hedefini şöyle açıklıyordu;

> "MTTB, gençliğin Türklük gururu ve şuuru ile İslamiyet'in ahlak ve faziletini bir araya getirecek olan bir fikriyatla hazırlanması yolunda elinden gelen gayreti gösterecektir. Emeğimiz tüzüğüne bağlı ve saygılı politikanın mutlak dışında ve her zaman bir talebe teşekkülü olduğunu unutmayacak faaliyette bulunacağını, bilhassa belirtmek isterim." (MTTB, 1971:51)

Bu açıklamada dikkati çeken, MTTB'nin politikadan uzak tutulacağının açıklanmış olmasıdır. Halbuki kuruluşundan bu yana MTTB asla politikadan uzak kalmamış hatta devlet kurumlarının politik bilincini açık tutucu propaganda yayınları yapmıştır. Burada politikanın dışında kasıt siyasal mücadeleden uzaklaşma arayışıdır. MTTB içinde giderek sol ile sokakta değil bilim sahalarında mücadele etme anlayışı bu dönemle birlikte yaygınlaşmıştır. Hatta daha sonra solun okulunda okumaya çalışan gençlere imkan vermediği görüşü de bu apolitik çıkıştan temel almıştır. Bir yandan da MTTB, gençliğin Türklük şuuru ve İslam ahlakla yetiştirilmesini politik bir görüş olmaktan çıkarmış ve kültürel bir realiteye dönüştürmüştür. Bu realite karşısında sol görüşler siyasaldır, yıkıcı ve bölücü ideolojilerdir. MTTB'nin bu dönem antikomünizmi, solla sokakta girilen mücadeleyi ortadan kaldırmak ve solun sokaklardaki varlığının meşruiyetini sorgulamak gibi politik bir hamleye evrilmiştir.

MTTB ideolojisi içinde dinin yükselişi bu dönemde tarihe geçecek bir eylemle kendini gösterdi. MTTB'liler Papa VI. Paul'ün Ayasofya müzesinde dua etmesini protesto etmek için müzede namaz kıldılar. Bu protesto eylemi ile "mukaddesatçı Türk Gençliği, Müslüman Türklüğün altı asırlık camisini kilise olmaktan kurtarıyordu" (MTTB, 1971:52). Ayasofya Eylemi'ne ilişkin raporlarında MTTB şu ifadeleri kullanır:

> Yüzde 99'u Müslüman olan Türkiye'de Müslümanlar Fatih'in vakfı Ayasofya'da ibadet edemiyecek, ama Papa, Hıristiyan aleminin muvaffakiyeti için dua edecek… Öbür yanda Müslüman Türkiye'de hala

> Başbakanlığa bağlı olan Diyanet İşleri Reisi, Bir Tapu Kadastro memuru ile aynı seviyede tutuluyor… Bu bize Müslüman aleminde meydana getirilen boşluğu sanırız en iyi gösteren örnektir. (MTTB, 1969:67)

Bu ifadeler MTTB'nin Osmanlıcı hilafet söylemini benimsediğini göstermektedir. Diyanet İşleri'nin başbakanlıktan bağımsız bir kurum olmaması eleştirilirken bir yandan da İslam toplumunun başıboş kalması eleştiriliyor fakat hilafetin kaldırılması ve Kemalizm doğrudan hedef alınmıyordu. MTTB 1930'larda yaptığı biçimiyle dine değinmeden dindarlık yöntemini bu kez Kemalizm üzerine yorum yapmadan Kemalizm karşıtlığı biçiminde uygulamaktaydı.

1968 yılı Kasım ayında MTTB Kıbrıs'ta Rauf Denktaş'ın göz altına alınmasını protesto etmek için Taksim'de bir miting düzenledi. Miting'de konuşan İsmail Kahraman, Patrikhane, Ruhban Okulu ve Rumların sınır dışı edilmelerini talep ediyordu (MTTB, 1971:53). 6-7 Eylül'den sonra yeniden gündeme gelen Kıbrıs sorunu yine dini ve milliyetçi bir içerikle tanımlanıyordu. MTTB düşüncesi içinde düşünülürse bu talep geçmişten gelen reflekslerle tutarlıydı. Bu denkleme göre Patrikhane ve Ruhban Okulu yabancı okullarını, Rumlar ise milli kültüre düşman gayri milli unsurları simgeliyordu. Patrikhaneler Yunan yayılmacı düşüncesinin Türkiye'ye yerleştirdiği bir Truva atıydı ve buna göz yumulamazdı (MTTB, 1969:70). MTTB için bu sentez sadece Türklerde değil diğer toplumlarda da anlamlıydı. İslamiyet dışı dinler de, yayılmacı milliyetçilikleri belirleyen bir unsurdu ve Türk-İslam kültürünü tehdit ediyordu.

MTTB Kıbrıs sorununa daha ciddi bir biçimde eğildi ve Yunanistan'la savaşmak üzere bir "gönüllüler ordusu" kurdu. Bu "ordu" tekbirler eşliğinde düzenlenen bir törenle sınır birliklerine gönderildi. Fakat Keşan'daki Yunanistan sınırından toprak alıp geri dönmekle yetindi. Alınan toprak yanında bir Kur'an-ı Kerim ve kılıç ile Orgeneral Cemal Tural'a teslim edildi (MTTB, 1971:54). Artık milli değerlerin içine vatan toprağının yanında İslam'ın kutsal kitabı dahil ediliyor ve bu emanetler bir askere teslim ediliyordu. MTTB hem ulusal hem İslami değerleri taşıyor hem de bunu ulus devletin ordusuna emanet ediyordu. Bu ideolojik değişimin sembolik anlamının altı burada çizilmelidir.

Kıbrıs mitingi ve gönüllüler ordusunun yarattığı duygusal yoğunluk Anadolu Şahlanış Mitingleriyle daha da yükseldi. 12 Kasım 1967'de Erzurum'da düzenlenen bu mitinge altmış farklı milliyetçi dernek katılmıştı. MTTB Genel Başkanı

Kahraman mitingde yaptığı konuşmayı "Anadolu dinine ve manevi inançlarına bağlıdır. Türklüğü ve İslamiyet'in faziletini reddeden bir görüşe karşı mutlak muzaffer olunacaktır. Çünkü zafer Allah'a inananlarındır" sözleriyle bitirdi (MTTB, 1971:54).

MTTB bu dönemde Kemalizm'le açıktan bir hesaplaşmaya girmemiş, onun yerine Komünizm'e saldırarak Kemalist laikliğe dönük eleştirisini Komünizm üzerinden seslendirmiştir. Ancak burada Komünizm'in dindışı ve materyalist yönüne yapılan saldırılarla Kemalizm'e de yollama yapıldığı anlaşılmaktadır. 29 Ekim 1967'de Cumhuriyet bayramı töreninde İsmail Kahraman şu konuşmayı yapmıştır:

> "Bugün cumhuriyetimiz rahatsızdır (...) Sütçü İmam'ların, Nene hatunların mübarek kemiklerini sızlatan çatlak sesler, Müslüman Türkün damarlarında taşıdığı asil kanından nasipsiz, devletimizin temeline Marks ve Lenin'in zehirli bombalarını koyup (...) milletin maddi ve manevi kalelerini zaptetmeye çalışan baykuşlar türemiştir. Bu baykuşların parlamentoya bile girebildiği bir Türkiye'deyiz. (...) Tahrif edilmiş bir laiklik anlayışıyla müslümanlığın icaplarının yerine getirilmesine gericilik denen bir Türkiye'deyiz." (MTTB, 1969:88)

Kahraman'dan önce Atatürk'ün "kemiklerini sızlatmaktan" çekinen MTTB, Cinisli ve Kahraman dönemlerinde cumhuriyeti tarif ederken Nene Hatun'u Sütçü İmam'ı vurgulamaya başlamıştır. MTTB cumhuriyet idealine karşı çıkmamış onun meşruiyetini daha dini figürlerle sağlama yoluna gitmiştir. Laikliğe bakış ise laikliğin bağlamından koparıldığı ve tahrif edildiği yönündedir. 1968 yılında Fatih'in Ölüm yıldönümünde düzenlenen etkinlikte MTTB adına konuşan Kadri Kesin şu sözleri söylemekteydi:

> "Bir takım sahte kahramanların doğum-ölüm günlerinde anma günü tertipleyenler, ne yazıktır ki, ulu padişahımızı, ulu fatihi bile bize unutturmak istediler." (MTTB, 1969:89)

"Sahte kahramanlar"ın kim olduğu açıkça belirtilmemektedir. Ancak MTTB'nin düşüncesinin dönüşümü ve sahte kahramanlar yerine Osmanlı padişahı Fatih'in konulması kimlerin kast edildiğini gösterir. MTTB'nin söylemi daima öncelikle karşıtını tanımlama ve çok mecbur kalmadıkça açıkça konuşmama biçiminde geliştiğinden Cumhuriyet Bayramı töreninde ve Fatih'in ölüm yıldönümünde yapılan iki açıklamanın MTTB'nin ilk dönemiyle tutarlılık gösterdiği görülür.

Rasim Cinisli ile başlayıp İsmail Kahraman'la hızlanan dönüşüm MTTB'nin milliyetçi muhafazakarlığını açıkça deklare ettiği bir dönemdir. Artık MTTB

"Müslüman Türk Gençliği"nin temsilcisidir ve temel meselelerinin arasına İslam'ın toplumsal hayattaki rolü de girmektedir. İslam'ın siyasal olarak ele alınması ise dindarların ya da İslamcılığın MTTB içinde hakim hale gelmesiyle mümkün olacaktır.

2.4. Milliyetçilerin Tasfiyesi ve İslamcıların Zaferi (1970-1980)

MTTB'de 1965 yılında yaşanan dönüşüm aslında 27 Mayıs Darbesinin yarattığı bir "buhran"dan çıkıştır. MTTB'nin tarihi ve ideolojisindeki en büyük sapmayı yaşadığı bu dönemin sonunda kendi deyimiyle "özüne dönmüştü" (MTTB, 1971:43). Bu "öz", hem milliyetçi hem de dini değerleri savunan bir muhafazakarlıktı. MTTB'de bir başka dönüşüm 1969 yılında gerçekleştirilen 49. Genel Kurul'da yaşandı. 1970 yılından itibaren MTTB'de hakim düşünce dindarlık olacaktı.

1960'ların sonu Türk Sağı açısından da ilginç bir ayrışmanın yaşandığı yıldır. Milliyetçiliğin ve İslam'ın antikomünizm etrafında kurduğu ittifak sınıfsal ve ideolojik ayrışmalarla bozuluyor milliyetçi muhafazakar aydınlar İslamcı çizgiye yöneliyordu (Okutan, 2004:173). 1969 yılında Milliyetçi Hareket Partisi, 1970 yılında ise Milli Nizam Partisi kuruldu. Böylece milliyetçi muhafazakar ittifak bozulup ayrı çizgilerdeki siyasal partilerde kendini göstermeye başladı.

Bu ayrışma MTTB'nin 1969 yılındaki 49. Genel Kurulu'nu da etkilemiştir. O yıla kadar milliyetçilerin ve dindarların ortak cephesi olan MTTB, artık milliyetçiler ve dindarlar arasında bir mücadele konusu haline gelmişti. 1965'de Kemalist'lerle milliyetçi muhafazakarların yaşadığı mücadeleyi bu kez milliyetçiler ve dindarlar sahneledi. Kazanan ise dindarlar oldu.

MTTB'nin tarihinde 49 Genel Kurul'daki mücadele tarafları MTTB'yi siyaset üstü tutmak isteyen İslamcılarla, MTTB'yi siyasi parti oyunlarına alet etmek isteyen milliyetçiler olarak tanımlanır. Dindarlara göre MTTB içinde siyasal mücadele güdülemezdi ve bu ancak hizmet yarışı olabilirdi (MTTB, 1971:57).

MHP'lilerin desteklediği aday Mustafa Ok idi. "Komando Mustafa"ya karşı dindarların adayı ise Burhaneddin Kayhan'dı. Aslında MTTB tarihi bir dönemecin içindeydi ve ayrışma bu nedenle oldukça sancılı geçmekteydi. Akşam gazetesinden aktarılan habere göre taraflar arasında arbedeler yaşanmıştı (MTTB, 1971:58). Nisan

1969’da gerçekleştirilen ilk turda başkanın seçilmesi için gerekli üçte iki çoğunluk sağlanamadı. Bu nedenle genel kurul ileri bir tarihe ertelendi. Ağustos 1969’da yeniden toplanan Genel Kurul'da yine tartışmalar ve kavgalar arasında Burhaneddin Kayhan MTTB Genel Başkanı olarak seçildi. MHP’nin MTTB’yi ele geçirmek için son ana kadar yoğun mücadele vermiş olması ilginçtir. Çünkü partinin gençlik örgütü olan Ülkü Ocakları bu genel kuruldan önce 1966 yılında kurulmuştu. MTTB’nin hakim olduğu tabanı sahiplenmenin ve MHP’ye transfer etmeyi amaçladıkları düşünülebilir.

1970 yılı Kasım ayında MTTB'liler ve Ülkücüler arasında yine bir gerilim yaşanmıştır. MTTB İlahiyat Fakültesi Talebe Derneği Başkanı Ülkücüler tarafından kaçırılmak istenmiştir. Burhaneddin Kayhan, Alpaslan Türkeş'e bu teşebbüsü kınadığını ifade eden telgrafında Ülkücü komandoların MHP'nin imajına zarar verdiğini MTTB ve MHP'nin aynı davanın hareketi olduklarını milliyetçi mukaddesatçı cephenin bölünmemesi gerektiğini vurgular. Türkeş ise cevabında MTTB İlahiyat Fakültesi Derneği Başkanı'nın İslamiyet'i etnik ayrılık düşüncesine perde yapmakla itham etmiş ve kaçırılma olayının iftira olduğunu iddia etmiştir. Bu olay sonrasında MHP'nin MTTB'yi İslami bir hareket olarak gördüğü daha net anlaşılır. İki taraf arasındaki ilişkiler bu noktadan sonra daha da zayıflamıştır. Milliyetçilerin bir yıl boyu süren iktidar mücadelesini kaybetmesi, MTTB düşüncesinde dindarlığın ve dindar milliyetçiliğin yerleşmesini sağlamıştır.

MTTB ideolojisinde dindar milliyetçiliğin kökleşmesi aslında düşünsel açıdan zor olmadı. Zira Türkiye’de dindar milliyetçilik olgusu zaten milliyetçilik ve muhafazakarlıktan pek çok öğeyi kendi bünyesine taşımıştı. Dindar milliyetçiliğin modernleşmeye bakışı, yerel kültürü önemsemesi, dini milli kimliğin temel unsuru olarak sunması zaten 1970 yılına kadar yavaş yavaş gelişen bir düşünme biçimiydi. Bu bağlamda 1969 kongresi o ana kadar gelen MTTB’den bir kopuşu değil yeni bir dönüşümü işaretlemektedir.

Türk modernleşmesine muhafazakar bakışın modernleşmeyi kültür-medeniyet üzerinden ele aldığı daha önce vurgulanmıştı. Modernleşmeye karşı öz kültürü koruma düşünceleri Gökalp’ten bu yana aydınları etkilemiştir. Dindar milliyetçilerin projesi de aslında bunu aşan bir proje değildir. Dindar milliyetçiler, modern yaşamın kurumları ve teknolojik gelişimini içselleştirmişlerdir. Bunu Türkiyeli dindar

milliyetçiler “ilim müminin yitik malıdır, nerede bulursa alır” gibi bir düşünceyle meşrulaştırırlar. Bu bakımdan dindar milliyetçiliğin Türkiye seyri, cumhuriyetin kuruluş dönemi tartışmalarıyla paralellik gösterir. Daha önce de vurgulandığı üzere yerel kültürü koruyup Batı medeniyetinden faydalanmak biçiminde anlaşılan bir muhafazakar modernleşme eğilimi Kemalizm’in içinde de kendine yer bulmuştu. Milli Türk Talebe Birliği’nin 1930'lardaki faaliyeti de Türk kültürünün korunmasını savunan bir milliyetçilikti. Bu kapsamda başta dil ve eğitim olmak üzere pek çok konuda yabancılaşmaya karşı toplumu teyakkuz halinde tutmaya çalışıyorlardı. Dindarların milliyetçiliğinin içindeki Türk kültürünün baskın öğeleri bu dönemin politik gelişmeleri içinde yerleşti. Analizi MTTB üzerinden sürdürürsek, 1940'lı yıllarda milliyetçilik antikomünizm üzerinden dindarlara daha fazla alan açıyordu. Çünkü Komünizm din düşmanı olarak lanse ediliyor ve bu bağlamda dindarlar milliyetçiliğin içine daha fazla çekilirken din de milli kültürün başat öğesi olmaya yükseliyordu. Bu yıllarda sağın içinde antikomünizm ekseninde kurulan ittifakın bozulması ise 1960'ların sonunda yaşandı. İttifakın bozulmasının nedenlerine üçüncü bölümde değinilecektir. Burada MTTB’nin yaşadığı dönüşüme ve birliğin son on yılını incelenmeye devam edilecektir.

Burhaneddin Kayhan’ın başkanlığa seçilmesiyle MTTB, milliyetçilerin hakimiyet altına alma girişiminden kurtulmuştu. Bu andan itibaren incelemeye değer olan MTTB’nin MHP çizgisinden sıyrılmasına karşın milliyetçi söylemin taşıyıcısı olmaya devam etmesidir. 1965 sonrası yaşanan milliyetçi muhafazakar dönüşüm, 1960-1965 sapmasını atlayarak bütün bir MTTB tarihini sahiplenecek biçimde kurumsallaştırılmıştır.

Ulus devlet artık Türk'ün damarındaki asil kanla değil, "İslamiyet'in ahlak ve fazileti ve Türklük gurur ve şuuruyla" sahipleniliyordu. MTTB'nin hiç bir dönemde ulus devleti yıkmak gibi bir hedefi olmadı. Onlar daha ziyade ulusun kurulma biçimini sorunsallaştırdılar. Eğitim sisteminin seküler niteliğini, gençliğin içinde yaygın olan sol görüşleri eleştirdiler ve devleti bunun için sürekli göreve davet ettiler. MTTB için öncelik her dönemde devletle iyi ilişkiler kurmak oldu. Devleti yıkıcı bir tavır almadılar böyle bir idealleri de yoktu. Birlik gençliği için önemli olan devleti doğru yola sevk etmekti bu bakımdan evrimci bir muhafazakarlığı

benimsemişlerdi. 27 Mayıs öncesi DP ile kurdukları yakın ilişkiye rağmen darbeyi bu kadar kolay sahiplenmelerinin de bu tavırlarından kaynaklandığı düşünülebilir.

MTTB'de dindarların zaferi İslam'ın umut vadeden bir alternatif olarak gündeme gelmesini sağladı. İslami ekonomi, İslami kültür, Osmanlı ve İslam tarihi ile ilgili etkinlikler ve yayınlar Türkiye'de dindar milliyetçiliğin literatürdeki tanımıyla uyumlu ilk adımlarının atılmasını sağladı.

1970-1971 yılları boyunca MTTB'nin ana gündemi eğitim sisteminin sorunları ve reform önerileriydi. MTTB 1960'lı yılların ortalarına kadar resmi tarihe aykırı olmayan bir görüşü benimsemişti (Okutan, 2004:186). Bu durum dindarların MTTB'ye hakim olmasıyla değişti. Cumhuriyet dönemi eğitiminin niteliksizliği eleştirilerek Osmanlı'ya dönük özlemler daha açık ifade edilmeye başlandı. İstanbul'un Fethi'ni anlatan Fetih Fatih ve İstanbul adlı kitapta Osmanlı ilmin ışığında, adalet mefkuresiyle ayakta duran muhteşem bir imparatorluk olarak betimleniyor ve "köhne batıyı" hayretlere düşürdüğünden bahsediliyordu (Ürper, 1974:9). Bu dönemde birlik tarafından çıkarılan aylık Milli Gençlik dergisinde okullarda verilen tarih derslerinin öğrencileri tarihten bıktırmak için hazırlanmış teferruat ve yalanlar yığını olduğundan yakınılıyordu (Milli Gençlik,1975:5). Başka bir metinde Türkiye'deki toplumsal sorunlar "milli olmayan bir milli eğitim sistemi"nin benimsenmesine bağlanıyor çözüm olarak milletin dinine, kültürüne ve tarihine bağlı imanlı bir nesil yetiştirici bir eğitim politikası öneriliyordu (MTTB, 1971:61). MTTB'nin amacı üniversite gençliğinin koparıldığı manevi bağlara yeniden bağlamak ve onu manen inşa etmek olarak tanımlanıyordu (MTTB,1971:62).

Bu kapsamda eğitim reformuna yön vermek için 1970 yılında MTTB, UNESCO Eğitim komisyonuna Türkiye'de eğitimin durumu sorunlar ve çözüm önerilerini içeren bir rapor sunmuştur (MTTB, 1971:71). Eğitim konusunun önemi bu dönemde artmış ve bu konuda birlik içinde bir müdürlük kurulmuştur. MTTB eğitimin yeniden "millileştirilmesi" ile gençlerin gaflet uykusundan uyanıp özlerine döneceklerini kabul etmiştir.

Bu dönemde MTTB söyleminde sadece komünizm karşıtlığı değil aynı ölçüde anti-Amerikancı söylem de yerleşmiştir. Bu dindar milliyetçiliğin temel düşünüşü olan Komünist ve Kapitalist ulus modellerine aynı anda karşı çıkma refleksiyle de

uyumludur. Burhaneddin Kayhan görevi devraldığı törendeki konuşmasında; "İster Rusya, İster Amerika Cebi rubleli Moskova kıbleli, cebi dolarlı, Amerikan yularlı hainler şunu bilmelidir ki karşılarında dirilişteki bir gençlik vardır" diyerek iki tarafa da meydan okumuştu (MTTB, 1971:93). Rusya'yla sembolize edilen komünizm ve Amerika ile sembolize edilen kapitalizm MTTB'nin düşünüşünde aslında materyalizm kökenli ideolojilerdir ve bu nedenle Türk milletine düşmandırlar.

> "Bugünün insanı mana aleminden uzak madde aleminin esiri ruhsuz bir materyalist olmuştur. Bugün dünyada hakim olan iki zihniyette mana aleminden yoksundur. Korkunç bir devlet emperyalizmi olan Sosyalizm ile fert emperyalizmi olan Kapitalizm, her ikisi de insanı saadete ulaştırmaktan çok uzaktır. Bu tek taraflı haller, gerek manasız madde alemi, gerek maddesi mana menfi bir aksiyondur. Neticeye ulaştırıcı değildir. Madde ve mananın mecz olduğu bir bütün olduğu zaman müsbet aksiyon haline geçilecek, her hususta muvaffakiyet gerek ferden gerekse cemiyet olarak mümkün olacaktır." (MTTB, 1971:95)

Bu anlatımdaki madde ve mana ayrımı Gökalp'in kültür ve medeniyet ayrımının farklı bir yorumundan ibarettir. Madde medeniyeti mana ise kültürü simgeler. Bu noktada MTTB'nin modernleşme fikri de ortaya çıkmaktadır: Maddeyi gerektiğinde batıdan alan, fakat manayı öz kültürü ve diniyle tanımlayan bir teknolojist bir modernleşme. Cumhuriyet devrimi ile mananın kaybedildiği iddiası ise MTTB'yi geçmişi yeniden ihya etmeye Osmanlı'yı araştırmaya ve materyalist Komünizm-Kapitalizm'e karşı İslami bir alternatifin düşünsel tabanını yaratmaya iter. Bu nedenle bu dönemde eğitime büyük önem verilmiş ve "millileştirilmesi" gerektiği savunulmuştur. Millileştirmekten kasıt ise cumhuriyetin seküler ve devrimci tarih anlatısından koparak İslami-Osmanlıcı referanslarla yüklü bir tarih ve eğitim anlayışının yerleşmesidir. Türk çocukları yeri kültürden mahrumdur, bin yıllık mazinin kapıları onlara kapatılmıştır (MTTB 1971:109). Ancak bu kapının yeniden açılmasıyla MTTB'nin hayalini kurduğu bir nesil yetişebilir.

MTTB'de Burhaneddin Kayhan dönemi 26 Mart 1971'de yapılan genel kurulda Ömer Öztürk'ün başkan seçilmesiyle sona ermiştir. Ömer Öztürk'ün başkanlığı döneminde dindar milliyetçiliğin kültürel nosyonlarına yönelik faaliyetler yoğundur. 1972 yılında gerçekleştirilen Milli Sinema Açık Oturumuna Metin Erksan ve Halit Refiğ gibi ünlü yönetmenler davet edilmiş ve sinemanın milli davaya nasıl hizmet edebileceği tartışılmıştı (Oruç, 2005:72). MTTB Sinema meselesini de eğitim gibi

ciddiye almış ve bir Sinema Kulübü kurarak film gösterimleri seminerler ve kurslar vermeye başlamıştı.

Bu dönemde MTTB içinden Fatih Gençlik Vakfı adından bir kurum daha kuruldu. Vakıf "dar gelirli milliyetçi gençlerin eğitim masraflarını karşılamak" ve MTTB'nin ana gayesi olan "davaya adam yetiştirmek" amacını taşıyordu (MTTB, 1973:383). MTTB'li gençler milliyetçi olarak tanımlanması dikkate değerdir. Bunun iki gerekçesi olduğu düşünülebilir. MTTB'nin o gün de yakındığı "İslamcı" tanımının yarattığı gerici çağrışımlardan kaçınma ve İslamcılığın müstakil bir düşünce olarak ortada olmayışı ve milliyetçiliğin içinden anlamlanma sürecinin devam etmesi. Bu bağlamda MTTB için bu dönemde milliyetçilik aslında dindarlıktı ve MHP çizgisi böylesi bir milliyetçiliği temsil etmiyordu.

21 Mart 1971 Muhtırası Ömer Öztürk döneminde gerçekleşmiştir. MTTB bu askeri müdahaleyi de 27 Mayıs'la benzer gerekçelerle desteklemiştir. Ordunun üniversitelerde yükselen olayların önüne geçtiği ve sükuneti sağladığı için desteklendiği görülür (MTTB, 1973:361). Muhtıradan sonra Nihat Erim tarafından kurulan teknokratlar hükümetinin Kültür Bakanlığı'nı kurması da sevinçle karşılanmış ve Kültür Bakanlığı'nın milli kültür araştırmalarına önem vermesi gerektiği vurgulanmıştır (MTTB, 1973:365). Muhtıra ve sonrasındaki gelişmelerin benimsenmesinde sükunetin sağlanmasının desteklenmesi gibi muhafazakar bir temelin yanında 21 Mart'ta askerin solun üzerine şiddetle yürümesinin de etkisi vardır. Ömer Öztürk, askerlerin Kızıldere'de Mahir Çayan ve arkadaşlarıyla girdikleri çatışmada öldürülmelerini tebrik etmek için sıkıyönetim komutanlığına telgraf çekmiştir. Söz konusu telgrafında;

> "Türk misafirperverliğine sığınan üç İngiliz ve bir Kanada'lı Teknisyeni hunharca öldüren Vatan hainlerine gerekli cevabı büyük bir vatanseverlik duygusu içinde veren Kahraman Ordumuz ve Fedakar Emniyet Mensuplarını Şahsınızda tebrik eder Türk Yüksek Tahsil Gençliği olarak bütün gücümüzle son Türk Devletini hedef alan Komünist zihniyet üzerine gerektiğinde şahmerdan gibi inmeye hazır olduğumuzu bildiririz."

MTTB için yabancı düşmanlığı kuruluştan beri süregelen ve Türkiye'deki azınlıklara saldırgan biçimde yönelen bir temadır. Bununla birlikte söz konusu solcular olduğunda yabancılar Türk misafirperverliğine sığınan kimseler olarak

tanımlanabilmektedir. MTTB karşıt cephenin devlet tarafından ezilmesini takdirle karşılamış ve yabancılara ilişkin ön yargılarını bu olay için arka plana itmiştir.

Ömer Öztürk dönemi Temmuz 1973'te bitip yerine Raşit Ürper genel başkanlığa seçildiğinde MTTB'nin kuruluş devriyle 1970'lerdeki pozisyonu arasında bir bağ kurmayı denedi. Bunun için Türkiye'nin o yıllardaki koşulları hakkında bir değerlendirme yapıldı.

> "(...) Milli bir siyaseti ciddiye almayan, aşağılık kompleksine sahip devlet adamlarının ekseriyeti teşkil etmesi ve harpten çıkmış olmanın tesirleri, *kültür hayatımızdaki köklü değişiklikler ve bunların yıkıcı darbeleri, Türkiye'de uzun zaman 'milli' bir gençlik oluşmasına imkan vermemiş,* mevcutların ise çeşitli zulümlere uğramasına sebep teşkil etmiştir. Uzun bir geçmişe ve nadide nesillerin yetiştirilmesine imkan veren *içtimai (sosyal) hayatın zorla değiştirilmeye kalkması; yabancıların sadece iktisadi değil, ticari ve hatta siyasi müesseselerimizde de hakim duruma gelmesini temin etmiştir.* Tatbik edilen maarif sisteminin de görülmemiş derecede 'yabancı' olmasıyla bir nesil kendini yok eden zulüm mekanizması içinde gün ve gün erimeye başlamıştır" (vurgular bana ait) (MTTB, 1974:21)

Yukarıdaki değerlendirme hem MTTB'nin kuruluş yıllarındaki görüşleri, hem de Türkiye'nin o yıllardaki koşullarına ilişkin tespitler bakımından son derece çelişik bir metindir. Daha önce değinildiği üzere MTTB bu dönemde cumhuriyet ideolojisiyle ve elitlerle kuvvetli bağlar kurmayı hedeflemişti. Hatta muhafazakarlığı ihtiyarlara özgü bir aksaklık olarak nitelendirip eleştirmiş, devrimciliği ve milliyetçiliği özümsediğini Birlik gazetesinden duyurmuştu. Bu nedenle MTTB'nin 1930'lardaki ideolojisiyle 1970'lerdeki durum arasında ciddi bir ayrım vardı. Toplumsal hayattaki radikal dönüşümlerin Türkiye'de yabancıların ekonomik ve siyasal hakimiyet elde ettiğini iddia etmek ise Tek Parti dönemi milliyetçiliğini görmezden gelmek anlamına gelmektedir. Bizzat MTTB'nin savunduğu iktisadi ve kültürel Türkçülük düşüncesi Tek Parti döneminde yerleşmişti. Metnin bu bağlamda iki amacı olduğu görülür: Birincisi cumhuriyetin kuruluşuna eleştirel yorum getirmek, ikincisi MTTB'nin kurucularıyla dindar milliyetçilik arasında bir bağ kurmak. Fakat burada bu kalıba sığmayan MTTB'nin bu dönemde resmi ideolojiyle tamamen paralel bir görüşte olmasıdır. Bu büyük tarihsel ve ideolojik çarpıtmaların nedeni aslında MTTB'nin kuruluş döneminde de taşranın kimliğini temsil etmesi ve bunun 1970'li yıllardaki MTTB'ye yakın gelmesidir. Aynı metnin ilerleyen satırlarında kuruluş dönemi MTTB gençliği "milletimizin temeli olan ailelerin yetiştirdiği ahlaklı ve

inançlı gençler" olarak takdim edilir. Bu anlatı, bu tarihten itibaren MTTB'nin kendi tarihini algılama biçiminde 1960 sonrası beş yıllık süreç dışında bir süreklilik düşüncesinin yerleştiğinin göstergesidir. Bu sürekliliğin ana ekseni, MTTB gençliğinin esasında Kemalizm'i sorunsal olarak ele alan, fakat dönemsel şartlar gereği bu sorunsalı ele alma biçimi değişiklik gösteren kitleler olarak tanımlanmasıdır. 1960 Darbesi sonrası bir sol dönem yaşayan MTTB'nin tekrar asli kimliğine döndüğü teziyle bu öz tarih anlatısı tamamlanır.

Bir bakıma MTTB kendi tarihiyle -çelişik bir çözümleme yoluyla da olsa- barışmakta ve birliğin ilk kurucularında 1970'lerdekine benzer bir ruh aramaktadır. Bu ruhu kendince bulduğu da söylenebilir. Esasen çalışmamızın temel amacı da bu ruhun taşınma dinamiklerini tartışmaktır

Ömer Öztürk döneminde kültür çalışmalarına ağırlık verilmişken, Raşit Ürper döneminde daha ziyade tarih ve tarih yazımı çalışmalarına yönelim görülmüştür. Malazgirt Savaşı, Türk-Yunan ilişkilerinin tarihsel seyri, İstanbul'un fethi, Çanakkale Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'na ilişkin toplantılar ve yayınlar Ürper döneminin önemli etkinliklerini oluşturmuştur. Bu değinmeler çoğunlukla Osmanlı nostaljisi ve olumlamasıyla bezelidir. Daha önce de değinilen "sahte kahramanlık" metaforu üzerinden cumhuriyetle hesaplaşma ve Osmanlıcı özlemlerin dile getirilmesi için tarihe başvurma beklenen bir davranıştır. Malazgirt zaferine değinmelerin başlaması bir Türk-İslam tarihi miladının tespit edilmesini sağlamıştır.

MTTB'nin milliyetçiliğe bakışında dikkati çeken bir husus Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan milliyetçiliğin Avrupa devletleri tarafından kışkırtıldığının savunulmasıdır (MTTB, 1974:31). Burada milliyetçiliğe Osmanlı'yı zedeleyen negatif bir anlam yüklenir. Kendini "milliyetçi gençler" olarak tanımlamayı sürdüren MTTB'liler için bu tanım düşündürücü bir gerilimi doğurur. Bu yıllarda MTTB için "milli" olanın ve MTTB milliyetçiliğinin klasik milliyetçiliğin dışında bir anlam ifade etmeye başladığı ortaya çıkar.

MTTB'de dindarlık görünür hale geldiğinde dahi ana amaç rejimle açık bir hesaplaşmaya girmek değildi. Nitekim buraya kadar yapılan analizden de MTTB'nin daima hakim devlet görüşüne paralel hareket etme yeteneğine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Kemalizm'e ve erken cumhuriyete en yoğun eleştirilerin yöneltildiği bu dönemde bile MTTB'nin gençliğe yönelik amacı, gençliği ailesi ve

devletine faydalı yetiştirmek üzere kişiliğinde yapıcı çalışmaları üstlenmek olmuştur (MTTB, 1974:151). MTTB mevcut devlet sistemiyle kavgaya girişmemiş, devlete kendi düşüncesinde eleman yetiştirmeyi tercih etmişti. Kendi grubunu da milliyetçi-mukaddesatçı ya da Müslüman Türk gençliği olarak tanımlıyordu. Modernleşmeye bakışı Gökalp'ten bu yana gelen Batı'nın teknik gelişmişliğini alıp yerel kültürü korumak biçiminde gelişmişti. Bu bağlamda MTTB düşüncesi dindar milliyetçiliğin Juergensmeyer'in ortaya koyduğu formülüyle uyumlu gelişim göstermekteydi. Ulus devleti aşmayan bir proje olarak dindarlığın yükselişi MTTB'nin milliyetçiliğinin toptan reddi yerine biçim değiştirmesini sağlıyordu.

1974 yılında toplanan genel kurulda MTTB Genel Başkanlığa Abit Özmen seçildi. Özmen döneminin özelliği aynı dönemde koalisyon ortağı olan MSP ile MTTB arasındaki ilişkinin güçlenmiş olmasıdır. Ayrıca bu dönemde Recep Tayip Erdoğan, Abdullah Gül gibi bugünün Türkiye'sinin önde gelen isimleri Birlik içinde sivrilmeye başlamıştır. Bu yıllarda MTTB'nin gençliği düşünmeye sevk etmek, dostça bir tartışma ortamı yaratmak gibi siyaseti entelektüel düzlemde ele alan söylemi dikkat çeker. MTTB'nin ideolojik gelişiminin son aşaması ise 1975'de Rüştü Ecevit'in genel başkan olmasıyla gerçekleşecektir. MTTB'nin kuruluşundan bu yana ambleminde yer alan bozkurt simgesinin yerine kitap getirilmiştir. Kitap ile simgelenmek istenenin Kur'an olduğunu anlamak zor değil. Ancak MTTB'nin bu simge değişikliğini anlama ve anlatma biçimi İslami değil Türkçü bir söylemle çevrelenir. Bu bakımdan bu değişimle birlikte MTTB ideolojisinde İslam'ın galebe çaldığını iddia etmek mümkün değildir. MTTB dindardır fakat milliyetçiliğinden ödün vermemektedir.

MTTB amblem değişimini Türklerin aslına dönmesi olarak yorumluyordu. Bozkurt Türklerin "unuttuğu" İslam öncesi bir totemidir. Bozkurtsuz medeniyetlerinde dünyaya barış, adalet ve kardeşlik getirmişlerdir. Bozkurt'un dönüşü ise Tanzimat sonrasına ve 1908 Devrimi'ne bağlanır;

> "[Türk dili , edebiyatı ve tarihiyle meşgul olan alimler] (…) 1908'den sonra kurtuluşu İslam öncesi Türk tarihine sarılmakla bulunabileceği görüşüne kesinlikle inanmışlar. İşte böylece bozkurt tekrar sahneye çıkmış, tekrar sembolleştirilmiş. Artık Batıcısına kadar çeşitli görüşte her insanı içine alan -birleştikleri tek nokta komünizm düşmanlığı olan- ve bu derece muğlak, tarif edilmemiş Türkçülük ve

> milliyetçilik "bozkurt"a çok ehemmiyet atfetmeye başlar."(MTTB, 1976:169)

Bu ifadelerin devamında MTTB'nin bozkurt yerine kitap sembolünü kullanması 1965'ten bu yana devam eden olgunlaşma sürecinin yeni bir adımı olarak yorumlanır. MTTB Türklüğü ve Türkçülüğü İslam ile ihya etmenin bir formülünü üretmiş böylece Türkçülük'ten ayrılmadan İslami bir söylem geliştirmeyi mümkün kılmıştır. Ancak bunu yaparken MHP çizgisinde bir Türklük tanımı yerine İslamiyet'i kabul eden Türkler üzerinden bir Türklük tanımını benimsemiştir.

1970'li yılların ikinci yarısı Türkiye'de siyasal çalkantının sokakta sıcak çatışmaya döndüğü son derece kaotik bir dönemdir. Bu yıllarda MTTB'nin faaliyetleri salon toplantıları yerine her yıl düzenlenen Çanakkale etkinliği, Şahlanış Mitingi, Fetih Mitingi gibi gösterilerden ibarettir. Bu mitinglerin gerçekleştirildiği şehirler artırılarak kitleselleşmenin yolları aranmıştır.

Bu faaliyetler içinde Çanakkale ziyaretinde yaşanan bir olay MTTB'nin ve Türkiye İslamcılığının seyrinin değişmesinde etkili olmuştur. Çanakkale şehitliği ziyareti için MTTB'nin Ulaştırma Bakanlığı'na yaptığı feribot talebi reddedildi (Oruç, 2005:89). MTTB'li gençler kendi imkanlarıyla Çanakkale'ye ulaştıklarında ise törene katılmaları yetkililer tarafından engellendi (MTTB, 1976:182). MTTB'liler kıyıda "Zafer Allah'a inananlarındır! Tek yol İslam!" gibi sloganlarla durumu protesto ettiler. Sonunda başkan Rüştü Ecevit'in törende konuşma yapılmasına izin verildi. Başkan Ecevit "Mücahit başkan!" sloganları eşliğinde konuşmasını yaptı. Konuşmasında kendilerine feribot tahsis etmediği için milliyetçi cephe hükümetini eleştiriyor ve Türk yüksek tahsil gençliği milliyetçi geçinenlerin gerçek şehitlere ne kadar değer verdiğini gördüğünü vurguluyordu (MTTB, 1976:185). Bu konuşmanın ardından MTTB'liler törenlerin sonunu beklemeden Çanakkale'yi terk ettiler. Bu olayda dikkat çeken her dönem devletin yanında tavır alan bir grup olarak MTTB'nin devleti açıkça protesto etmiş olmasıdır. MTTB artık kendini devletin doğal müttefiki olarak değil sistemin muhalifi bir yapı olarak görmeye başlamıştır.

MTTB'nin ideolojik dönüşümü aslında kendi tanımladıkları gibi bir olgunlaşma sürecidir. Olgunlaşma ise İslam'ın siyasal bir alternatif olarak ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda MTTB ideolojisinde dindarlık, milliyetçiliğin içinde giderek yükselir ve 1970'lerin ikinci yarısında sistemin muhalifi olduğunu iddia edecek noktaya gelir.

Ancak bu noktada dahi MTTB içinde Türklük İslam'dan bağımsız düşünülmez ve siyasal mücadele milli, milliyetçi bir mücadele olarak tarif edilir. Bu tarifi mümkün kılan yeniden üretim alanlarının tespit edilmesi de Türkiye'de dindar milliyetçiliğin oluşumunun anlaşılması bağlamında önem taşır.

3. MTTB'nin Kuruluşundan Kapanışına Yeniden Üretim Alanları

MTTB 12 Eylül 1980 Darbesi sonrası bütün dernekler ve siyasi partilerle birlikte kapatıldı. 1965 sonrasında MTTB'nin ideolojik seyri hayli ilginç bir dönüşüm yaşamıştır. Bununla birlikte kurulduğu 1916 yılından kapatıldığı 1980'e değin aralıklarla faaliyetini sürdüren MTTB'de dindarlık ve milliyetçiliği buluşturan temalar olduğu görülür. Bunlar milliyetçiliğin içinde dindarlığı, dindarlığın bağrında milliyetçiliği yeniden üreten ideolojik refleksler, tutumlar kimi zaman sloganlar ve öz tanımlama biçimlerinde göze çarpar. 1970'lerde dahi kendini "milliyetçi" olarak tanımlayan bir gençlik hareketi için neyin milli, neyin gayrimilli olduğu sorusu üzerine düşünülmesi gereken bir sorudur. Bu bölümde bu soruya yıllar içinde dönüşen fakat görünürlüğünü kaybetmeyen üç ana tema üzerinde durulacaktır.

3.1. Batı Karşıtlığı

Batı karşıtlığı Türkiye'de milliyetçi muhafazakar ve İslamcı düşünüşün kalıcı temalarından biridir. Bununla birlikte Kemalist batıcılık idealinin İslamcılık ve milliyetçi muhafazakarlıkla kesiştiği bir izleği oluşturur. Türk modernleşme deneyiminin kültür-medeniyet ayrımına dayalı analizi, Batı'nın medeniyetiyle kuşanıp yerel kültüre bağlı kalma özlemiyle birleştiğinde bu üç grup (Kemalistler, milliyetçi muhafazakarlar ve İslamcılar) arasındaki ayrım yerel kültürün tanımlanması üzerinden çeşitlenir.

Milli Türk Talebe Birliği içinde de Batılılaşma ve modernleşme arasında bir hat çekilerek benzer bir tavrın güçlendiği önceki bölümde belirtilmişti. MTTB Kemalizm'in en katı döneminde dahi muhafazakar davranmış, yerel kültürü korumak bağlamında bir milliyetçiliği de buna eklemlemiştir. Daha önce de vurgulandığı üzere taşralı gençlerin toplandığı bir hareket olarak MTTB, taşranın değerler dizisini yeni kurulmakta olan şehirlere taşırken milliyetçiliğe angaje olmuştur. Milliyetçilik

MTTB gibi grupların zihninde sert ve sorgusuz bir batı karşıtlığı olarak tezahür etmiştir. Kemalizm ve İslamcılığın ortak izleklerinden olduğu da hesaba katılırsa MTTB de batı karşıtı düşüncenin sürekliliği de doğal bir hal alır. Aradaki fark; 1930'lu yıllarda Kemalizm'in kısıtladığı kamusal alanda ifadesini bulan batı karşıtlığı görece daha ılımlı iken, dini milliyetçiliğin yükseldiği 1970'lerdeki batı karşıtı söylemin daha radikal ve dini kodlarla örülmüş olmasıdır.

1930'lu yıllarda MTTB için Batı değerlerine karşı çıkmanın yolu milliyetçilik üzerinden mümkün oldu. MTTB'nin "milliyetperver" kimliğini tarif ediş biçimi ve Batılı değerlere karşı gösterdiği reaksiyon bunun göstergesidir. Birlik gazetesinde Batılılaşmayı yabancılaşmak olarak tanımlayan anne babalara çocuklarını yabancı okullarına göndermemeleri öğütleniyor, yabancı hocalar tarafından eğitilen çocukların yabancı ülkelerin kültürüyle büyüyüp o ülkelere hizmet edecekleri savunuluyordu.

MTTB'nin bu dönemde modernleşme ile ne anladığı da tam olarak net değildir. "Niçin milliyetperveriz?" başlıklı makalede görüldüğü üzere, MTTB'nin milliyetçi içe dönük bir kalkınma idealine sahip olduğu söylenebilir. Buna göre Türk inkılabının amacı siyasi, iktisadi, ruhi ve ahlaki manada olgunlaşmayı temin etmek ve bu suretle kuvvetliye ezilmemek, kimseye minnet etmeden yaşayabilmektir. Ham madde ihraç edip mamul mal satın alan ülkeler sununda sömürge haline gelecektir. Siyasi hakimiyet ise zamanın medeniyet ve sanayine yetecek güçte bir iktisadi varlıkla mümkündür (Birlik, 1933d:4). Böylece modernleşme deneyimi yerel kültür öğelerini ihya ederek, ülkeye özgü içe dönük bir kalkınmanın uygulanması biçiminde tarif edilmiştir. Böylece kendi kendine yeten bir ülke olarak bağımsızlığı korumak da mümkün olmaktadır. Bu modelin iki ayağını kültür ve medeniyet oluşturur. Anlaşılıyor ki MTTB "zamanın medeniyet ve sanayii" olarak tarif ettiği Batılı teknolojiyi kullanmayı kabul ediyor, fakat Batı'nın kültürünü Türkiye'de yaşamaması gereken bir düşman olarak görüyordu. Bu da Gökalp'in kültür-medeniyet ayrımına dayalı olarak kurulan yeni devletin idealleriyle uyumluydu.

Modernleşmeye ve Batı'ya yönelik bu eklektik bakış, MTTB içinde milliyetçi muhafazakarlık ve dindar milliyetçiliğin yükselişiyle de sekteye uğramamıştır. Milliyetçi muhafazakarlar Cumhuriyeti Batılılaşmanın zaferi ve Osmanlı'nın son döneminden bu yana yaşanan gerilemenin devamı olarak yorumlar. Gerilemenin

sebebi de Tanzimat'tan itibaren yaygınlaşan Batılılaşma ya da Batı taklitçiliğine bağlanır (Bora, 2007:253). Bu totolojik çözümleme ile modernleşmenin kapsamı teknolojik gelişimin çok kısıtlı bir alanına sıkıştırılır ve geri kalan tüm alanları yerel değerlerin otantikliğini koruyucu bir muhafazakarlık kaplar. Milliyetçi muhafazakar düşüncede Batı kültürü, yabancı bir kültür olduğu için zararlı kabul edilir (Bora, 2007:255). MTTB'de bu türden çıkışların ana eksenini Türkiye içindeki azınlıklara yönelik dışlayıcı söylem ve antikomünizm belli ölçülerde taşımıştır. Özellikle 1965 yılı sonrasında MTTB'de dindarlığın daha fazla ön plana alınmasıyla Batı karşıtlığının içi yeni gündemlerle doldurulmaya başlar. Burada cumhuriyetin bizatihi kendisi modernleşme modeliyle bir problemin merkezi olarak tanımlanır ve manevi yönünün eksikliği vurgulanır (Kahraman, 1967:1). Manevi eksiklik nedeniyle kimi gençler hedonist bir yaşam tarzına meylederken kimileri de komünizmin "ağına düşmektedir." MTTB kendini bu noktada görevli görür ve gençliğin manevi yönden açlığının giderilmesine çalışmaya yönelir.

Burada komünizm ve materyalizmin eleştirilmesiyle örtük bir biçimde cumhuriyetle hesaplaşmaya girildiği görülür. Zaten antikomünizm de milliyetçi muhafazakarların rejime olan muhalefetlerini yansıttıkları bir tutumdur. Materyalist eğitimin olumsuz çıktılarından biri olarak komünizmin din dışı olma yönü ön plana çıkarılır. Komünizm-Materyalizm'in Müslüman Türk'ün yaradılışına yabancı olduğu düşüncesi, cumhuriyetin taklide dayanan batılılaşma idealinin toplumu özüne yabancılaştırdığı iddiasıyla pekişir. Bu bağlamda antikomünizmin MTTB düşüncesinde gelişimi ve dönüşümü incelenmesi elzem bir husustur.

3.2. Antikomünizm

Komünizm karşıtlığı aslında MTTB'nin değil devletin rejimler değişse de süreklilik gösteren reflekslerinden biridir. Bu bağlamda Türkiye'de rejimin ideolojik bağlamından bağımsız olarak anti-komünist bir damarda sabitlendiğini iddia etmek yanlış olmaz. MTTB'nin de son bir kaç yılı dışında rejimle uyumlu bir tablo çizdiği düşünüldüğünde antikomünizm birlik içinde kalıcı bir tutum olarak göze çarpar.

MTTB her dönemde komünizm karşıtlığını dönemin hakim değerleri üzerinden tanımlar. Kimi zaman komünizme karşı Atatürkçülüğü, kimi zaman Türkçü

milliyetçiliği kimi zaman ise dini bir alternatif olarak sunmaktadır. Yaygın kanı komünizmin ithal bir ideoloji olduğu, Rus ajanları tarafından gençlerin zaaflarının kullanılarak yaygınlaştırıldığı ve komünistlerin aslında işçi sınıfıyla ve onun sorunlarıyla hiç de ilgili olmadığı yönündedir.

Cumhuriyet antikomünizmi Atatürk'e izafe edilen "komünizm görüldüğü her yerde ezilmelidir" sözüyle başlar. MTTB'de ise antikomünizmin görünürlüğü 1930'lu yıllarda artmıştır. Bu dönemde komünizm, yabancı okulları ve uyuşturucu ile birlikte en büyük üç düşmandan biri olarak tanımlanır. Komünizm Türk işçisini ajite eden ve Türklüğe yabancılaştıran bir ideoloji olarak resmedilir ve dışlanır (Birlik, 1933b:3). Birliğin bu yıllardaki anti-komünist tutumu o yılların ulusal ekonomi ya da burjuva yaratma hedefleriyle de örtüşüyordu. Komünizm'in işçi sınıfının "ayartması" milli burjuva idealine gölge düşürecek bir çatışma ortamını yaratıyordu. Öte yandan cumhuriyetin sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış kitle tanımına da gölge düşürüyordu. MTTB bir yandan da, Türkiye'de işçi sınıfının durumundan ziyade kişi olarak Marx'ın Yahudi filozofu olduğuna vurgu yaparak meseleyi milliyetçi zemine çekiyor ve Marx'ın düşüncelerinin Türk kültürüne uygun düşmediğini savunuyordu.

Yahudiliğin Türk kültürüne yabancı olduğu görüşü bir yandan erken cumhuriyetle de uyumlu bir tablo çizmektedir. Birinci bölümde erken cumhuriyetin Türk olma şartını Osmanlı bakiyesi Müslümanlardan olmaya bağladığından bahsedilmişti. Bu bağlamda Yahudilerin Türk kimliğine yabancı ve Türk milletine düşman olarak tanımlanmaları normaldi.

MTTB'de dini milliyetçiliğin yükseldiği devrede anti-komünist düşüncenin temel savlarında bir değişme olmadı. Komünizm halen ajitatif bir ideolojiydi ve ait olduğunu iddia ettiği kesimlere hitap etmiyor sadece Türkiye'yi bölmek isteyenlere hizmet ediyordu. Bu yıllarda Komünizm'in seyrini değiştiren artık sadece işçi sendikaları ya da entelektüel kesimlerle sınırlı kalmaması, geniş bir gençlik kitlesinde karşılık bulmasıdır. MTTB bu nedenle Komünizm'in neden gençler arasında yaygınlaştığını araştırmak gereğini duymuştu.

MTTB'nin 1968'lerdeki gençlik hareketlerine dair değerlendirmelerinde Komünizm'in Avrupa'da ve Türkiye'de yayılmasının sebebinin bir buhrana bağlandığı görülür. Bu buhranı yaratan gençlerin aldığı eğitim sisteminin materyalist olmasının yarattığı ruhi boşluk ve dengesizliktir. Hatta MTTB daha ileri giderek bu

materyalist eğitim sisteminin uluslararası bir komplo sonucunda kurumsallaştırıldığını iddia eder. Bu eğitimin içinden geçen ruhsuz ve maneviyatsız gençlik "birtakım Mao ve Stalin hayranı hain" tarafından kandırılarak Komünizm'e nefer haine getirilmektedir (MTTB, 1969:42). Türk gençliğinin Komünizme eğilim göstermesinin sebebi ise Batılılaşma deneyimlerinde aranır. Türkiye'de sorunun salt bir eğitim sorunu değil kültür bunalımı olduğu iddia edilir. Buna göre 150 yıllık taklitçi Batılılaşma deneyimi, milli kültür ve şahsiyeti yok etmiş, Türk gencini kendine güvensiz hale getirmiştir. Bunalım içindeyken de "hain satılmışlar" tarafından aldatılarak Komünizm'in saflarına sürüklenirler. MTTB'nin solun Türkiye gençliği içindeki yükselişine dair çözümlemesinde belli ölçülerde bir hümanizm de göze çarpar. "Manen aç, zavallı aldatılmışlar" olarak Türk genci, bir grup Rus ajanı tarafından kullanılmaktadır ve MTTB Müslüman Türklüğü bu gençliğe yeniden aşılayarak (onları manen doyurarak) gençliği "kurtaracaktır."

Antikomünizm'i besleyen temel düşüncenin Türkiye'de yerli bir kalkınma ekonomisi veya milli burjuva yaratma idealiyle başladığını burada tekrar belirtmek gereklidir. Bu noktada MTTB'nin ideolojisinde başka bir yeniden üretim alanı olarak milli ekonomi görüşlerinin incelenmesine geçilecektir.

3.3. Milli Ekonomi

Milli ekonomi kavramı, ekonomideki sermaye kazançlarının gayrı milli unsurlardan milli olanlara aktarılması ve ekonominin bu kazançları sürekli kılacak şekilde örgütlenmesi biçiminde tanımlanabilir (Kuruç, 1988:37). Türkiye'de milli iktisadın kurulması cumhuriyetten de önce başlayan tartışmaların bir sonucudur. Osmanlı Devleti için dağılmaya karşı tek çözüm Müslüman-Türk unsurun girişimci olması, ticaret ve sanayi ile uğraşması olarak görülüyordu (Toprak, 1995:19). Cumhuriyet kurulduğunda ise milli iktisat düşüncesi savaş sonrası ülkenin yeniden inşası idealine dayalı bir dayanışmacılıkla bütünleşti. Ekonominin dışa bağımlı yabancı burjuvazinin elinden alınarak yerel güçlerin egemenliğine verilmesi, siyasal bağımsızlık kadar önemli görülüyordu. Bu bağlamda üretim araçlarının mülkiyetinin millileşmesi Osmanlı'dan sonra Türkiye'nin de kurtuluş reçetesi haline geldi. Bu politika bir yandan da büyük kentlerde gayri-Müslim azınlıklara mensup ticaret burjuvazisinin aleyhine bir politika üretti.

Milli ekonominin kurulması ve desteklenmesi Milli Türk Talebe Birliği'nin politik hatlarının belirlenmesinde her dönem etkili olmuştur. MTTB'ye göre yabancı şirketler hem Türkiye'den en üst faydayı sağlıyor hem de Türk çalışanlarının gururunu kırıyorlardı. 1933 yılında Fransız Vagon-Li şirketi müdürü, Türk çalışanını Fransızca konuşmadığı gerekçesiyle işten atmıştır. Ertesi gün olayın basına yansıması üzerine MTTB'liler şirketin önünde protesto eylemi düzenlemişler ve şirketin bürolarını tahrip etmişlerdir (Duman ve Yorgancılar, 2008:47). Eylemde yapılan konuşmada Türkiye'nin sömürge olmadığı, iş ortamında Türkçe'den başka bir dille konuşulamayacağı savunulmuştu (MTTB, 1971:21).

Bu olayın ardından MTTB hem sermayenin millileştirilmesine hem de işyerlerinde Türklerin çalıştırılmasına hassasiyet göstermeye başladı. Birlik gazetesinde azınlıklara ellerindeki varlığın kıymetini bilmeleri ve Türklere itaat etmeleri öneriliyordu. Türklerin kanını emen yabancı özel firma sahiplerine karşı "Türk'ün mert işadamlarına" bu toprak için kanını dökenleri ve onların çocuklarını aç bırakmamaları için çağrıda bulunuluyordu. Yabancı işçi çalıştıran Türk işadamları "Kanları Sulu Efendiler!" başlıklı bir şiir ile eleştiriliyordu (Birlik 1933b:4). Türk milletinden ise Türk'e kafa tutan yabancılardan alışveriş yapmamaları isteniyordu. Bunun anlamı da yerli malı kullanımının özendirilmesiydi. Yabancı tüccarlar ekonomik hayatın dışına çıkarılmalıydı. Yine 1933 yılında yerli malı pazarının önünde bir miting düzenleyerek yerli malı kullanmanın Çanakkale'de savaşmak gibi bir milli ve iktisadi mücadele olduğu açıklamasını yapıyordu (Okutan, 2004:51).

Milli burjuvanın yaratılması süreci 1930'lu yıllarda MTTB'nin milliyetçi düşüncesiyle birleştiğinde yukarıda örnekleri verilen eylem ve açıklamalar çıkıyordu. Cumhuriyetin milli burjuva idealine dönük faaliyetleri ilerleyen yıllarda da sürmüş, varlık vergisinden 6-7 Eylül olaylarına uzanan bir süreçte azınlıkların ticaret burjuvazisindeki egemenlikleri zayıflatılmıştır. Sanayi ise 1960'lı yıllara kadar devlet egemenliğinde kalmaya devam etmiştir. Burjuvazi, sanayinin devlet elinde gelişmesini kabul ederken ticaretin de Türklerin elinde kalması devlet ve MTTB'nin de aralarında bulunduğu devlete bağlı gruplar tarafından sağlanmıştı.

MTTB'nin ideolojisinde 1960'ların ikinci yarısından itibaren İslam daha görünür hale geldi. Bu durum milli ekonomiye ilişkin görüşlerde de bir yeniden üretime sebep oldu. Milli ekonomi artık yabancılar ve Türkler arasında bir savaşın değil,

Türk burjuvazinin ideolojik uçları arasında bir bölüşüm savaşının hakim söylemi olmuştu. 1960'larda planlı ekonomiye geçiş ve ithal ikameci sanayi politikasının uygulanmaya başlaması devletin rant dağıtımında tercihini sanayi burjuvazisinden yana yapmasına neden oldu. Bu noktada o döneme kadar desteklenen ticaret burjuvazisinin özellikle taşralı kanadı içinde bir rahatsızlık doğdu. Burjuvazideki bu ayrışma ve gerilimin yansıması olarak Odalar Birliği'nin 1969 seçimlerinde yaşanan olaylar gösterilebilir. TOBB'un 1969 yılındaki başkanlık seçimlerinde Necmettin Erbakan, başkan seçilmesine rağmen polis zoruyla görevinden uzaklaştırılmıştır. Erbakan'ın adaylığı büyük sermaye gruplarıyla çıkarları farklılaşan küçük burjuvazi tarafından desteklenmiştir (Tuna, 2012:323). Fakat Süleyman Demirel'in müdahalesiyle Erbakan TOBB yönetiminden tasfiye edilmiştir. Böylece TOBB'un Anadolu Sermayesi'nin "kurtarılmış bölgesi" haline gelmesi Adalet Partisi tarafından engellenmiştir. Bu olayın ayyuka çıkardığı ayrışma taşra burjuvazisinin merkez burjuvaziden ideolojik ayrışmasıyla da paralel işlemiştir böylelikle taşra kesiminin kimlik algısı giderek ön plana çıkmıştır.

MTTB söz konusu dönemde milli ekonomi meselesini Batılılaşma karşıtı tavrına paralel olarak ele aldı. Buna göre milli ekonomi, kapitalim ve sosyalizme alternatif bir kalkınma önermeliydi. Bu kapsamda mevcut ekonomik kurum ve kavramlara İslami eleştiriler getirildi ve bunların meşruiyeti sorgulandı. Örneğin faizsiz bankacılığın olanaklarının ele alındığı konferanslar düzenlendi ve yayınlar yapıldı. Faizin toplumsal düzeni olumsuz etkilediği, savunularak İslami bir bankacılık ve ekonomi modelinin ortaya çıkarılmasına çalışılıyordu. Böylelikle dini milliyetçiliğin ana izleği olan Batılı sistemlere alternatif olarak dini sunma düşüncesinin ilk kaynakları da oluşuyordu.

İslam'ın ekonomik yorumuna neden ihtiyaç duyulduğu sorusu MTTB'nin Batı'ya ve batılılaşmaya ilişkin görüşlerinde aranmalıdır. İlk olarak Batı Kapitalist ve Sosyalist kutuplarıyla maddeci görüşlerin temsilcisidir. Bu nedenle sosyal olayları açıklamakta eksik kalmaktadır. Mana yönünden zayıftır. İkincisi Kapitalizm ve Komünizm İslam dışı din ve ideolojilerin temsilciliğini yapmaktadır bu nedenle düşmandır. Bir diğer gerekçe ise dünyadaki ekonomik kaynakların çoğunluğuna sahip olan ülkelerin Batılı sistemleri uygulamaları nedeniyle geri kaldığına ilişkin görüştür. Ondokuzuncu yüzyıl düşüncesinin materyalist görüşleri çerçevesinde

oluşan bu iki düşünce sosyal olayları açıklamaya elverişli değildir. İnsanlığın uğradığı hüsranın nedeni hayatı sadece ekonomik konular üzerinden anlama çabasıdır. Manevi ve ahlaki yönü zayıf bir milleti sadece ekonomik açıdan geliştirmek mümkün değildir (Zaim, 1969:7).

Eksiksiz bir kalkınmanın sağlanması için İslam'ın manevi yönünün ön plana çıkarıldığı bir "ahlaki kalkınma" düşüncesinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu klasik kültür-medeniyet ayrımıyla da benzerlik taşır. Kalkınmanın ekonomik yönünde ise Batı teknolojisine bağımlılık sürmektedir. MTTB'nin bu konuda açıkça ifade ettiği bir görüş bulunmamaktadır, ancak konunun uzmanlarına yayınlarında yer verdiği görülmüştür. Örneğin Necmettin Erbakan'ın Odalar Birliği'nde ve Turgut Özal'ın Devlet Planlama Teşkilatı'nda görev aldığı yıllarda Milli Gençlik Dergisi'nde yazıları yayınlanmıştır. Erbakan tamamen milli bir sanayinin kurulmasını önermekte fakat bunun da Batı'dan gerekli teknolojinin alınmasıyla mümkün olabileceğini savunmaktadır (Erbakan, 1967:5). Özal ise sanayileşme sürecinde yabancı sermayenin Türkiye'ye daha fazla geleceğini, Türkiye'nin gerekli teknolojik altyapıyı sağlamak için yabancı sermayeye mecbur olduğunu vurgulamıştır (Özal, 1970:13). Özal'ın milli ekonomi ya da milli kalkınma ideali konusunda Erbakan'dan daha esnek davrandığı görülür. Bu esnekliği yaratan ise Avrupa'nın teknolojik gelişmişliğinin Türkiye'ye dayattığı zorunluluklardır.

Kalkınma düşüncesinde milli olmanın ölçüsü artık üçüncü dünya olarak tanımlanan İslam ülkeleriyle birlikte hareket etmek haline gelmiştir. Adalet Partisi'nin Türkiye'yi Avrupa Ortak Pazarı'na dahil etme girişimlerine MTTB sert tepki göstermiş ve Avrupa Ortak Pazarı'nın bir Hıristiyan birliği olduğunu burada Müslüman Türkiye'nin kültürel açıdan yozlaşacağını ileri sürmüştür. Bugün kimi kesimlerin Avrupa Birliği'ne ilişkin görüşleriyle benzerlik gösteren bu düşünceler MTTB'nin "Ortak Pazar Dedikleri" adıyla yayınladığı bir kitabında yer alır.

> "(…) Harici ve dahili düşmanlar, ileride Üçüncü Blok olarak ortaya çıkması kuvvetle muhtemel olan İslam devletleri ittifakından endişe duymaya başlamışlardır. İşte Ortak Pazar bu endişeden dolayı Türkiye'yi de almak istemektedir ve korkunç bir tuzaktır. Bu tuzak, Müslüman Türk milletini Hıristiyan alemi içinde eritme gayesine vakfetmiş beynelmilel mason teşkilatının bir oyunudur" (Kayhan, 1969:3)

Artık MTTB'nin dünya görüşünde milli gücün bir diğer yönü İslam dünyasına önderlik etmektir. Materyalist dünyaya karşı özüne dönmeyi başarabilen Türkiye,

İslam dünyasına ışık tutabilecek en güçlü adaydır (Kayhan, 1969:3). Böylece dünya ekonomisine karşı İslam'ın bağımsızlığı ve bu bağımsız İslam'ı Türkiye'nin yönetmesi ideali dini milliyetçiliğin yeni ufuklarını belirler.

Dindar milliyetçiliğin bu dönemde ekonomik bağımsızlık ideali üzerinden geliştiği anlaşılmaktadır. Ekonomik bağımsızlığın siyasal bağımsızlığı getireceğine ilişkin düşünce Kemalizm başta olmak üzere tüm seküler milliyetçiliklerin özünde bulunur. MTTB'de gelişen dindar milliyetçiliğin seküler milliyetçilikle aynı temelde bir ulusu değil bir dini topluluğu ulus ölçeğinde ele alarak siyasal mücadele yürüttüğü anlaşılmaktadır. Ekonominin gayrı milli unsurlardan arındırılması olarak tanımlanan milli ekonomiye ilişkin görüşler zaman içinde Batı'dan ayrışmış bir ekonomik model arayışına dönüşmüştür. Burada modelin İslami bir ekonomik model olduğu da anlaşılmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DİNDAR MİLLİYETÇİLİĞİN EKONOMİ POLİTİĞİ

Türkiye'de dindar milliyetçiliğin oluşumunu inceleyen bu çalışmada, kavramın dünyada ortaya çıkışı ile Türkiye'de yükselişi arasında bir ayrım vurgulanmaktadır. O da Türkiye dindarlarının milliyetçiliği sahiplenme düzeyinin hem ulus devletle girdikleri ilişki hem de kapitalizm içindeki sınıfsal konumlarıyla ilintili farklı bir tarihselliğe sahip olduğudur. Bu bakımdan dinin Türk siyasal hayatında yükselişinin izini sürmek için küreselleşme tartışmalarının gündeme gelmesini beklemek gerekmemektedir. Modern dönem Türkiye siyaseti incelendiğinde İslam'ın ve İslamcılığın çeşitli kırılmalar yaşamakla birlikte devamlı gündemde yer bulduğu görülür. Bu durum, din kurumu ve dini söylemin ulus devlet içinde kendine bir alan açmış olmasıyla ilişkilidir. Söz konusu ilişki biçiminin gelişimine çalışmanın birinci bölümünde değinilmiştir. Türkiye'de ulus devletin meşruiyet kaynağı olarak dinin bağımsızlaşması kapitalistleşme sürecinin dinamikleriyle de ilişkilidir. Bu nedenle bu bölümde Türkiye ekonomisinde burjuvazi içindeki ayrımlar incelenerek dindar milliyetçiliği ortaya çıkaran sınıfsal ve ideolojik farklılıklar araştırılacaktır.

1. BURJUVAZİNİN CUMHURİYET SERÜVENİ

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında ekonomi politikasının ana hedefi ekonomiyi yeniden inşa etmektir. Tarımsal üretimin yeniden canlandırılması ve azınlıkların elinde bulunan ticaret burjuvazisi yerine Müslüman tüccarların yerleştirilmesi de bu ana hedefin iki yönünü oluşturur (Gülalp, 1993:29). Uzun süren savaşlardan çıkmış olan ülkede sadece Müslüman eşraftan oluşan bir ticaret burjuvazisi ve bankerler bulunmaktadır. Ciddi bir sanayi yapısından söz etmek mümkün değildir. Devlet ile Müslüman eşraf arasındaki ilişkinin temeli de milli mücadele dönemindeki işbirliğine dayanıyordu. Ayrıca Müslüman tüccarların desteklenmesi milli ekonomi politikasıyla da uyumluydu Bu dönemde Müslüman eşrafın bürokrasiyle arasındaki bu örtülü ittifak yeni cumhuriyetin ayrıcalıklı sınıfının kim olacağını da göstermiş

oluyordu. Burjuvazi ile devlet arasında milli mücadeleden gelen ideolojik uyum cumhuriyetin ilk yıllarında da devam etti. Bu nedenle oluşmakta olan milli burjuvazi devletle ciddi bir gerilim yaşamadı. Devlete karşı siyasal bir söylem de üretmedi. Bu yıllarda ülke içinde kaynakların gayri milli unsurlardan milli unsurlara transferi politikası güncelliğini korusa da yabancı sermayeye karşı ciddi bir tepki mevcut değildi. Zira ülke ekonomik açıdan adeta sıfırdan başlama noktasına gelmişti ve burada hangi kaynaktan olursa olsun temel üretim talebini karşılayacak girdiye ihtiyaç duyuluyordu. 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nde prensip olarak yabancı sermayeye karşı olunmayacağının kabul edilmesinin sebebi de buna bağlanabilir. Ticaret burjuvazisinin temel üretim alanı ise tarım ürünleriydi. Türkiye Osmanlı'dan devamla hammadde satımı yapıp mamul mal alan bir ülke olma konumunu sürdürüyordu.

Ekonominin halen belkemiği olan tarımda ise ciddi bir işgücü açığı bulunuyordu. Tarımla uğraşan nüfusun çoğunluğunun yıllardır farklı cephelerde bulunması ve bunlardan pek çoğunun hayatını kaybetmesi köylerde tarımın verimini düşürmüştü. Ayrıca köylerinde kalan kitle de ciddi anlamda rejime yabancılaşmıştı. Halka yoğun bir yılgınlık gözleniyordu (Ahmad, 2012:94). Bununla birlikte ülkedeki tek ve en büyük üretim kaynağı olan tarım yirmili yıllarda ekonomik büyümenin hemen hemen tamamını karşılamıştır. 1920'ler dönemi Türkiye'nin iç ve dış koşulların etkisiyle en dışa açık ve en liberal dönemi olmuştu.

Cumhuriyetin kuruluş döneminin başlangıcında uygulanan "çaresiz liberalizm" sermaye birikimini artırmamış, sadece özel sektörün devletle iyi ilişkiler kuran unsurlarında belli bir zenginleşmeyi yaratmıştır. Geçen yıllar içinde burjuvazi Cumhuriyet'i taşıyabilecek güce erişememiştir. 1929 patlayan ekonomik buhran ile birlikte sermaye birikiminde yeni bir formül arayışı doğmuştur. Buhran ile birlikte dünya genelinde içe dönük kalkınmacılık düşüncesinin yükselişe geçmesi Türkiye'nin de ithalat bağımlılığını azaltıcı bir modeli tercih etmesini zorunlu kılmıştır. Sanayileşme bu bağlamda mamul mal ithal eden bir ülke için daha önemli hale gelmeye başlar. Fakat burjuvazinin bunu sağlayacak güçte olmaması Türkiye'nin temel sanayi kuruluşlarının kurulması için kaçınılmaz biçimde devletin girişimci olarak ekonomiye dahil olmasını gündeme getirmiştir.

1930'lu yıllar boyunca uygulanan devletçilik politikası bir yandan da güçsüz kalan burjuvazinin cesaret edemediği işleri üstlenmeyi geri kalan işlerde özel girişimi teşvik etmeye yönelmiştir. Özel kesim de devlet eliyle sanayileşme politikasına karşı olmamıştır. Zira ekonomik büyümeyi sağlayacak ve özel birikimi güvence altına alacak yeni bir sermaye birikim biçiminin gerçekleşmesi bu kesim için de avantajlı olmuştur. Bu bağlamda devletçilik denemesinin komünist bir ekonomik hedefi olmadığı da açıktır. Burada henüz kemale ermeyen kapitalizmin kökleşmesine katkıda bulunmak için devlet doğrudan sermaye birikim sürecine dahil olmuştur.

Devletin sermaye birikiminin en güçlü girişimcisi haline gelmesi toplumsal hayatı da sıkı bir biçimde düzenleme gücünü eline alması anlamına geliyordu. Ona muhalefet edecek güçte bir burjuvazinin olmayışı, hatta bizzat burjuvazinin devlet politikasına eklemlenmiş olması durumun tersine dönmesini engellemiştir. Buhran'ın yarattığı iktisadi güçlükler devleti yasaklar ve kısıtlamalar koymaya ve ülke ekonomisini dışa kapatmaya itmiştir. 1931 yılında çıkarılan basın kanunu hükümetin politikalarına ters düşen yayınları yasaklanabilmesine imkan veriyordu (Keyder, 2011:127). Kemalist politikalar hızla toplumsal alanı daraltıyor ve toplumu tek bir ideale koşullamaya çalışıyordu: Türkiye'nin kalkınması. Kalkınma idealine bağlılığı sağlamak için daha önce de belirtildiği üzere sınıfsal ve kimliksel ayrışmaları inkar eden bir milliyetçilik ve halkçılık ihdas ediliyor, böylece Türklerin "sınıfsız, imtiyazsız kaynaşmış bir kitle olarak" ekonomik bağımsızlık hedefine gönüllü olarak katılmaları isteniyordu. Kemalizm geliştirmeye çalıştığı kapitalizm ve burjuvaziyi engelleyecek bir sınıf ve kimlik çatışmasına en baştan karşı çıkıyordu (Ahmad, 2012:79). Öte yandan 1930'ların sonuna gelindiğinde Türkiye'nin sınıfsal yapısı da büyük ölçüde korunmuştu. Devlet en büyük sanayi girişimcisi olduğundan o dönemde bir sanayi burjuvazisinden söz etmek mümkün değildir. Bahsi geçen kesitte Türkiye ekonomisinin egemen sınıfları toprak sahipleri ve ticaret sermayesidir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye ekonomisinde ABD tarafından önerilen bir liberal modelin uygulanması gündeme geldi. Buna göre, hükümet özel girişimciliği açıkça desteklemeli, yönetim, güvenlik ve temel kamu hizmetleri dışında ekonomik faaliyetlerin tümünü özel sektöre bırakmalıydı (Kepenek, 1984:1769). 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle bu politikanın uygulaması hız kazandı. Devletçilik döneminde temel tüketim mallarının üretiminin yerlileştirilmesi girişimi

bu dönemde tamamlanmıştır. Ancak sanayi tarıma dayalı üretime yöneltilmiş ve dayanıklı tüketim malı üretimine geçilememiştir. Temel tüketim mallarına yönelik sanayileşme 1960 yılına kadar devlet ve özel sektörün birlikte büyüdüğü karma bir model aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Yani aslında bu dönemde sanayi üretimi artsa da kazanan yine tarım sektörü ve bu bağlamda taşra kesimi olmuştur.

1960 yılında gerçekleşen darbe, Türkiye'nin ekonomi politikasını yeniden düzenleyerek bölüşüm ilişkilerini de değiştirdi. Devletçilik ve DP döneminde uygulanan karma modeller aslında kalkınmacılık ve milliyetçilik demekti ve kapitalizmin serbestçe hüküm sürmesine izin vermemişti (Keyder, 2011:181). Artık burjuvazi karma bir sanayileşme ile büyümenin ötesine geçmek istiyordu. Devletin kaynak dağıtımını sağlayıcı unsur olarak sistemi yönlendirdiği bir birikim modeli gündeme geliyordu. Bu kapsamda devlet ekonomiyi beş yıllık planlarla yönlendirecek ve büyümesi hedeflenen sektörlere özel politikalar uygulayacak bir planlama teşkilatı kurdu.

Devlet Planlama Teşkilatı, hazırladığı kalkınma planlarında önceliği sanayileşmeye vermişti. Tarımsal kalkınma, planlarda değinilen bir konu olsa da sürekli olarak geri planda kalmıştı. Bunun yanında sanayileşmenin niteliği daha önce olmayan biçimde değiştiriliyor, petro-kimya, otomotiv gibi ileri teknoloji ve yoğun sermaye gerektiren alanlara öncelik veriliyordu (Kansu, 2004:587). Bu durum 1960 öncesine değin büyüyen sanayi burjuvazisinin dahi üstesinden gelemeyeceği bir talepti. DPT'nin hedefi büyütülmesi planlanan sanayi kollarında ithal ikamesini sağlamak ve iç üretimi canlandırmaktı. Ancak bunun eldeki mevcut sermaye ve teknik güçle gerçekleşemeyeceği anlaşıldığında yabancı sermaye ortaklıkları gündeme geldi.

Önceki sermaye birikim döneminde tarımın ticarileşmesiyle yabancı şirketler ile ortaklık ve lisans anlaşmaları yaparak büyüyen aile şirketleri, yeni sanayi burjuvazisinin belkemiğini oluşturmuşlardır (Ünay, 2012:235). Holdingleşme ithal ikameci sanayileşme döneminde hız kazanmıştır. Yerli ortağın devletle ilişkileri yürüterek teşvikleri ve bürokratik işlemleri ayarladığı yabancı ortağın ise daha çok teknolojik destek ve know-how bilgisini getirerek kurulan ortaklıklarla bu yeni sanayi burjuvazisi oluşuyordu. Dünyayla entegre bu yeni burjuvazi de kaçınılmaz olarak dünyanın değerleriyle barışık kimselerden meydana gelmişti. Asker-sivil

bürokrasi ve bu yeni sanayi burjuvazisi arasında da bu düzlemde bir dünya görüşü paralelliği meydana geldi. Bu ilişkinin yanına yabancı sermayenin Türk sanayi burjuvazisinin oluşumuna sunduğu teknik katkıda eklendiğinde üçlü bir ittifak doğmuş oldu (Ünay, 2012:240).

Oluşan ittifakın dışarıda bıraktığı kesim, tarım ve ticaret burjuvazisinin büyüyemeyen kanadıydı. 1960'lı yılların ilk yarısında sermaye birikim oranları radikal biçimde değişmiş, ülkeye giren yabancı sermaye tercihini sanayiden yana kullanmıştı. 1961 - 1965 yılları arasında ülkeye giren yabancı sermayenin sadece %0.21'i tarıma, yönelmişken ve %95.28 gibi rekor bir oranda imalat sanayine gittiğini gösteren araştırmalar bulunmaktadır (Ahmad, 1966:271). 1963 yılından 1977'ye kadar uygulanan üç kalkınma planında tarımın gayri safi yurt içi hasıladaki payı kademeli olarak %35'ten %24'e gerilemiştir (Şahinöz, 1998:100). Yeni sermaye birikiminde tarım ve ticaret burjuvazisinin önemini kaybetmesi bu kesimin tepkilerini siyasal alana taşımalarına hız kazandırmıştır. Keyder cumhuriyetin ilk 20 yılında meydana gelen İslami temelli isyan hareketlerinin iktisadi çöküntülerden en çok etkilenen kesimlerin tepkilerini dinsel kimlik üzerinden dile getirmesi olarak yorumlar (Keyder, 1992: 48). 1960'lı yılların ikinci yarısında taşra burjuvazisinin siyasal alana İslami kimlikle gelişini de Keyder'in tespit ettiği bir tepkisellikle benzeştirmek mümkündür. O yıllara değin milliyetçi muhafazakar düşünce içinde gelişen dini görüş ve akımlar üretim ilişkilerinin değişmesiyle su yüzüne çıkma eğilimini göstermişlerdir. 1970'li yılların hemen öncesinde daha sonra MNP'yi kuracak olan Necmettin Erbakan'ın Odalar Birliği seçiminde yaşadıkları, ardından dindar ve milliyetçi söylemi kendi bünyesinde birleştirmeyi başaran MNP'nin kurulması bunun göstergesidir. Adalet Partisi'nin bu dönemde sermaye birikim modelinin yarattığı koşullarda tabanındaki taşralı dindar kesimlerle olan ittifakını bozduğu anlaşılmaktadır. Bu kesimin dinsel ve siyasal söylemi artık ayrı bir partide dile getirilecektir.

Milli Türk Talebe Birliği'nde bu yıllarda dindar milliyetçilik görüşlerinin güç kazanması birliği MNP ve ardılı MSP'nin oluşturduğu Milli Görüş çizgisiyle buluşturmuştur. MNP'nin "Müslüman Türkiye"ci görüşü Kökü dışarıda ideolojilerin hizmetindeki ticari faaliyetleri önleyecek, devlet kredilerini yurt çapında adil şekilde dağıtacak bir ekonomik model öneriyordu. Erbakan ve çevresi özellikle ağır

sanayinin geliştirilmesi gerektiğini savunuyorlar, Avrupa Ortak Pazarı'na girilmesine kesinlikle karşı idiler (Koçak, 2011:259).

Bu noktada sermaye birikim sürecinin dışında kalan dindarlar için milli kültürü sahiplenme duygusu yeniden ortaya çıkmakta ve dini kimlikle bütünleştirilmektedir. Bu durum, salt 1960'lı yılların planlı kalkınmacılığıyla ilişkili değildir. Bir bütün olarak Türkiye dindarlığı Kemalizm'in kamusal alanı daraltma girişimleri ve anti-komünist cephe arayışları nedeniyle milliyetçileşmiştir. Bu bağlamda, Türkiye dindarlığının 1970'li yıllarda henüz küreselleşme başlamamışken dindar milliyetçiliğe eğilim göstermesi doğaldır.

Dindar milliyetçilik düşüncesinin Türkiye'de gelişimi, 1960'lı yılların sermaye birikim modelinin dışarıda bıraktığı kesimlerin siyasal eylemliliklerine koşut gelişmiştir. Dinin mevcut ekonomik ve siyasal sistemlerin adaletsizliğine vurgu yapılarak bir alternatif olarak ortaya konması bunun bir kanadını oluşturur. Diğer kanadı ise, dindarlığın verili ulus devlete ve onun milliyetçiliğine rakip olmadığı onu daha da güçlendirdiği iddiasına dayanır. Bu bağlamda ulusun tanımı giderek dini kimliğe mensubiyetle özdeşleştirilir. Dindarlar aynı zamanda ulusun gerçek sahipleri konumuna yükseltilir. Mevcut sistemin egemen sınıfları ise yozlaşmış kimseler ve ülkeyi yok etmek isteyen yabancı ajanlar olarak damgalanır.

2. MTTB'NİN EKONOMİ ÜZERİNE GÖRÜŞLERİ

MTTB'nin ekonomik hayata ilişkin görüşleri diğer bütün alanlarda olduğu gibi karşıtına tepki biçiminde gelişti. Açıkçası MTTB'nin açık ve anlaşılır bir ekonomik görüşü de olduğu söylenemez. Fakat daha çok MTTB'nin milliyetçilik anlayışı yabancı sermaye ve azınlık karşıtlığının nüvesini oluşturdu. Öte yandan bir gençlik hareketi olarak MTTB'nin dört başı mamur bir ekonomik görüş ortaya koyması da zaten beklenemezdi. MTTB'li gençlerin ana problemleri taşradan üniversite kentlerine gelen öğrencilerin toplumsal hayata tutunabilmesine yönelik yardım fonları yaratmakla sınırlı kalmıştır. Bu durum kuruluşundan kapanışına kadar böyle devam etmiştir.

1930'lu yıllarda tramvay bilet fiyatlarının yüksek oluşuna itiraz eden MTTB için 1970'lerde durum iki yönlü gelişti. Gençliğin ekonomik problemleri yine ön

plandaydı, bununla birlikte daha önce de vurgulandığı gibi İslam'ı kapitalist ve komünist modellerin dışında yeni bir alternatif olarak sunma bilinci de ortaya çıkmıştı. Bankacılık sistemini inceleyen bir MTTB yayınında durum yine madde-mana ikiliği üzerinden açıklanır.

> Kapitalizmi tenkitle yola çıkan Marksizm (komünizm) kendisi de tenkitlere uğradı. Kapitalizmin boşluklarını doldurmak iddiasındaki komünizm de boşluklarla doldu. Ne de olsa insan kafasından çıkma sistemdir. Adam Smith ve Karl Marks gibi iki iktisatçının kurdukları beşeri sistemler, birbirine zıt görünür. Fakat temel inildiğinde ikisinin de altında madde yatar (Çeşmeci, 1976:12).

Bu noktada çatışan sistemler olarak komünizm ve kapitalizm yerine, bu ikisinin maddeci görüşler olmakla mevcut eksiklikleri İslam dinin manevi yönü tarafından ikame edilir. Aslında MTTB'nin ekonomi düşüncesinde olan da budur. Kapitalizm'in mevcut kurumlarını ve üretim ilişkilerini korurken bunlara İslami bir hava vermek temel kaygıdır. Faizsiz Bankacılık düşüncesi, 1960'lı yılların devletçi kalkınmacılığı yerine milli kalkınma gibi bir alternatifin sunulması bunlara örnek verilebilir. Fakat kalkınma için sunulan alternatiflerde bile yabancı sermayeye ya da Batı'nın teknolojik gücünün alınması fikrine karşı konulamamıştır. Türkiye'de muhafazakar camianın önde gelen siyasetçilerinden Erbakan ve Özal'ın mühendis kökenli olmaları da bu bakımdan tesadüf değildir. Tekniği öğrenmek ve dindarlığıyla bütünleştirip kalkınmayı sağlamak muhafazakar düşüncenin vazgeçemediği hayallerinden olmuştur.

MTTB ideolojisinin aktığı ana damar olarak Batı karşıtlığı, ekonomiye ilişkin görüşlerine de biçim verir. Türkiye'de kalkınmanın yolu Türkiye'nin kendi bünyesine uyan bir milli ekonomi ile mümkündür (MTTB, 1969:23). Bu milli ekonomik modelin ana eksenini ise Ortak Pazar karşıtı görüşler oluşturmaktaydı. Türkiye Batı'nın tuzağına düşüp parçalanmamak için İslam dünyasıyla ekonomik ilişkilerini geliştirmeliydi. MTTB, Türkiye'nin önderliğinde "İslam Memleketleri Ortak Pazarı" gibi bir yapının kurulmasını öneriyordu (Okutan, 2004:184). İslam ülkelerinin ekonomik önderi olmak Türkiye'nin "milli" ekonomi politikası olarak düşünülüyordu.

Ortak Pazar, Avrupa ülkelerinin karşılıklı gümrük politikalarını esnetme yoluyla ithalat ve ihracatı canlandırma projesidir. MTTB Ortak Pazar'a ve Avrupa Birliği düşüncesine siyasi ve iktisadi açıdan yaklaşmış ve kurulması planlanan yapının bir

Hıristiyan kulübü olacağını iddia etmiştir. Türkiye'nin %99'u Müslüman olan bir ülke olarak tamamen Hıristiyanlardan oluşan bir topluluğa girmesi kültürel açıdan sorunlu bulunmuştur. Bu girişimin ardında Türkleri ve Türk Müslümanlığını yok etmeye dönük komploların yattığı savunulmuştur (Zaim, 1970:9). Ekonomik açıdan Ortak Pazar'a üye olmak ise işgücü ve sermayenin Avrupa'ya "kaçmasına" neden olacağından sakıncalı bulunmuştur. Türkiye'nin siyasal ve ekonomik açılardan Ortak Pazar'a girmesi milli siyasete aykırı olarak değerlendirilmiş ve yüzünün Batı'dan İslam dünyasına çevirmesi tavsiye edilmiştir.

İslam dünyasında bir ortak ekonomik Pazar kurulması arayışının altında da milliyetçi bir refleksin yattığı anlaşılmaktadır. Türkiye'nin liderliğini üstleneceği bir İslami Ortak Pazar'ın kurulması, hem Avrupa ve Amerika'ya hem de Komünist Rusya ve Çin'e ezilmemek için yapılabilecek en iyi iş olarak değerlendirilmektedir (Conkar, 1970:46).

MTTB'nin ekonomik görüşlerinde dinsel olana dayalı bir ekonominin kurulması fikri henüz oluşum aşamasındayken kesintiye uğramış bir görüş olarak kalmıştır. Ancak bu dönemde ortaya konan görüş ve iddialar dindar milliyetçilik kavramının tanımına tam olarak uyar niteliktedir. İslam dini Türk milli siyasetinin ana eksenini oluşturacak şekilde tanımlanmıştır. Ayrıca Türkiye'nin milli siyasetinin hitap ettiği sınırlar bütün bir İslam coğrafyasını kapsayıcı şekilde genişletilmiştir.

3. MTTB VE MİLLİ GÖRÜŞ: SINIFSAL UZLAŞININ SOMUTLAŞMASI

MTTB'nin Milli Görüş düşüncesi ve ona bağlı siyasal partilerle organik bir bağ kurması partilerin ortaya çıkış dönemiyle eş zamanlıdır. MTTB'de milliyetçi muhafazakar düşünce içinde gelişen dinsel temelli fikirler birliği MHP çizgisinden gittikçe ayırmış ve Milli Görüş partilerine yaklaştırmıştır. Milli Görüş Hareketi 1969 yılında Necmettin Erbakan'ın Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği başkanlığından zorla uzaklaştırılmasının ardından siyasete atılmasıyla ortaya çıktı. Önceki bölümlerde 1960'lı yılların sonlarında Türkiye'de dindar milliyetçiliğin de yükselişe geçtiği vurgulanmıştı. Bu bağlamda Milli Görüş partilerinin 1970'lerde Türk siyasetinde etkin olması sıra dışı bir durum değildir. Ayrıca 1960'lı yıllarda ekonomi

politikasındaki değişimlerin doğurduğu yeni sınıfsal gerilimler toplumsal ve siyasal düzlemi de etkilemiştir.

Milli Görüş 12 Eylül darbesine kadar Milli Nizam Partisi (MNP) ve Milli Selamet Partisi (MSP) aracılığıyla siyasal hayatta ve mecliste yer aldı. Bu partiler taşralı küçük müteşebbisin sınıfsal çıkarlarını korumak amacıyla dinsel-kültürel bir siyasal söylem üretme yoluna gitti. Böylece sağın içindeki ayrışmada tarafların birbirlerini yine kimlikler -özellikle de seküler-dinsel kimlikler- üzerinden tanımlamasına sebep oldular. Bu bölümde MNP ve MSP'nin parti programları ve on yıllık süreçte siyasetteki konumları incelenerek MTTB ve Milli Görüş partilerinin tarihsel karşılaşma anları tespit edilmeye çalışılacaktır. Böylece MTTB'de yükselen dindar milliyetçiliğin sosyo-ekonomik yönünün daha anlaşılır biçimde ortaya çıkarılması hedeflenmektedir.

Milli Görüş'ün ilk partisi Milli Nizam Partisi (MNP) 1969 yılında kuruldu. Partinin ve Milli Görüş hareketini lideri olan Necmettin Erbakan 1969 seçimlerinde Konya'dan bağımsız milletvekili olarak seçildikten sonra MNP'yi kurdu. MNP'nin sanayileşmeye karşı değildi. Sadece fırsat eşitliği talep etmekteydi. Parti programı metninde sanayileşmenin milli yer altı ve yer üstü zenginliklerin kullanılarak gerçekleştirilmesi gerektiği ve sanayinin yurdun belli bölgelerinde sınırlı kalmayıp yurdun tamamına yayılması gerektiğinin altı çizilmiştir (MNP, 1970:23). Adalet Partisi de bu politikaları yönünden eleştirilir ve Türkiye'yi yabancılara bağımlı hale getirmekle suçlanır. AP döneminde Türkiye'de ham maddesi dışa bağımlı ve tamamen yabancılara parsellenmiş taklitçi bir sanayi anlayışı uygulanmıştır (MNP, t.y. :6). MNP bu duruma çözüm olarak ülkenin yerli kaynaklarının kullanılacağı bir sanayileşmeye öncelik verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Başta tarım ve hayvancılığa dayalı sanayinin geliştirilmesine öncelik verilecektir. Ayrıca sanayide birebir taklit biçimde değil araştırma gücüne sahip tesisler olarak kurulması sağlanacaktır (MNP, 1970:24).

MNP 1971 Askeri müdahalesi sonrası laikliğe aykırı eylemleri nedeniyle Anayasa mahkemesi tarafından kapatıldı. Erbakan bir süre yurtdışında kaldıktan sonra 1972 yılında Milli Selamet Partisi kuruldu. MSP kuruluşundan bir yıl sonra girdiği seçimlerde %11.8 oy aldı ve meclise 48 milletvekili göndermeyi başardı. AP'nin ise 1969 seçimlerinde aldığı %46.5'lik oy oranı %29'a gerilemişti (Ahmad,

2010:397). MSP'nin meclise girmesi ve ilerleyen süreç Türkiye'de dindarlığın siyasal söylem alanında güç kazandığını ve Türk sağının merkezinden kopmayı başardığını göstermektedir.

MSP'nin görüşleri MNP'nin devamı niteliğindedir. Milli Görüş kamu kaynaklarının devlet tarafından merkez sanayi burjuvazisine ayrıcalıklı olarak aktarıldığı bir dönemde göreli bir eşitlik talep etmekteydi. Küçük üreticinin örgütlenerek büyütülmesi, çok ortaklı şirketler kurarak merkez burjuvaziye karşı yükselmesi partilerin ekonomik hedefleri arasındaydı (Bakırezer ve Demirer, 2013:154). Sadece merkez burjuvazinin değil yabancı sermayeye bağımlılığın azaltılması ve Ortak Pazar'a karşı muhalefet de MSP'nin gündeminde önemli yer tutmuştur. MSP'nin Ortak pazar karşıtlığı ekonomik düzlemde olmaktan çok milliyetçi bir zemine oturur:

> Yabancıların ülkemize yerleşmeleri, iş edinmeleri arazi satın almaları (...) milli ve manevi farklarımızı zamanla yok ederek milli kültür, ahlak ve maneviyattan uzak kozmopolit bir topluluk haline gelmemize sebep olacaktır. Tarih bize Türkler nerede milli ve manevi hususiyetlerinden uzaklaşmışlarsa orada Türklüklerini de yitirmiş olduklarını göstermektedir. Avarların, Macarların, Finlerin bugünkü hali bunun açık birere misalidir (MSP, 1973:35-36)

MSP'nin Türklüğün koruyuculuğunu üstlenmesi bakımından yukarıdaki ifadeler enteresandır. Türklüğün milli ve manevi hususiyetler bağlamında İslam'la kaynaştırıldığı da görülür.

MSP'nin bu yeni sentezci milliyetçi görüşü, sosyo-ekonomik tabanıyla da örtüşmektedir. Sonuçta merkezin nimetlerinden uzak kalan taşra tarım ve ticaret burjuvazisinin kendini en iyi tanımlama biçimi cumhuriyetin kuruluşundan bu yana Müslüman Türk kimliği olmuştur. Milli Görüş bu grubun çıkarlarını yeni ekonomik modelde savunmanın yollarını ararken dindarlığı Türklüğün ayrılmaz unsuru yapmayı da bilmiştir.

Milli Selamet Partisi 1973 seçimleri sonucunda %11.8 oy almıştı. Seçimin galibi olan CHP ise %33 oy almış fakat tek başına iktidar olamamıştı. Bir yıl süren koalisyon arayışları sonunda CHP, MSP ile 1974 yılı Ocak ayında anlaştı ve MSP koalisyon ortağı olarak aldığı onda bir oy oranıyla hükümete girmiş oldu. MSP'nin iktidara yükselişi Milli Görüş çizgisinin, ya da kendi tanımlarıyla milliyetçi

mukaddesatçı neslin, ya da çalışmadaki tanımımızla dindar milliyetçilerin ilk siyasi zaferidir.

MSP ve CHP aynı görüşleri paylaştıkları için değil, siyasal çıkarları gereği koalisyon ortağı olmuşlardı. CHP, Milli Görüş için materyalist solculuğu temsil ediyordu ve uzlaşılmaz taraftaydı. Ancak bu koalisyonun kurulmasıyla MSP, selefi MNP'nin bıraktığı "gerici" imajını değiştirme, CHP ise tek başına iktidar olamadığı halde iktidara gelebilme şansını yakalamıştır. Böylece MSP'nin dindar milliyetçi görüşleri önce meclise yükselerek demokratik meşruiyeti, daha sonra CHP ile hükümet ortağı olarak sistemik meşruiyeti sağlamış oluyordu.

Ancak söz konusu koalisyonda tarafların temel ayrılıklarını fak etmeleri fazla uzun sürmedi. 1971 askeri müdahalesinde ceza alanlara yönelik hazırlanan af kanunu tasarısının oylaması sırasında MSP ile CHP arasında yaşanan gerilim, ardından Kıbrıs sorununun çözümüne ilişkin yaşanan fikir ayrılıkları Eylül 1974'te Ecevit'in başbakanlıktan istifa ederek koalisyonu sona erdirmesine sebep olmuştur (Özdemir, 2011:272 ve Ahmad, 2010:424).

CHP-MSP koalisyonunun bozulması MSP'yi iktidardan ayrılmak zorunda bırakmamıştır. Koalisyon hükümetinin istifasının ardından CHP'nin diğer partilerden hiçbiriyle anlaşamaması ve erken seçime de karar verilememesi üzerine, o dönemde mecliste bulunan bütün sağ unsurlar (AP-MSP-MHP-CGP ve bağımsızlar) birleşerek bir koalisyon hükümeti kurdular. Bu geniş ortaklık etrafında kurulan iki koalisyon hükümeti "Milliyetçi Cephe" adıyla anılacaktır.

Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulmasının anlamı CHP ile koalisyonun bozulmasından sonra MSP'nin yeniden iktidar içinde etkin olabilmesidir. Milliyetçi Cephe hükümetleri, o geniş koalisyon içindeki iki partiye büyük yarar sağlamıştır: MHP ve MSP. İki parti de bu iktidarlar döneminde ciddi bir kadrolaşma imkanı elde etti. MHP daha çok Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki kadrolarda örgütlenmişti (Özdemir, 2011:274). MSP ise Adalet, Ticaret, Sanayi ve İçişleri gibi bakanlıklarda önemli mevkilere partililerini getirdi (Ahmad, 2010:490).

Milliyetçi Cephe hükümetlerinin bir özelliği de milliyetçi, yani sol karşıtı olmasıydı. Sol'a karşı milliyetçiliği canlı tutmayı amaçlayan ve kendine de bizzat milliyetçi adını veren bu koalisyondaki tüm sağ partiler milliyetçiliğin bir unsurunu

taşımaktaydı. MSP'nin buradan kazandığı yeni meşruiyet ise CHP ile kurduğu koalisyon nedeniyle edindiği sol imajdan "temize çıkmak" olarak değerlendirilebilir.

MSP, iktidar ortağı olduğu yıllar boyunca kendi sanayileşme politikasını uygulamak için devamlı faaliyetlerde bulundu. Fakat Erbakan'ın koalisyon hükümetlerinin ortağı değil de tek başına iktidarmış gibi devamlı açılışlar yapması ve vaatlerde bulunması hem Devlet Planlama Teşkilatı'nı hem de içinde bulunduğu koalisyonları zor duruma sokmuştur. Çimasan, Tamsan, Totsan, Tostaş gibi bir çok kuruluş kağıt üzerinde kurulmuş, her MSP'linin seçim bölgesine bir fabrika yapma vaadinde bulunulmuştur (Günal, 2004:371). Yani MSP'nin ağır sanayi hamlesi söylemi mevcut planlama sistemiyle ciddi uyuşmazlıklar taşımaktadır. Bu nedenle MSP programında planlama sisteminin de değiştirilmesi ve ulusal planlamadan bölgesel planlama sistemine geçilmesi öneriliyordu.

1977 seçimlerinde CHP'nin iktidara gelişine değin Milli Görüş partileri mecliste bulunmuş ve 1974-1977 yılları boyunca da değişik koalisyon formülleri içinde iktidarda kalmayı başarmıştır. MSP'nin görüşlerinin devlet içinde yükselmesi dindar milliyetçiliğin devlet politikasına eklemlenmesi bağlamında da önem taşır.

Milli Görüş'e göre modernleşme maddi ve manevi değerlerin birleşiminden oluşmaktaydı ve o ana kadar gelen iktidarlar sadece maddi kalkınmaya önem vermişler bu nedenle de Batı taklitçiliğinden kurtulamamışlardı. Milli Görüş partileri maddi kalkınmayı manevi kalkınma ile takviye etmek idealiyle esasen üçüncü bir yol olarak İslam'ı sunmuşlar bunu yaparken de MTTB'ye benzer şekilde İslam'ı Türklüğün ana unsuru olarak tanımlamayı ihmal etmemişlerdi.

Bu bakımdan Milli Görüş Partileri ve MTTB aynı dönemlerde benzer ideolojileri savunmaktadırlar. Her iki grup da Kapitalizm ve Sosyalizm'e Batılı ideolojileri gözüyle bakarak dışlamakta, bunların yerine İslami sosyo-ekonomik kalkınma modellerini önermektedirler. Bu çıkışı sağlayan, 1960'lı yıllarda değişen sermaye birikim sürecinin toplumsal sınıflar arasında yarattığı yeni kamplaşmadır. Milli Görüş, taşranın ekonomik unsurlarını ikinci plana atan yeni sanayileşme politikasını tamamen reddetmemiş, sadece taşra-merkez gerilimini azaltıcı biçimde ehlileştirmeye çalışmıştır. Bu nedenle mevcut ekonomik sistemi yabancı işgali olarak tanımlamamış ve uygulayıcıları milli olmamakla suçlamıştır.

Milli Türk Talebe Birliği ve Milli Görüş arasında hem organik hem de ideolojik bir bağ oluşmuştur. Özellikle 1969 yılında gerçekleşen MTTB genel kurulu MHP ile MNP-MSP çizgisi arasında bir iktidar yarışına dönüşmüştür. Burhaneddin Kayhan'ın başkan seçilmesiyle sonuçlanan bu genel kurul MTTB çizgisinde dindar milliyetçiliğin hakim olduğu bir dönüm noktası olmuştur. Bu durumda elbette Türk Sağı içinde o yıllara değin birlikte gelen çeşitli hareketlerin ayrışmasının da etkisi olmuştur. Daha önemli olan MTTB gençliğiyle Milli Görüş çizgisini buluşturan sınıfsal tabanın varlığıdır.

MTTB kuruluşundan bu yana taşralı gençlerin dahil olduğu bir gençlik hareketidir. Bu bağlamda MTTB ideolojisinde temel arka plan taşradır hatta tam olarak köydür. Köycülük bir dönem MTTB düşüncesinde hakim bir unsur olmuştur. Taşranın kimlik algısıyla kente yüksek öğrenime gelen gençlerin mensup oldukları sınıf bilinciyle hareket etmeleri de kaçınılmazdır. 1960'larda tarımsal-ticari kapitalizmden sınai kapitalizme geçen Türkiye'de ticaret ve tarım burjuvazisinin bu değişime verdiği cevap hızla geleneksel söylemlere sarılarak siyaset yapmak biçiminde gerçekleşti. Değişimi negatif bir biçimdetaklitçilik olarak damgalayan muhafazakar söylem Milli Görüş ile siyasal alanda söz sahibi olmuştu. Aynı söylemin toplumsal alanda etkin olduğu yerlerden biri de MTTB gibi muhafazakar, dindar gençliğin etkin olduğu topluluklardır. Bu dönemde benzeri bir tepkiselliğin taşıyıcısı olarak Ülkü Ocakları da örnek gösterilebilir. Fakat Ülkü Ocakları 1960'larda ve 1970'lerde sadece üniversitelerde değil, işçi sınıfı içinde de örgütlenmişti ve kentlerin çeperlerinde gelişen daha farklı bir tepkiselliği de içeriyordu. MTTB ise doğrudan taşranın kalıplarını merkeze taşıyan gençliğin nabzının attığı bir topluluktu ve bu bakımdan tam olarak dindar milliyetçiliğin nüvelerini oluşturacak sınıfsal ve kimliksel unsurlara sahipti.

MTTB ve Milli Görüş için düşmanlar sadece dinsizlerle sınırlı değildir. Liberaller ve sosyalistler için Komünist ya da Moskof, yeni sermaye birikiminden yana olan zenginler için Mason ya da Siyonist terimleri kullanılıyordu (Ahmad, 2010:479). Her koşulda bu yeni terimler de dinsel anlamlarla yüklüydü. Bunlara karşı Anadolu'nun değerlerini taşıyan mukaddesatçı gençler ve Anadolu'nun yiğit işadamları savaş halindeydi. Bu savaş ikinci bir Çanakkale Savaşı niteliğindeydi ve mutlaka kazanılmalıydı.

MTTB 1980 Askeri darbesiyle kapatılana değin 1960'ların sonunda yükselen dindar milliyetçilik görüşlerinden geri adım atmadı. Esasen bu düşünce biçimi metodolojik olarak MTTB'de daima mevcuttu sadece akacağı mecrayı bulamamış, daha doğrusu mevcut sınıfsal ilişkilerin yarattığı örtük uzlaşılar nedeniyle ortaya çıkamamıştı. Örtük uzlaşılar bozulduğu anda Türk siyasal yaşamında Milli Görüş düşüncesi, Türk toplumsal yaşamında da MTTB ideolojisi olarak dindar milliyetçilik görünür hale geldi.

SONUÇ

Bu çalışma Türkiye'de dindar milliyetçilik kavramının oluşum sürecini ele almaktadır. Bu bağlamda çalışma boyunca Milli Türk Talebe Birliği'nin faaliyetleri ve söylemi üzerinden kültürel ve sosyolojik, Türkiye'de kapitalizmin gelişimi ve sermaye birikim biçimlerinin değişimi üzerinden de sınıfsal ve sosyo-ekonomik bir analiz yapılmıştır. Her iki analizin birbiriyle en uyumlu biçimde buluştuğu dönem olarak 1960'ların sonundan 12 Eylül askeri darbesine kadar giden süreç tespit edilmiştir.

Milli Türk Talebe Birliği bugün on yılı aşkın süredir Türkiye'yi yöneten Adalet ve Kalkınma Partisi başta olmak üzere Milli Görüş Partileri (Milli Nizam, Milli Selamet, Refah, Fazilet, Saadet Partileri), Anavatan Partisi, MHP gibi pek çok partiden siyaset yapan kişilerin yanı sıra, pek çok bürokrat ve akademi mensubunun içinden geçtiği ekol niteliğinde bir kurumdur.

MTTB'nin kuruluşundan kapanışına geçen 64 yıllık süreçte küçük değişimlere rağmen sürekliliği bozulmayan ideolojik çıktıları MTTB düşüncesinde din ve milliyetçiliğin birbirini besleyen unsurlar olarak kalıcı olduğunu göstermektedir. Özellikle 1930'lu yıllarda dinselliğe -Kemalizm'den ayrılacak biçimde- cephe alınmadığı, sadece arka plana itildiği görülmüştür. Kemalizm'in milliyetçilikle sınırlandırdığı kamusal alanda MTTB'nin dindarlığını milliyetçilikle bütünleştirmesi sadece MTTB'ye değil o dönemin bütün muhafazakarlarına da yansıyan bir durumdur. MTTB bu yıllarda ulus devletin Lozan Antlaşması ile kurduğu sınırları aşan bir gayrıresmi milliyetçiliğe sahiptir. Fakat yine bu sınırların hangi yöne doğru aşılacağı net olarak belirtilmez.

Öte yandan yeni devlette Müslümanlar yeni kurulan cumhuriyetin hem kimlik politikasının hem de ekonomi politikasının kurucu unsuru haline gelmiş ve Türklük Anadolu Müslümanlarından oluşan bir kimlik olarak tanımlanmıştı. Bu durum dindarlar ile seküler devlet arasında hiçbir yerde sözle ifade edilmeyen bir anlaşma doğurdu. Mevcut siyasal sistem dindarlar ile sekülerlerin ayrılığı üzerinden inşa edilirken sınıfsal düzlemde Müslümanlar, seküler devletin milli ekonomi politikasının kayırılan tarafıydı. Bu kayırmanın karşılığını özellikle Anadolu gayri-Müslimliğine karşı bir düşmanlığa dayanan milliyetçiliği benimsemek biçiminde

verdiler. MTTB'nin ilk yıllarındaki yabancı düşmanlığının izini biraz da burada aramak gerekmektedir.

Türkiye deneyiminde dindar milliyetçiliği kristalize eden dindar kitlelerle devlet arasındaki bu zımni sözleşmenin bir şekilde ihlal edilmesiydi. Türkiye kapitalistleşme sürecinin her yeni aşamasında sınıfsal çelişkiler daha fazla ön plana çıkmaktaydı. Sonuçta İzmir İktisat Kongresi'yle başlayan ticaret ve tarım burjuvazisinin yükselişi, sanayileşmenin bir türlü beklenen düzeye gelememesi nedeniyle 1960'larda sekteye uğradı. Burada toprak ağaları ve küçük burjuvaziden oluşan taşralı gruplar arasında yeni sermaye birikim ve dağıtımına dahil olamamanın yarattığı tepki, hızla bir siyasal söyleme dönüştü ve söylem kendini geleneksel kodlar üzerinden üretti. Milli Türk Talebe Birliği'nde dini milliyetçiliğin gelişimi de yine aynı dönemde gerçekleşmiştir.

Dindar milliyetçilik kavramı ilk bölümde de tarif edildiği şekliyle literatürde yeni bir eklemlenme biçimi olarak ifade edilmektedir. Burada din eski milliyetçilikleri reddederken (ya da eleştiriye tabi tutarken) birden ona yeniden meşruiyet kazandırarak adet onu yeniden üretir bir konuma gelir. Böyle olmakla birlikte dindar milliyetçiliğin geldiği nokta seküler alternatiflerin ötesinde bir öznelliğe dayanır. Aidiyet bilincinin ırksal ya da kültürel kimlikten hızla dinsel olana dönüştüğü yeni bir durum ortaya çıkar. Türkiye örneğinde de kültür milliyetçiliği üzerinden yaratılan Türkçülüğün içi, gitgide kültürün unsurlarından biri olarak sayılan din kurumunun öznellikleriyle doldurulmuştur. Bu bağlamda Kemalizm'in Türklüğü Müslümanlarda aramasına benzer biçimde dindarlar Müslümanları Türklüğün zümresine dahil etmişlerdir. İlginç olan bu yeni durumun eskisiyle bir karşıtlığa girmesi ve eskisini hızla yıpratmaya girişmesidir. Bu durumu açıklamak da ancak ekonomi politik analizle mümkün olabilir. Dindar milliyetçilik ulus devletin temel kurumlarını tartışmaya açmadığı gibi ulus devlet sisteminin doğal çıktısı olan kapitalizme karşı da sorgulayıcı değildir. Nitekim Türkiye örneğinde MTTB'nin önerdiği ekonomik modeller söylem düzeyinde antikapitalist ve antikomünist olmasına karşın, esasında devlet müdahalesini benimseyen, milli burjuvazilere dayalı karma kapitalist bir modeldir.

Bu noktada dindarlar ile milliyetçileri ayıran soru, neyin "milli" olduğu sorusudur. Dindarlar bu soruyu dinsel kimliğin yoğun olduğu bir kültür milliyetçiliği

ve milliyetçi muhafazakarlıkla yanıtlarken; sekülerler kimi zaman ırk, kimi zaman içinde sınırlı bir dinselliği de barındıran- kültür kavramlarını kullanarak yanıtlayabilirler. Türkiye'de seküler Kemalistler ile dindar milliyetçileri arasındaki temel benzeşim her ikisinin de azami ölçüde kültürcü milliyetçi kodları benimsemiş olmasıdır. Kültürel milliyetçilik, kapitalist kalkınmada uzlaşma ve modernleşmenin kültür-medeniyet ayrımına dayalı tahlili Kemalistleri ve dindar milliyetçileri aynı ideolojinin farklı yorumları (ya da fraksiyonları) haline getirmektedir.

Dindar milliyetçiliğin MTTB'deki gelişimi aslında bir yoktan varoluş değil, sadece gizliden görünür olma haline geçiştir. MTTB uzun yıllar Türk kültürünün savunuculuğu adı altında pek çok muhafazakarın yatığı gibi İslam dininin söylemini taşımıştır. Dini hareketlerin ciddi baskı altında olduğu yıllarda milliyetçilik ve ona bağlı antikomünizm dindarların rejim içinde nefes almalarını sağlayan boşluklar yaratmış ve ideolojilerini bu çerçevede geliştirmelerine imkan vermiştir. Böylece dindarlar genelde Kemalizm'in düşmanlarıyla düşman olarak rejim içinde kendilerine alan açmışlardır. Bu durum dindar milliyetçiliğin kendini ifade etmesini daha çok karşıtları üzerinden mümkün kılmıştır. Bu nedenle çalışma boyunca MTTB'nin karşıtı olduğu düşünce ve kesimlere yer verilmiştir. Bu durumun bir diğer sebebi MTTB'nin bir gençlik hareketi olarak içinde taşıdığı aksiyoner heyecanın yer yer düşmancıl tavırlara dönüşmesidir.

MTTB düşüncesinde Müslümanlık, Türklüğün tanımlayıcısı ve tamamlayıcısıdır. Özellikle 1960'lı ve 1970'li yıllarda Türklük bilinci, İslamiyet'in ahlak ve faziletiyle bütün olarak düşünülür. Türkler, büyük bir Müslüman topluluğunun hamiliğinin üstlenmeye en uygun adaydır ve MTTB'nin milliyetçiliğinde ulus sadece Anadolu Türkleri değildir. Yayılmacı idealler, MTTB düşüncesinde daima var olmuştur. Fakat özellikle dindarlığın ön plana çıktığı dönemde bu yayılmacılığın niteliğinin daha ziyade ekonomik ve kültürel ilişkilerin güçlendirilmesi biçimine dönüştürüldüğü görülür.

Dinsel kimliğe dayalı bir ulusun kurulmasında eğitim başat kurumdur. Bu nedenle MTTB özellikle dindarlığın hakim olduğu son döneminde eğitimin "millileştirilmesi" konusuna ciddiyetle eğilmiştir. Eğitim yoluyla milli değerlerin korunacağı ve yeni kuşaklara aktarılacağı düşüncesi başlı başına modern bir idealdir. Bu noktada vurgulamak gerekir ki; MTTB ve Milli Görüş'ün ideolojilerinde "milli"

olandan anlaşılan, üstünkörü bir İslami ümmetçilik değildir. Her iki hareket de milli olmayı Türklük'le bağdaştırır, Türklüğün kendisini İslami olmakla eklemler. Bu bakımdan hem White'ın "Yeni Türkler" analizine hem de Juergensmeyer'in dini milliyetçilik tanımına yakınsayan bir yaklaşım söz konusudur. Öte yandan başlangıçta resmi ideolojiyi geniş kitlelere yaymak için kullanışlı bir gayri resmi milliyetçilik türü olan dindar milliyetçilik gitgide kendi başına bir resmi ideoloji haline gelmiştir.

MTTB'nin altmış yıllık serüveninde gelişen dindar milliyetçilik fikri, ulus devleti inkar etmeyen ve onu üstünkörü sorunsallaştıran bir dinsel kimlik algısı yarattı. Böylece dindarlar farklı coğrafyalardaki din kardeşleriyle Osmanlı'ya dayanan tarihsel bir ilişki kurmanın yolunu icat etmiş oldu. Ayrıca bu yol, gerici çağrışımları değil ulus devlet formasyonunun yeni bir biçimini ifade ediyordu ve mevcut üretim ilişkileriyle de uyumluydu. Böylece dindar milliyetçilik yirmi birinci yüzyılın ulus devlet yapısının da tanımlanmasını sağlıyordu.

Sonuç olarak MTTB'nin ideolojisi, 1930'lu yıllarda ulus devlet sınırlarını sorgulayan bir gayrıresmi milliyetçilikti. 1950'li yıllarda Demokrat Parti iktidarının gölgesinde büyüyen bir milliyetçi muhafazakarlık, 1960'ların sonu ve 1970'li yıllar boyunca da mevcut Batılı ideolojilere karşı İslam'ı alternatif olarak sunan ve bu bakımdan Juergensmeyer'in tarifine uyan bir dindar milliyetçilik olduğu anlaşılmaktadır. Bu tanıma göre dindar milliyetçilik, ulus devlet yapısını doğrudan karşısına almamış fakat ulusun ve ulus devletin kuruluşundaki seküler dinamikleri eleştiriye tabi tutup yerlerini dine özgü algı biçimleriyle doldurmuştur (Juergensmeyer, 2001:63). Dindarlığın milliyetçilik ve muhafazakarlık içinde görünürlüğünü artırıp en sonunda bağımsızlığını ilan etmesinde üçüncü bölümde değinilen sınıfsal ve sosyo-ekonomik gelişmelerin etkisi olmuştur. Buradan hareketle, MTTB'nin Türkiye'de dindar milliyetçilik düşüncesinin 12 Eylül sonrası yükselişinin ön oluşumunda etkili olduğu ortaya çıkmaktadır.

Dindar milliyetçilik esasen ulus devleti değil, dinin ulus ötesi söylemini yozlaştırdı. İslam dini mensupları arasında etnik bir ayrım gözetmeyen bir ümmet algısına sahiptir. Ancak özellikle Osmanlı deneyimine sıkışan Türk Müslümanlığı, Türk olmayan Müslüman unsurları meşru kabul etse de muhakkak bir hiyerarşik ayrıma tabi tutmuştur. Bu nedenle dindar milliyetçiliğin Türkiye deneyimi Osmanlı

döneminin de etkisiyle Türklüğü önceleyen bir Müslümanlık üzerinden biçimlenmiştir.

Dindar milliyetçilik, küreselleşmenin olumsuz çıktılarına karşı bir güvenlik alanı oluşturması beklense de, Türkiye örneğinde yeni ve ciddi ayrışmaların da kaynağını oluşturdu. Özellikle Türk geleneğinde hakim olan Sünnilik Türkiye'de dindar milliyetçiliğin Aleviler ve diğer mezhep gruplarıyla ilişkilerini ciddi bir sorun haline getirdi. MTTB ve Milli Görüş hareketinin ön oluşum sürecinde rol aldığı dini milliyetçilik 1980'li yılların sonlarından itibaren yeniden hız kazandı ve günümüzde iktidar olan Adalet ve Kalkınma Partisi tarafından başarıyla uygulanmaktadır. Dindar nesil yetiştirme ideali, İmam-Hatip okulları projeleri, dış politikadaki Osmanlıcı kuşatıcı söylemler ile White'ın tanımıyla "Yeni Türkler" kendini tanımlamakta ve kurumsallaşmaktadır. Ancak bu süreç de yukarıda işaret edilen türden yapısal sorunlarıyla birlikte ilerlemekte olup, oluşumunu halen sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Aslaner, Serhat (2008). "Fikriyattan İcraate Tevfik İleri'ye Dair Bir İnceleme". DEM Dergi. Yıl:1 Sayı:2, 94-99.

Ahmad, Feroz (1996). Demokrasi Sürecinde Türkiye. İstanbul: Hil Yayınları.

Ahmad, Feroz (2010). Modern Türkiye'nin Oluşumu. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Akçam, Tamer (2002). "Türk Ulusal Kimliği Üzerine Bazı Tezler". Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Cilt 4: Milliyetçilik (53-63). İletişim Yayınları

Akgün, Birol ve Şaban Çalış (2002). "Türk Milliyetçiliğinin Terkibinde İslamcı Doz". Şu Kitapta: Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Cilt 4: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları, 584-618.

Atay, Tayfun (2006). "Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk Gelenekçi Muhafazakarlığı". Şu kitapta: Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 5: Muhafazakarlık. İstanbul: İletişim Yayınları, 154-179

Bahçe, Serdal ve Benan Eres (2012). "İktisadi Yapılar, Türkiye ve Değişim". Şu kitapta: der. Faruk Alpkaya ve Bülent Duru. 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim. Ankara: Phoenix Yayınları, 17-71.

Bakırezer, Güven ve Yücel Demirer (2013). "AK Parti'nin Sosyal Siyaseti". Şu kitapta: der. İlhan Uzgel ve Bülent Duru. AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu. Ankara: Phoenix Yayınları, 153-179.

Balcı, Ali (2011). Türkiye'de Militarist Devlet Söylemi 1960-1983. Ankara: Kadim Yayınları.

Başar, Ahmet Hamdi (2007). Atatürk'le Üç Ay ve 1930'dan Sonra Türkiye. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

Beşikçi, İsmail (1991). Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Programı (1931) ve Kürt Sorunu. İstanbul: Belge Yayınları.

Bilici, Mücahit (2005). "Küreselleşme ve Postmodernizmin İslamcılık Üzerindeki Etkileri". Şu kitapta: Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Cilt:6 İslamcılık. İstanbul: İletişim Yayınları, 799-804.

Birlik (1933a). 2 Temmuz 1933 Sayı:1.

Birlik (1933b). 2 Ağustos 1933 Sayı:2.

Birlik (1933c). 3 Eylül 1933. Sayı:3.

Birlik (1933d). 5 Ekim 1933. Sayı:4.

Bora Tanıl (1998). “Türkiye'de Radikal Milliyetçi İdeolojinin Gelişme Seyri”. Şu kitapta: 75 Yılda Düşünceler Tartışmalar. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 117-130.

Bora, Tanıl (2003). Türk Sağının Üç Hali. İstanbul: Birikim Yayınları.

Bora, Tanıl (2007). “Milliyetçi-Muhafazakar ve İslamcı Düşünüşte Negatif Batı İmgesi”. Şu kitapta: Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık. İstanbul: İletişim Yayınları, 251-268.

Boratav, Korkut (2011). "İktisat Tarihi (1908-1980)". Şu kitapta: yay. yön: Sina Akşin Türkiye Tarihi Cilt:4 Çağdaş Türkiye 1908-1980. İstanbul:Cem Yayınları, 297-383.

Conkar, İsmet (1970). “Türkiye - Ortak Pazar Mücadelesi”. Şu kitapta: haz. Burhaneddin Kayhan ve diğerleri. Ortak Pazar Dedikleri. İstanbul:MTTB.

Copeaux, Etienne (2006). Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezi’ne. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çağaptay, Soner (2009). Türkiye'de İslam, Laiklik ve Milliyetçilik Türk Kimdir?. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çalmuk, Fehmi (2004). "Necmettin Erbakan". Şu kitapta: Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Cilt:6 İslamcılık. İstanbul: İletişim Yayınları, 550-567.

Çeşmeci, Hüsnü (1976). Bankacılık. Konya: Sebat Basımevi MTTB Neşriyat.

Çiğdem, Ahmet (2007). “Batılılaşma, Modernleşme ve Modernizasyon”. Şu kitapta: Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık. İletişim Yayınları, 68-81.

Darendelioğlu, İlhan (1968). Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri. İstanbul: Toker Yayınları.

Demirer, Yücel (2012). “Modernleşen Türkiye’de Din”. Şu kitapta: der. Faruk Alpkaya ve Bülent Duru. 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim. Ankara: Phoenix Yayınları, 273-299.

Duman, Doğan ve Serkan Yorgancılar (2008). Türkçülükten İslamcılığa Milli Türk Talebe Birliği. Ankara: Vadi Yayınları.

Erbakan, Necmettin (1967). “Türkiye’de Sınai ve İktisadi Kalkınma” Milli Gençlik Aralık 1967, 17.

Friedland, Roger (2001). Religious Nationalism and the Problem of Collective Representation. Annual Review of Sociology, 2001; 27, 125-152.

Gökalp, Ziya (1970). Türkçülüğün Esasları (Haz. Mehmet Kaplan). Ankara: Milli Eğitim Basımevi

Gökalp, Ziya (1976). Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gülalp, Haldun (1993). Kapitalizm Devlet Sınıflar. İstanbul: Belge Yayınları.

Gülalp, Haldun (2003). Kimlikler Siyaseti. İstanbul: Metis Yayınları.

Günaltay, M. Şemseddin (2003). Türk-İslam Tarihine Eleştirel Bir Yaklaşım Maziden Atiye. Ankara: Akçağ Yayınları.

Jacoby, Tim (2010). Sosyal İktidar ve Türk Devleti. Ankara: Birleşik Yayınları.

Juergensmeyer, Mark (2001). Yeni Soğuk Savaş Dini Milliyetçilikler Seküler Devleti Tehdit Ediyor. İstanbul: Pınar Yayınları.

Kahraman, Hasan Bülent (2012). Türk Siyasetinin Yapısal Analizi-II 1920-1960. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Kahraman, İsmail (1967). "Neslimizin Düşündürdükleri". Milli Gençlik. Aralık 1967, 1-3.

Kansu, Günal (2004). Planlı Yıllar Anılarla DPT'nin Öyküsü. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Kara, İsmail (2010). Cumhuriyet Türkiyesi'nde Bir Mesele Olarak İslam. İstanbul: Dergah Yayınları.

Karabaşoğlu, Metin (2009). "İslam ve Milliyetçilik Arasındaki İlişki ve Etkileşim". Şu kitapta: Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Cilt:9 Dönemler ve Zihniyetler. İstanbul: İletişim Yayınları, 690-703.

Kayhan, Burhanettin (1969). "Önsöz". Şu kitapta: haz. Burhaneddin Kayhan. Ortak Pazar Dedikleri. İstanbul: MTTB.

Kepenek, Yakup (1984). "Türkiye'nin Sanayileşme Süreçleri". der. Murat Belge. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. İletişim Yayınları, 1760-1780.

Keyder, Çağlar (1992). "Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politiği". Şu kitapta: der. Irvin Cemil Schick ve E. Ahmet Tonak. Geçiş Sürecinde Türkiye. İstanbul: Belge Yayınları, 38-75.

Keyder, Çağlar (2011). Türkiye'de Devlet ve Sınıflar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kılıçbay, Mehmet Ali (2013). "Giriş". Şu kitapta: haz. Funda Barbaros ve Erik Jan Zürcher. Modernizmin Yansımaları: 60'lı Yıllarda Türkiye. Ankara: Efil Yayınları, 1-9.

Kinvall, Catarina (2004). "Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security". Political Philosophy, Vol. 25, No. 5 741-767.

Koçak, Cemil (2011). "Siyasal Tarih (1923-1950)". Şu kitapta: yay. yön: Sina Akşin Türkiye Tarihi Cilt:4 Çağdaş Türkiye 1908-1980. İstanbul: Cem yayınları, 127-223.

Kuruç, Bilsay (1988). Belgelerle Türkiye İktisat Politikası 1. Cilt (1929-1932). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Kuruç, Bilsay (1993). Belgelerle Türkiye İktisat Politikası 2. Cilt (1933-1935). Anakra: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Lorasdağı, Berrin (2010). "The Prospects and Pitfalls of Religious Nationalist Movement in Turkey: The Case of the Gülen Movement", Middle Eastern Studies, Cilt: 46, Sayı: 2, 201-214.

Mardin, Şerif (2011). Türkiye İslam ve Sekülarizm. İstanbul: İletişim Yayınları.

Marsot, Afaf Lutfi Al-Sayyid (2007). Mısır Tarihi Arapların Fethinden Bugüne. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Milli Nizam Partisi (t.y.). Kuruluş Beyannamesi.

Milli Nizam Partisi (1970). Parti Programı ve Tüzük. İstanbul: Haktanır Basımevi.

Milli Selamet Partisi (1973). Seçim Beyannamesi. İstanbul: Fatih Yayınevi.

MTTB (1960). Hürriyet Yolunda: 27 Mayıs.

MTTB (1969). 48. Dönem Faaliyet Raporu.

MTTB (1971). 49. Dönem Faaliyet Raporu.

MTTB (1973). 50. Dönem Faaliyet Raporu.

MTTB (1976). 53. Dönem Faaliyet Raporu.

Nutuk (1980). Cilt:2 1920-1927. MEB Basımevi.

Okutan, M. Çağatay (2004). Bozkurt'tan Kuran'a Milli Türk Talebe Birliği. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Oruç, Zülküf (2005). Bir Öğrenci Hareketi Olarak Milli Türk Talebe Birliği. İstanbul: Pınar Yayınları.

Öğün, Süleyman Seyfi (2000). Türk Politik Kültürü. İstanbul: Alfa Yayınları.

Özal, Turgut (1970). "Sanayileşen Türkiye" Milli Gençlik, Gençlik Özel Sayısı, 13.

Özdemir, Hikmet (2011). "Siyasi Tarih (1960-1980)". Şu kitapta: yay. yön: Sina Akşin Türkiye Tarihi Cilt:4 Çağdaş Türkiye 1908-1980. Cem Yayınları, 227-297.

Özkazanç, Alev (2012). "Cumhuriyet Döneminde Siyasal Gelişmeler: Tarihsel-Sosyolojik Bir Değerlendirme". Şu kitapta: der. Faruk Alpkaya ve Bülent Duru. 1920'den Günümüze Türkiye'de Toplumsal Yapı ve Değişim, Ankara: Phoenix Yayınları, 71-107.

Özkırımlı, Umut (1999). Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış. İstanbul: Sarmal yayınevi.

Özkırımlı, Umut (2008), "Türkiye'de Gayrimeşru ve popüler Milliyetçilik". Şu kitapta: Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 4: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları, 706-717.

Parla, Taha (2005). Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm. İstanbul: İletişim Yayınları.

Peker, Recep (1984). İnkılap Dersleri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Savran, Sungur (1985). "Osmanlı'dan Cumhuriyete: Türkiye'de Burjuva Devrimi Sorunu." Şu kitapta: 11. Tez Kitap Dizisi. İstanbul: Belge Yayınları, 173–213

Şahinöz, Ahmet (1998). "Tarım Sektörü". Şu kitapta: haz. Ahmet Şahinöz. Türkiye Ekonomisi Sektörel Analiz. Ankara: Turhan Kitabevi, 83-111.

Taşkın, Yüksel (2002). "Antikomünizm ve Türk Milliyetçiliği: Endişe ve Pragmatizm". Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Cilt 4: Milliyetçilik (584-618). İletişim Yayınları.

Taşkın, Yüksel (2006), "Muhafazakar Bir Proje Olarak Türk-İslam Sentezi". Şu kitapta: Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Cilt 5: Muhafazakarlık. İstanbul: İletişim yayınları, 381-402.

Taşkın, Yüksel (2013). Antikomünizmden Küreselleşme Karşıtlığına Milliyetçi Muhafazakar Entelijansiya. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tevetoğlu, Fethi (1962), Faşist Yok Komünist Var. Ankara Matbaası.

Tezel, Yahya Sezai (1982). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Toprak, Binnaz (1992). "Dinci Sağ". Şu kitapta: der. Irvin Cemil Schick ve E. Ahmet Tonak. Geçiş Sürecinde Türkiye. İstanbul: Belge Yayınları, 237-255.

Toprak, Zafer (1995), Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Milli İktisat-Milli Burjuvazi. Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tuna, Ş. Gürçağ (2012). "Birikim Sürecinde TOBB'un Tarihsel Gelişim Uğrakları" Praksis, sayı:19, 303-336.

Turgut, Serdar (1991). Demokrat Parti Döneminde Türkiye Ekonomisi: Ekonomik Kalkınma Süreçleri Üzerine Bir Deneme. Ankara: Adalet Matbaası.

Ünay, Sadık (2012). Kalkınmacı Modernlik, Küresel Ekonomi-Politik ve Türkiye. İstanbul: Küre yayınları.

Ünüvar, Kerem (2008). "Ziya Gökalp". Şu kitapta: Ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Cilt 4: Milliyetçilik. İstanbul: İletişim Yayınları, 28-35.

Ürper, Raşit (1974). "Fatih ve Fetih". Şu kitapta: Fetih Fatih ve İstanbul. İstanbul: MTTB Basın-Yayın Müdürlüğü, 1-8.

White, Jenny (2013). Müslüman Milliyetçiliği ve Yeni Türkler İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeğen, Mesut (2009). Türkiye'de Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa Cumhuriyet ve Kürtler. İstanbul: İletişim Yayınları.

Zaim, Sabahattin (1969). Modern İktisat ve İslam. MTTB Kitap Kulübü Neşriyatı. İstanbul: Fatih matbaası.

Zaim, Sabahattin (1970). "Müşterek Pazar ve Türkiye". Şu kitapta: haz. Burhaneddin Kayhan ve diğerleri. Ortak Pazar Dedikleri. İstanbul: MTTB.

Zürcher, Erik Jan (2000). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Onur Türkölmez, 16 Ekim 1989'da İstanbul Şişli'de dünyaya geldi. İlköğretimini, İstanbul (Beşiktaş İlköğretim Okulu) ve Sakarya'nın (Hakkı Demir İlköğretim Okulu, Geyve Atatürk İlköğretim Okulu) farklı okullarında tamamladıktan sonra liseyi Geyve Anadolu Lisesi'nde okudu. 2012 yılında Sakarya Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden lisans derecesiyle mezun oldu. Halen Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir. Mart 2014 itibariyle Sakarya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.